

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut komunikačních studií a žurnalistiky
Katedra mediálních studií

Jana Uttendorfská

**Proměny v životním stylu v letech 1945-1948
(Analýza článků pro ženy v Lidové demokracii)**

Diplomová práce

Praha 2010

Autor práce: **Jana Uttendorfská**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

UTTENDORFSKÁ, Jana. *Proměny v životním stylu v letech 1945–1948 (Analýza článků pro ženy v Lidové demokracii)*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2010. 114 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Anotace

Diplomová práce „Proměny v životním stylu v letech 1945–1948 (Analýza článků pro ženy v Lidové demokracii)“ zachycuje život v poválečném Československu na základě analýzy novinových článků v deníku Čs. strany lidové. Soustředí se na osm oblastí – ženy a politika, ženy a práce, výživa, móda, domácnost, rodina, děti a jejich výchova. Nabízí se tak podrobný pohled na životní podmínky, nejpříčivější problémy obyčejného člověka. Radikální proměnu prošla celá společnost. Ženy se po válce staly tou částí národa, která má početní převahu. Politické strany během voleb bojovaly právě o jejich hlasy. Kvůli poválečnému nedostatku pracovních sil bylo nutné, aby ženy pracovaly také mimo rodinu, cílem komunistů bylo zapojit všechny ženy do práce. Republika se po válce potýkala s kritickým nedostatkem potravin nebo textilu, přesto nechybí články popisující nejnovější módní trendy. Alarmující byla vysoká kojenecká úmrtnost. Rok 1945 s sebou přinesl rozpad řady manželství. Autorka svou analýzu zasazuje do kontextu politických a hospodářských událostí let 1945-1948, popisuje změny v systému řízení médií i samotný tisk Československé strany lidové. Tato diplomová práce také ukazuje, jak vypadala žurnalistika zaměřená na ženy, jaká téma vyzdvihovala, jaký prostor jim věnovala.

Annotation

The diploma thesis “Changes in the lifestyle 1945-1948 (An Analysis of Articles for Women in Lidová demokracie)“ describes the way of life in postwar Czechoslovakia on the grounds of analysis of newspaper articles in the journal of Čs. strana lidová (political party). It concentrates on eight areas – women and politics, women and work, nutrition, fashion, household, family, children and education. It creates a detailed view on living conditions and the most burning issues to common people. Society on the whole went through a sea change. After the second world war there were more women than men. Political parties fought for their votes. There was a huge lack of labour force. It was necessary to make women work

not just at home. The aim of the Communist Party was to involve all women in labour. The republic struggled with a crucial absence of food and textiles. In spite of that, Lidová demokracie offered articles about latest fashion trends. The high number of infant mortality was alarming. 1945 saw the failure of many marriages. The author sets her analysis into the context of political and economic events of the period 1945-1948, she describes changes in the media control system as well as the press of Čs. strana lidová. This diploma thesis also details the conditions of women's journalism, what subject matter was highlighted, and what space it was allowed to develop.

Klíčová slova

Životní styl, poválečné období, média, Lidová demokracie, ženy

Keywords

Lifestyle, postwar period, media, Lidová demokracie, women

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Práce má rozsah cca 177 489 znaků s mezerami, tj. 81 normostran.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 1. května 2010

Jana Uttendorfská

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce Doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc. za cenné rady. Za podporu během celého studia pak děkuji svému manželovi Pavlu Uttendorfskému.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT:

Příjmení a jméno diplomanta:
 Uttendorfská Jana

Imatrikulacní ročník diplomanta:
 2005

E-mail diplomanta:
 utte2@seznam.cz

Studijní program/studijní obor:
 Mediální a komunikační studia/
 Mediální studia

Razítko podatele	LNU Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd
Doloženo dne:	23.01.2009 -1-
C.J. 219	Příloha: 2 Skartágní heslo:
právě	

katedra mediálních studií IKSŽ UK FSV
 k rukám Doc. PhDr. Jana Jiráka, Ph.D.

Předpokládaný název práce v češtině:

Proměny v životním stylu v letech 1945-1948 (Analýza článků pro ženy v Lidové demokracii)

Předpokládaný název práce v angličtině:

Changes in the lifestyle 1945-1948 (The Analyse of Articles for Women in Lidová demokracie)

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012):

LS 2010

Pedagog, s nímž byly teze konzultovány (příjmení, jméno, pracoviště – vzor: Mocnář, Karel, KMS IKSŽ UK FSV):

Köpplová, Barbara, KMS IKSŽ UK FSV

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (rozsah do 1800 znaků):

Rok 1945 znamenal významný přelom. Právě skončená válka výrazně ovlivnila osudy Československa. Radikální proměnou prošla celá společnost. Historické události období takzvané třetí republiky (1945-1948) jsou historiky bohatě zpracovány. Literatura se ale spíše jen výjimečně věnuje hlubší analýze společnosti a změnám, kterými prošel život obyčejného člověka. Totéž platí pro otázku postavení žen, té jsou věnovány jen jednotlivé studie.

Předpokládaný cíl diplomové práce, původní přínos autora diplomové práce ke zpracování tématu, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (rozsah do 1800 znaků):

V diplomové práci bych chtěla na základě analýzy rubriky pro ženy v Lidové demokracii ukázat posun v životním stylu československé společnosti v letech 1945-1948. Od období poválečného hladu po nástup komunistického režimu. Chtěla bych odpovědět na otázku, jak se do tak, na první pohled úzce vymezené rubriky, promítly politické a hospodářské vlivy. Ukázat, jak vůbec vypadala žurnalistika zéměřená na ženy v tomto období, jaká téma akcentovala, jakou formou je prezentovala, jaký prostor vůbec dostávala ženská otázka v novinách poválečného období.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Československá společnost v poválečném období

1.1 Květen 1945 - volby 1946 (Košický vládní program, nová vláda, Národní fronta, dekrety, vítězství komunistů ve volbách)

1.2 Rok 1946 - Únor 1948 (Komunisté postupně ovládají všechny klíčové pozice ve státě, ve všech významnějších funkčních členové strany)

1.3 Změny po únoru 1948 (Nastolení komunistické moci, znárodněovací zákony, řízená ekonomika, politické procesy)

2. Systém řízení médií 1945-1948

2.1 Nová organizace českého tisku (Tisk sloužící zájmům lidu, národa a státu. Noviny a časopisy národním majetkem, nesmějí být předmětem výdělečného podnikání. Lidové soudy s novináři, novinářské svazy)

2.2 Cenzura (Distribuce papíru, vydávaná periodika, tiskový odbor ministerstva informací, Sbor pro věci periodického tisku, tiskový odbor ÚV KSČ, tiskové zákony)

3. Analýza článků pro ženy v Lidové demokracii (z každého čtvrtletí vyberu měsíc, který budu podrobně analyzovat, jde především o pravidelnou rubriku "Ženy čtou" a další články věnující se ženské tematice - zdraví, móda, rodina, sociální téma.)

3.1 Rok 1945

3.2 Rok 1946

3.3 Rok 1947

3.4 Rok 1948

4. Porovnání

Vymezení podkladového materiálu (např. analyzované tituly a období, za které budou analyzovány) a metody (techniky) jeho zpracování:

- metodou práce bude historická analýza
- studium dobového tisku - konkrétně Lidové demokracie v letech 1945-1948
- prostudování odborné literatury vztahující se k danému období
- doplnění práce ukázkami ze zpravodajství a publicistiky

Základní literatura (nejméně 10 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

KALINOVÁ, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Praha: ÚSD AV ČR, 2004, 119 s.

- autorka se snaží rozšířit pohled na komunistický režim o podrobnější anatomii společnosti a o analýzu vztahu obyvatelstva k tomuto režimu. Popisuje proměny sociálního prostředí a klimatu tehdejší doby.

Kol. autorů. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Praha: Národní archiv a ÚSD AV ČR, 2005, 419 s.

- jedná se o sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války. Kniha je rozdělena do čtyř kapitol - Československo v osvobozené Evropě, Politický systém nové republiky, Poválečné migrace a národnostní problémy a Společnost na rozhraní dvou epoch.

KAPLAN, Karel. Nekrvavá revoluce. Praha: Mladá fronta, 1993, 442 s.

- autor rozebírá příčiny, výsledek československého února 1948 i cestu, která k němu vedla. Zabývá se především mocenskopolitickou stránkou. Pokouší se zachytit předpoklady a hlavní momenty nastolení komunistického monopolu moci.

KAPLAN, Karel. Československo v letech 1945-1948. Praha: SPN, 1991, 153 s.

- stručný přehled poválečných dějin Československa, soustředí se na hlavní problémy let 1945-1948 - ekonomický základ lidově demokratického režimu, mocenskopolitické změny, parlamentní volby v roce 1946, krize Národní fronty a únor 1948 v Československu.

KAPLAN, Karel; TOMÁŠEK, Dušan. O cenzuře v Československu v letech 1945-1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. 183 s.

- popisuje proměny cenzury hromadných sdělovacích prostředků. Zachycuje, jak se měnila její politická a právní pozice, jak se měnily její instituce a způsob jejich činnosti.

KUSÁK, Alexej. Kultura a politika v Československu 1945-1956. Praha: Torst, 1998

- rozsáhlá práce mapuje kulturní politiku v Československu od května 1945 do XX. sjezdu KSSS, sleduje mocensko-politické boje v prostředí monopolního řízení kultury, proběhy dobových hesel, nálad a kulturně-politických směrnic.

RUPNIK, Jacques. Dějiny Komunistické strany Československa. Praha: Academia, 2002, 284 s.

- kniha se zaměřuje na anatomii komunistického převratu, na problematiku, týkající se

domácích zdrojů českého komunismu, na roli nacionálismu a německou otázkou. Snaží se odpovědět na otázkou, jak je možné že v hospodářsky vyspělé demokratické zemi uprostřed Evropy vznikl jeden z nejtvrzších a nejtrvanlivějších komunistických režimů.

ZIERIS, Karel. Nové základy českého periodického tisku. Praha: Orbis, 1947. 40 s.

- popisuje novou koncepci organizace českého tisku po roce 1945, sloužícího zájmům lidu, národa a státu. Noviny a časopisy jsou národním majetkem a nesmějí být předmětem výdělečného podnikání. Na tisk nemělo být pohlíženo jako na živnostenské podnikání.

DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948. Praha: Prostor, 1999, 683 s.

- publikace přináší výbor z novinových a časopiseckých článků osmi autorů, které spojovalo společné přesvědčení - důsledně bránit demokratické hodnoty, autoři zahrnutí do této antologie se vyznačovali důslednou prozápadní orientací.

KOCIAN, Jan. Poválečný vývoj v Československu 1945-1948. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993, 75 s.

- autor se zabývá problematikou vývoje československé společnosti v letech 1945-1948, popisuje změny ve společnosti a spektrum politických sil a cestu k monopolu moci.

KARASOVÁ, Daniela. Dějiny nábytkového umění IV. Praha: Argo, 2001, 321 s.

- popisuje nábytkový a průmyslový design v období postmodernismu. Autorka se podrobně věnuje vývoji nábytkářské tvorby v Československu v souvislosti s evropským vývojem, práce vznikla ve spolupráci s Uměleckoprůmyslovým muzeem v Praze.

LAMAROVÁ, Milena. 50. léta - užité umění a design. Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, 1988.

- katalog ke stejnojmenné výstavě, popisuje stavební a výrobní rozmach po druhé světové válce, především průmyslový design.

LAMAROVÁ, Millena. Století desingu. Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, 1985.

- katalog ke stejnojmenné výstavě, popisuje vývoj designu od roku 1900 - od období racionalismu, přes takzvaný nový sloh let 1910-1925, funkcionalismus až po období 1950-1980.

DLABAL, Stanislav. Nábytkové umění - kapitoly z historie. Praha: Grada, 2000, 309 s.

- autor detailně popisuje vývoj nábytkového umění od prvopočátků až po dvacáté století. Jednu z kapitol věnuje tedy i nábytkové tvorbě po druhé světové válce.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Období 1945-1948 se diplomové a disertační práce na UK za posledních pět let věnují jen výjimečně.

GROMAN, Martin. Mezi diktaturami: boj za svobodu tisku v letech 1945-1948. Praha: IKSŽ FSV UK, 2000

PŘIVŘELOVÁ, Iva. Role rozhlasu v klíčových společensko-politických událostech (květen 1945 a únor 1948). Praha: IKSŽ FSV UK, 2004

Řada prací pak zpracovává z různých pohledů obraz ženy atď už v reklamě, časopisech, feminismu v českých médiích, autoři se ale zaměřují na současnost, do minulosti se neohlížejí.

Datum / Podpis studenta

23.1.2009

Jana Vlčková

Obsah

1. ÚVOD.....	11
2. ČESKOSLOVENSKÁ SPOLEČNOST V POVÁLEČNÉM OBDOBÍ.....	13
3. SYSTÉM ŘÍZENÍ MÉDIÍ 1945 – 1948.....	20
3. 1 NOVÁ ORGANIZACE ČESKÉHO TISKU.....	20
3. 2 TISK ČESKOSLOVENSKÉ STRANY LIDOVÉ.....	23
3. 2. 1 Příloha pro ženy v Lidové demokracii.....	27
4. ANALÝZA ČLÁNKŮ V LIDOVÉ DEMOKRACII.....	30
4. 1 POLITIKA.....	30
4. 2 PRÁCE.....	39
4. 3 VÝŽIVA.....	48
4. 4 MÓDA.....	56
4. 5 DĚTI.....	64
4. 6 RODINA.....	70
4. 7 VÝCHOVA.....	76
4. 8 DOMÁCNOST.....	80
5. ZÁVĚR.....	86
6. SUMMARY.....	87
7. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY.....	89
8. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	91
9. SEZNAM PŘÍLOH.....	92

1. Úvod

Podobu této diplomové práci dala příloha pro ženy v Lidové demokracii nazvaná „Ženy čtou“. Na jejím základě jsem vytyčila osm klíčových oblastí, na kterých je možné dokládat proměny v životním stylu v letech 1945 až 1948. Konkrétně se jedná o vztah ženy-politika, ženy-práce, výživa, móda, děti, rodina, výchova a domácnost. Témata na první pohled úzce zaměřená na život ženy v poválečném období, ve skutečnosti ovšem zachycující život běžného občana tehdejšího Československa. Do rubriky pro ženy se zřetelně promítl nedostatek potravin, textilu, pracovních sil nebo vývoj politické situace, konkrétně volby v roce 1946 a 1948.

Do analýzy jsem zahrnula veškeré články věnující se zmíněným oblastem od prvního vydání Lidové demokracie z 12. května 1945 po poslední číslo roku 1948. V tezích stanovený rozsah analyzovaného materiálu mi přišel nedostatečný, neposkytl by tak podrobný a současně ucelený pohled na dobovou situaci. Toto rozhodnutí současně výrazně změnilo osnovu celé práce. Oproti schváleným tezím zaujímá méně prostoru popis obecně známých historických událostí a větší pozornost věnuje jejich dopadu na společnost jako takovou. Hlavním zdrojem byla práce Lenky Kalinové s názvem Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Jedná se prakticky o jedinou knihu, která se věnuje výhradně změnám ve společnosti po roce 1945.

Další kapitola podrobně popisuje systém řízení médií v letech 1945 až 1948. Zde vycházím především z publikace Karla Zierise z roku 1947 Nové základy českého periodického tisku. Změnám v pohledu na média v poválečném období se věnuje také práce Milana Drápalý Na ztracené vartě západu a Karla Kaplana a Dušana Tomáška O cenzuře v Československu v letech 1945-1953.

Podrobně popisuju Lidovou demokracii jako takovou a její přílohu Ženy čtou. Zde jsem vycházela především z deníku samotného. Práci Heleny Koželuhové dokládám například na konkrétních citacích jejích článků. Pokusila jsem se také získat informace o autorkách, které přispívaly do přílohy Ženy čtou. V archivu KDU-ČSL se bohužel nedochovaly žádné konkrétní dokumenty, které by o redaktorkách vypovídaly. Jediným zdrojem se tak stal fond Syndikátu novinářů v Národním archivu, který ovšem nabízí informace pouze o Albíně Palkoskové a Emilii Soukenkové (v tomto případě pouze dopis z 5. července 1968, ve kterém žádá o to, aby byla vedena ve Svazu československých novinářů jako důchodce, přihláška ani evidenční list, ze kterých by bylo možné získat základní údaje, chybí).

Oproti tezím neanalyzuji články podle roku, ve kterém byly otištěny, ale podle tématu, kterému se věnují. Tato cesta umožnila zachytit vývoj v čase, tedy ukázat, kam se posunulo například téma politika, k jakým zásadním změnám v této oblasti s ohledem na ženy došlo či jak se proměnilo vnímání tématu samými ženami.

O jednotlivých, předem vytyčených, oblastech analýzy nejlépe hovoří samotné články. Snažila jsem se nabídnout co nejúcenější obraz dané oblasti, z nepřeberného množství článků sestavit srozumitelný text. V některých částech bylo nutné ověřit či doplnit faktické údaje. Zde jsem vycházela především z publikací knihovny Českého statistického úřadu nebo také z přepisů jednání poslanců v letech 1945 až 1948 na www.psp.cz.

Metodou této diplomové práce byla historická analýza.

2. Československá společnost v poválečném období

Takzvaná třetí republika (léta 1945 – 1948) byla přechodným obdobím mezi dvěma totalitními systémy. Navazovala na mimořádně dramatické události – hospodářskou krizi z 30. let a druhou světovou válku. Československo se muselo vyrovnat s obrovskými materiálními škodami i ztrátami na lidských životech. „Hmotné škody byly odhadovány na 347 miliard předválečných korun. K nim patřilo i vyčerpání surovinových zdrojů, dolů a lesů, pokles výnosů zemědělství a stavů dobytka. Za války zahynulo násilnou smrtí 360 tisíc obyvatel, z nich 235 tisíc v koncentračních táborech a věznicích, ostatní při náletech, při perzekuci, v odboji, za slovenského a pražského povstání.“¹

Česká společnost se za krátkou dobu radikálně proměnila. Změnilo se národnostní i sociální rozvrstvení obyvatelstva. „V letech 1938-1946 se na půdě Československa stalo obětí násilných migrací kolem 4,4 milionu osob, což představuje zhruba třetinu usedlého obyvatelstva.“² K velkému pohybu došlo v souvislosti s odsunem více než dvou milionů občanů německé národnosti. Ten měl také mimořádný dopad ekonomický. Prakticky všechny podniky, které patřily německým obyvatelům, přešly do rukou československého státu, který rozhodoval o nové podobě jejich vlastnické držby: „V důsledku toho se radikálně změnil poměr počtu podniků v soukromých rukou vůči počtu podniků státních, případně družstevních či podniků, nacházejících se v jiném než soukromém vlastnictví.“³ Z hlediska sociálního rozvrstvení se československá společnost nivelizovala: „Byly odstraněny dva její krajní póly – finanční kapitál a sociálně nejníže postavené vrstvy obyvatel. Dělníci, bezzemci, drobní rolníci, chudí živnostníci odešli do pohraničí, kde dostávali půdu a zařízené byty po Němcích a zlepšili svoje sociální postavení.“⁴ Ekonomické oslabení způsobené odsunem pak mělo za následek i větší závislost na spolupráci se Sovětským svazem. „Zahraničněpoliticky znamenal odsun Němců také určitý odsun Čechů od západních demokracií.“⁵

Odsun sudetských Němců se začal projevovat také nedostatkem pracovních sil.

„Příznivý populační vývoj v prvních poválečných letech, především růst porodnosti (24,2

¹ KALINOVÁ, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-043-1, s.57.

² KALINOVÁ, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-043-1, s.58.

³ PERNES, Jiří. Kontinuita a diskontinuita ve vývoji třetí republiky. In Kolektiv autorů. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-86712-32-X, s. 142.

⁴ KAPLAN, Karel. Nekrvavá revoluce. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0145-8, s. 43.

⁵ KUSÁK, Alexej. Kultura a politika v Československu 1945 – 1956. Praha: Torst, 1998, ISBN 80-7215-055-3, s. 147.

narozených na 1000 obyvatel v roce 1947 proti 16,2 v roce 1936) znamenal sice značný přírůstek obyvatel, ale na zdrojích pracovních sil se mohl projevit až mnohem později.

V českých zemích se v uvedené době počet ekonomicky aktivních snížil mnohem více než počet obyvatel, celkem o 23,2 %.⁶

Na pokles výroby mělo velký vliv i snížení pracovního výkonu, který byl oproti předválečnému období poloviční a nadále se snižoval⁷. Přispělo k tomu zhoršení zdravotního stavu lidí, nedostatek potravin i dalších životních potřeb a také pracovní návyky z doby nucených prací⁸.

Také v poválečné době byl v Československu uplatňován přídělový systém.

Potravinové lístky zavedla protektorátní vláda od 2. října 1939⁹. Systém byl zrušen až k 1. červnu 1953¹⁰. Vedle toho existoval i volný trh, kde bylo možné nakupovat bez lístků, ale za ceny několikanásobně vyšší, a také černý trh. „V prosinci 1948 byly v českých zemích černé ceny potravin většinou 2-5násobkem úředních cen, textilu a obuvi zhruba 4-5násobkem, stavebního materiálu a benzínu trojnásobkem, uhlí a cigaret dvojnásobkem a zlata patnáctinásobkem.“¹¹ Obchodovalo se i se samotnými potravinovými lístky.

Příděly potravin zdaleka nedosahovaly předválečné úrovně. Po květnu 1945 neodpovídaly ani zdravé výživě. Životní minimum představovalo 1 600 kalorií. Ani tohoto čísla by Československo nedosáhlo nebýt pomoci organizace UNRRA¹². Její potravinový program znamenal přínos asi 300 kalorií denně, zhruba 15% celkového množství: „Toto množství však nestačilo zvýšit denní příděl kalorií na potřebných 2 600, jak to bylo běžné ve vyspělých průmyslových státech. Za přispění potravin z fondu UNRRA se denní spotřeba na osobu ve městech pohybovala mezi 1700 a 1900 kilokalorií.“¹³

Pomoc UNRRA do Československa přicházela zejména od konce války do léta 1947. „Z informační zprávy pro ministra výživy Václava Majera se dovídáme, že k 15. květnu 1947 bylo ze stanovené potravinové kvóty již vyčerpáno 117 492 577 dolarů. Potravinový program

⁶ KALINOVÁ, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-043-1, s.60.

⁷ KALINOVÁ, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-043-1, s.68.

⁸ Tamtéž.

⁹ RŮŽIČKA, Daniel. Přídělový systém. [online] [cit. 2010-03-3]. Dostupný z WWW <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/syst_pridel.php>.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ PRŮCHA, Václav. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. Brno: Nakladatelství Doplňek. 2009. ISBN 978-80-7239-228-5, s. 206, viz příloha.

¹² Organizace pro pomoc válkou zničeným spojeneckým zemím (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) vznikla 9. listopadu 1943 v Atlantic City za účasti 44 delegátů Spojených národů. Ze 70 procent ji financovaly USA. Dohoda mezi UNRRA a Československem byla podepsána 26. února 1945. In SOMMER, Karel. UNRRA a Československo. Slezský ústav AV ČR Opava, 1993, str. 9.

¹³ SOMMER, Karel. UNRRA a Československo. Slezský ústav AV ČR Opava, 1993, str. 53.

UNRRA pro Československo byl v podstatě splněn koncem roku 1947, kdy výše dodávek dosáhla téměř 99%.^{“¹⁴}

Některé potraviny z programu UNRRA byly pro obyvatele Československa zcela nové. Ministerstvo výživy proto vydávalo letáky, ve kterých vysvětlovalo, jak zacházet například s konzervami nebo jak používat sušená vejce, sušené a kondenzované mléko. Hospodyně neměly žádné zkušenosti ani s dehydratovaným masem či sojovou moukou. Poprvé se lidé setkali například i s pomazánkou z burských oříšků a dalšími cukrovinkami. Jednalo se o velmi pestrý sortiment potravin, zahrnoval na 100 druhů výrobků¹⁵.

Československo získalo z pomoci UNRRA zboží za celkem 270 milionů dolarů¹⁶ (tj. 13 miliard a 500 milionů Kčs). Na výživu bylo z této částky určeno 45%: „Do konce roku 1946 bylo do Československa dopraveno 262 vlaků o 50 vagonech, celkem 1 497 tisíc tun zboží, z poloviny potraviny, zbytek tvořily automobily, lokomotivy, vagony, traktory, osivo, textilní suroviny a zdravotnické potřeby. Významnou pomocí byly 4 000 tun léčiv.“¹⁷

Prodejem zboží UNRRA získal československý státní rozpočet patnáct a půl miliardy korun: „Tato suma by za předmnichovské republiky stačila ke krytí státního rozpočtu na dvě léta. Státní rozpočet na rok 1948 byl z prostředků UNRRA obohacen o obnos vyšší než 8 miliard korun, což představovalo cca 12% z celkových příjmů státního rozpočtu.“¹⁸

Hlavní oblasti hospodářského a společenského života ovládala již od roku 1945 komunistická strana. Podle Jacquesa Rupnika z hlediska vztahů KSČ se státem, s dělnickou třídou a s Moskvou nenastal rozhodující převrat v roce 1948, nýbrž v roce 1945: „...již v roce 1945 třímá KSČ v rukou řídící páky státního aparátu ve státě, který je od osvobození součástí sovětské sféry vlivu; již v roce 1945 KSČ ovládá organizace dělnické třídy, po osvobození nejvýznamnější společenské síly v Československu; KSČ jedná v souladu se strategií mezinárodního komunistického hnutí se sídlem v Moskvě.“¹⁹

Komunistická strana se po válce těšila velkému ohlasu, dokázala v lidech utvrdit dojem, že to byli právě komunisté, kdo s největším úsilím bojoval proti Němcům a nacismu. „Jedním ze základních prvků komunistické ideologie v Československu v letech 1945-1948 byla manipulace pomocí tradičních kulturních hodnot, jak je představovaly myšlenky slovanství, husitství a národního obrození, tedy hlavní komponenty českého a případně i

¹⁴ SOMMER, Karel. UNRRA a Československo. Slezský ústav AV ČR Opava, 1993, str. 56.

¹⁵ SOMMER, Karel. UNRRA a Československo. Slezský ústav AV ČR Opava, 1993, str. 55.

¹⁶ SOMMER, Karel. UNRRA a Československo. Slezský ústav AV ČR Opava, 1993, str. 53.

¹⁷ KALINOVÁ, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-043-1, s. 71.

¹⁸ SOMMER, Karel. UNRRA a Československo. Slezský ústav AV ČR Opava, 1993, str. 97.

¹⁹ RUPNIK, Jacques. Dějiny Komunistické strany Československa. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4, s. 191.

slovenského nacionálismu.“²⁰ KSČ vystupovala také jako jediný opravdový přítel Sovětského svazu a právě spojenectví se SSSR pokládali obyčejní lidé za záruku bezpečnosti a nezávislosti republiky²¹. „V červenci 1945 měla už téměř 500 000 členů a koncem roku 826 527. V březnu 1946 toto číslo překročilo milion. Před převzetím moci dosáhla v listopadu 1947 KSČ počtu 1 281 138 členů, téměř tolik, kolik měly všechny nekomunistické strany dohromady – přibližně desetina obyvatel země.“²²

Na poválečnou politickou scénu se směli vrátit jen sociální demokraté, národní socialisté, lidovci, slovenští demokraté a komunisté. Košický vládní program zakazoval pravicově orientované strany první republiky pod záminkou kolaborace s fašismem. „Více než polovina voličů se tak už neshledala se stranami, jimž dala v minulých volbách svůj hlas, politické spektrum se nepřirozeně vychýlilo doleva, neboť se z něj vytratila pravicová složka...“²³ Současně Košický program znemožňoval reálnou opozici uvnitř Národní fronty: „Vznikla tak demokracie, v níž parlamentní strany musely schvalovat vládní program a posléze nemohly zabránit přechodu moci do rukou KSČ, která ovládla státní aparát i sociální hnutí v zemi.“²⁴

Významným zásahem do chodu československé společnosti byly znárodněvací dekrety prezidenta Beneše z 24. října 1945. Nejvýznamnější z nich byly dekrety č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, č. 101/1945 Sb. o znárodnění některých podniků potravinářského průmyslu, č. 102/1945 Sb. o znárodnění akciových bank a č. 103/1945 Sb. o znárodnění soukromých pojišťoven²⁵. Celkem bylo těmito akty znárodněno přes 3000 podniků²⁶, jejichž výrobní kapacita představovala téměř dvě třetiny tehdejšího průmyslového potenciálu. Znárodněna byla i velká část kulturních institucí: Čs. rozhlas, Čs. film, Gramofonové závody, Česká filharmonie. Pod státní kontrolou byl i knižní trh, nakladatelská činnost, tisk (mimo jiné přidělování papíru) a distribuce filmů²⁷.

V prvních a současně posledních poválečných svobodných volbách 26. května 1946 KSČ přesvědčivě zvítězila, získala 38 procent hlasů. Výrazně se prosadila v českém

²⁰ KUSÁK, Alexej. Kultura a politika v Československu 1945 – 1956. Praha: Torst, 1998, ISBN 80-7215-055-3, s. 147.

²¹ PERNES, Jiří. Takoví nám vládli. Praha: Nakladatelství BRÁNA, 2003. ISBN 80-7243-162-5, s. 125.

²² RUPNIK, Jacques. Dějiny Komunistické strany Československa. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4, s. 204.

²³ DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě západu. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-046-X, s. 16.

²⁴ KALINOVÁ, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-043-1, s. 42.

²⁵ JECH, Karel; KAPLAN, Karel. Dekrety prezidenta republiky 1940-1945. Dokumenty I, II. Brno, 1995.

²⁶ Kolektiv autorů. Dějiny zemí koruny české II. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-097-7, s. 252.

²⁷ KALINOVÁ, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-043-1, s. 92.

pohraničí, kde většinu voličů tvořili noví přistěhovalci. Ve volbách mohli kandidovat pouze státní občané Československé republiky a české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti²⁸, do voličských seznamů pak byli zapsáni také jen státní občané Československé republiky a české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, kteří překročili 18. rok života. Kandidátky pak mohly sestavovat jen politické strany, které 30. dubna 1946 vyvíjely činnost na území republiky: „Tato podmínka skrývá dvojí omezení: ne každá strana mohla předkládat kandidátky a nemohl kandidovat nikdo, kdo by nebyl navržen politickou stranou. Toto ustanovení potvrzovalo limitaci stranickopolitického systému, a problematizovalo tak jeden z pilířů demokratických voleb, jímž je svobodná soutěž názorů a idejí.“²⁹ Navíc existovala povinnost volit, výjimku tvořili nemocní a lidé starší 70 let. Voliči měli možnost odevzdat prázdné volební lístky. „Počet odevzdávaných bílých lístků se vyznačoval v zápisu o volbě, při volbách v roce 1946 byl jejich počet minimální.“³⁰

V polovině roku 1947 se Československo potýkalo s vážnými hospodářskými problémy. Jednou z příčin byl konec dodávek v rámci pomoci organizace UNRRA. Kvůli problémům ve znárodněném průmyslu pak Československo ztrácelo konkurenční schopnost na zahraničních trzích³¹. Problémy v ekonomice pak ještě znásobily důsledky sucha, které v létě 1947 postihlo střední Evropu. Nedostávalo se zemědělských a textilních výrobků a obuvi. „Vláda se ještě rozhodla zvýšit vývoz zboží na úkor domácí spotřeby, aby zastavila pokles devizových zásob a uhradila výdaje za mimořádný nákup obilí a krmiv.“³² Svou úlohu sehrála i skutečnost, že desetitisíce hektarů půdy v pohraničí zůstaly neobdělány. Po odsunu německých rolníků navíc noví majitelé neměli dostatečné zkušenosti z řízení hospodářství a jejich výrobní výsledky nedosahovaly předválečné úrovni³³. Rychle se rozrůstal černý trh, který mimo jiné vedl k živelné inflaci. Nejtíživěji situace dopadla na sociálně nejslabší. Došlo k četným demonstracím proti komunistické straně a její hospodářské politice³⁴.

10. července 1947 odvolala československá vláda účast na konferenci o Marshallově plánu. „Změna nejcitelněji postihla ekonomiku, zanedlouho a postupně ztratilo Československo možnost svobodně určovat své místo v mezinárodní dělbě práce a zhoršily se

²⁸ paragraf 10 volebního zákona č. 67/1946 Sb.

²⁹ VYKOUPIL, Libor. Volby v květnu 1946. In Kolektiv autorů. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-86712-32-X, s. 170.

³⁰ Tamtéž.

³¹ KOCIAN, Jiří. Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993, ISBN 80-04-26312-7, s. 61.

³² KAPLAN, Karel. Nekrvavá revoluce. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0145-8, s. 77.

³³ KOCIAN, Jiří. Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993, ISBN 80-04-26312-7, s. 62

³⁴ TIGRID, Pavel. Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. Praha: Academia, 2002, ISBN 80-200-0792-X, s. 230.

podmínky jeho přechodu v moderní průmyslovou společnost.“³⁵ Československo se tím definitivně začlenilo do sovětské sféry vlivu, svět stál na pokraji studené války.

Cesta komunistické strany k monopolu moci se v roce 1947 vyznačovala řadou střetů – milionářskou daní, slovenskou krizí a sjezdem sociální demokracie. „Mezi komunisty vzrůstala nedůvěra ve výsledky příštích voleb a prosazoval se požadavek vypořádat se s politickým protivníkem neústavní cestou.“³⁶ Vrcholem byla vládní krize v únoru 1948, kdy ministři národně socialistické strany, lidové strany a slovenské Demokratické strany podali demisi. Komunisté již následující den, 21. února 1948, přišli s vlastním návrhem řešení vzniklé krize. Požadovali, aby prezident demisi přijal a doplnil vládu o ministry podle jejich návrhu. 25. února 1948 přistoupil Beneš na komunistické požadavky a jmenoval vládu složenou téměř výhradně z komunistů a jejich spojenců³⁷. Převzetí moci komunisty bylo poměrně pokojné, protože strana už dříve ovládla státní aparát, především armádu a policii³⁸. Jako prostředek nátlaku pak použila řízenou mobilizaci dělníků – manifestace, stávky, sjezdy závodních rad atd.

30. května 1948 byly zorganizovány volby do parlamentu. Proběhly v atmosféře zastrašování a byly při nich porušeny veškeré zásady svobody a otevřenosti. Voličům byla předložena společná kandidátka Národní fronty, na kterou nebyl zařazen žádný opoziční politik. „V českých zemích hlasovalo pro kandidátku Národní fronty 87,12%, na Slovensku 84,91%. Proti roku 1946 se významně zvýšil počet voličů, kteří se nezúčastnili voleb (10%), a počet bílých lístků: v českých zemích 9,32%, na Slovensku 13,98%. Vzrostlo i procento neplatných hlasů: 3,56%, resp. 1,11%.“³⁹

Od dubna 1948 přijal parlament řadu znárodněvacích zákonů, které se týkaly podniků s více než 50 zaměstnanci a firem působících v oblasti velkoobchodu, stavebnictví, zahraničního obchodu, polygrafie, cestovního ruchu a pohostinství⁴⁰. Na konci roku 1948 již pracovalo více než 95 procent zaměstnanců průmyslu ve státním sektoru⁴¹. Následovala masová likvidace soukromého řemesla, maloobchodu a živnosti. Ekonomika měla být řízena podle jednoho ústředního plánu. Dosud převládající lehký průmysl, začal nahrazovat průmysl

³⁵ KAPLAN, Karel. Nekrvavá revoluce. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0145-8, s. 72.

³⁶ Kolektiv autorů. Dějiny zemí koruny české II.. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-097-7, s. 263.

³⁷ Kolektiv autorů. Dějiny zemí koruny české II.. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-097-7, s. 264.

³⁸ RUPNIK, Jacques. Dějiny Komunistické strany Československa. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4, s. 248.

³⁹ BROKLOVÁ, Eva. Politický systém v Československu 1945 – 1948. In Kolektiv autorů. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-86712-32-X, s. 85.

⁴⁰ Podrobněji viz příloha.

⁴¹ Kolektiv autorů. Dějiny zemí koruny české II. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-097-7, s. 271.

těžký – hutě, strojírenské podniky a především zbrojovky. Zahraniční obchod byl přeorientován na Sovětský svaz a jeho satelity. V roce 1949 byl přijat zákon o jednotných zemědělských družstvech⁴², na jehož základě byla zahájena kolektivizace zemědělství.

Na všech úrovních politického, hospodářského i kulturního života proběhly čistky, prováděné jak státními orgány, tak speciálně zřízenými akčními výbory Národní fronty. Bezprostředně po únoru 1948 bylo z práce propuštěno víc než čtvrt milionu osob⁴³. Ještě v roce 1948 byl vydán zákon č. 231/1948 Sb. „na ochranu lidově demokratické republiky“. Na základě zákona, přijatého 12. června 1950⁴⁴, byly zřízeny tábory nucené práce.

Jedním z masových projevů nesouhlasu s komunistickým režimem byla emigrace. „Státní bezpečnost uváděla ve druhé polovině roku 1948, že za hranice odešlo přibližně 10 000 občanů.“⁴⁵

---

⁴² Zákon č. 69/1949 Sb. z 23. února 1949.

⁴³ Kolektiv autorů. Dějiny zemí koruny české II. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-097-7, s. 268.

⁴⁴ PERNES, Jiří. Takoví nám vládli. Praha: Nakladatelství BRÁNA, 2003. ISBN 80-7243-162-5, s. 138.

⁴⁵ Tamtéž.

3. Systém řízení médií 1945 – 1948

3.1 Nová organizace českého tisku

Poválečné období se řídilo zákony a nařízeními z doby před rokem 1938. Dřívější praxi preventivní cenzury ale politické strany neuplatnily. Fakticky tak žádná cenzura od května 1945 neexistovala⁴⁶. Obsah tisku ale ovlivňovaly samy politické strany a Národní fronta jako taková. Tato skutečnost měla zásadní vliv na podobu vydavatelské praxe, prakticky ukončila její liberální směrování⁴⁷.

Konference zástupců tisku při České národní radě vyhlásila už v květnu 1945 zásadu, že noviny a časopisy jsou majetkem národa a nemohou se stát předmětem podnikání: „...noviny napříště nesmí být nástrojem sobeckých, kořistnických a často protistátních cílů, nýbrž že noviny jsou výlučným majetkem národa. Odtud vznikla také snaha znemožnit další vydávání periodických tiskovin jednotlivci.“⁴⁸ Tuto zásadu pak podpořila i vláda, která rozhodla, že noviny mohou napříště vydávat jen uznané politické strany a celonárodní organizace⁴⁹. Proti naprosté volnosti ve vydávání novin se postavil i prezident Edvard Beneš: „Žurnalismus je po mému soudu služba veřejná. Bezuzdná volnost ve vydávání novin se nesmí více opakovat. Víme přece, co to byl před válkou tzv. červený tisk. To je pravda, omezování osobní svobody, ale je třeba si položit otázku, do jaké míry je to nutno a v jakém zájmu. Neomezená volnost musí však ustoupit veřejným zájmům.“⁵⁰

Vláda rozhodla, že oblast tisku bude v kompetenci nově vzniklého ministerstva informací, které řídil komunista Václav Kopecký. V čele tiskového odboru stanul František Bauer. Nové poměry měly například zcela zabránit činnosti bezcharakterních novinářů. Jejich ztělesněním byl podle Františka Bauera americký reportér: „...neboť redaktor v listech, honících se jen za sensacemi, klesal vlastně na úroveň amerického reportéra, známého to typu z amerických detektivních románů a hlavně z filmů... V amerických filmech se nám zjevovali špehující reportéři jako typ lidí neslušných a často všeho schopných (mimochodem řečeno, soustavně mají klobouk na hlavě, sedají si jenom na stůl, na stůl skládají také zásadně své

⁴⁶ KAPLAN, Karel, TOMÁŠEK, Dušan. O cenzuře v Československu v letech 1945-1953. Sešity ÚSD, svazek 22, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 8.

⁴⁷ DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě západu. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-046-X, s. 46.

⁴⁸ ZIERIS, Karel. Nové základy českého periodického tisku. Praha: Orbis, 1947, s. 16.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Svobodné slovo, 28.7. 1945 – slyšení zástupcům Svazu českých novinářů. In ZIERIS, Karel. Nové základy českého periodického tisku. Praha: Orbis, 1947, s. 16.

nohy, většinu času věnují pouze žvýkání gumy a působí dojemem daleko horším než nejnižší kategorie pomocníků americké kriminální služby)...“⁵¹

Již 18. května 1945 vydalo ministerstvo informací vyhlášku nařizující zastavení veškerých periodik s výjimkou deníků stran Národní fronty. O povolení k vydávání novin a časopisů mohly ministerstvo požádat jen korporace a instituce, které prokázaly na vydávání veřejný zájem: „Vydavatelé neměli volnou ruku ani v takových praktických záležitostech, jako bylo stanovení jejich periodicity, rozsahu, formátu a nákladu, což bylo zdůvodněno nedostatkem papíru (ze stejného důvodu nesměly vycházet pondělníky a večerníky).“⁵²

Dnem 15. června 1945 převzal organizaci tisku včetně obhospodařování papíru Tiskový odbor ministerstva informací⁵³. Rozsah novin zůstal omezen na pouhé čtyři strany vzhledem k nedostatečné výrobě papíru. Kvůli problémům v dopravě nebylo možné využít papírny na Slovensku, Československo se potýkalo také s komplikacemi v oblasti dodávek uhlí, papírny v Čechách pak zase měly výhradně německé zaměstnance, takže trvalo několik měsíců, než se podařilo zorganizovat výrobu. Dvě největší papírny v Čechách, ve Větřní u Českého Krumlova a v České Kamenici, převzal stát do národní správy. Obě zahájily omezenou výrobu až koncem července 1945⁵⁴.

V červnu 1945 vznikla komise pro věci tisku a papíru, která rozhodovala o distribuci papíru, o rozsahu i nákladech časopisů⁵⁵. Nedostatek novinového papíru vedl na konci října dokonce k zastavení veškerého periodického tisku (s výjimkou deníků, úředních věstníků a velkých stranických týdeníků) na dobu jednoho měsíce. Od 1. prosince 1945 pak mohla vycházet jen ta periodika, která znova požádala ministerstvo informací o povolení k tisku⁵⁶. Kopeckého ministerstvo navíc mělo pravomoc stanovit náklad, rozsah, rozměr i periodicitu každého titulu. „Ke konci roku 1946 tak v českých zemích vycházelo celkem 28 deníků a 751 časopisů, z toho 87 politických a 128 kulturních. Například ve srovnání s rokem 1940 tak došlo k více než trojnásobné redukci množství vydávaných periodik.“⁵⁷

Jako deníky pro české země vycházely: Lidová demokracie (ústřední orgán Čs. strany lidové, průměrný náklad 185 tisíc výtisků), Mladá fronta (deník Svazu české mládeže, 80 tisíc výtisků), Národní osvobození (deník Čs. obce legionářské, 40 tisíc výtisků), Obrana lidu (deník čs. armády, 80 tisíc výtisků), Práce (list Revolučního odborového hnutí, 250 tisíc

⁵¹ ZIERIS, Karel. Nové základy českého periodického tisku. Praha: Orbis, 1947, s. 7.

⁵² DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě západu. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-046-X, s. 46.

⁵³ ZIERIS, Karel. Nové základy českého periodického tisku. Praha: Orbis, 1947, s. 18.

⁵⁴ ZIERIS, Karel. Nové základy českého periodického tisku. Praha: Orbis, 1947, s. 19.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ ZIERIS, Karel. Nové základy českého periodického tisku. Praha: Orbis, 1947, s. 21.

⁵⁷ DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě západu. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-046-X, s. 47.

výtisků), Právo lidu (deník Čs. sociální demokracie, 190 tisíc výtisků), Rudé právo (ústřední orgán Komunistické strany Československa, 500 tisíc výtisků), Svobodné noviny (list Sdružení kulturních organizací, 68 tisíc výtisků), Svobodné slovo (ústřední orgán Čs. strany národně socialistické, 300 tisíc výtisků) a Zemědělské noviny (deník Jednotného svazu českých zemědělců, 120 tisíc výtisků)⁵⁸.

Kvůli malému rozsahu novin omezilo ministerstvo informací i rozsah inzerce. Při 4 stranách na polovinu jedné strany, při 6 stranách na tři čtvrtě strany⁵⁹. Nejvyšší cenový úřad pak vyhláškou z 19. prosince 1945 stanovil prodejní ceny novin – deník o šesti stranách stál 1,50 Kčs, o osmi stranách 2 Kčs⁶⁰.

Vyhláškou ministra informací Václava Kopeckého z 15. května 1946 byla dosavadní komise pro věci tisku a papíru přeměněna na Sbor pro věci periodického tisku při ministerstvu informací⁶¹. Členy byli zástupci ministerstva informací, ústředního výkonného výboru politických stran, jednotné odborové organizace, Jednotného svazu zemědělců, Svazu české mládeže, Národní fronty žen, Organizace národního odboje, hlavní správy výchovy a osvěty při ministerstvu národní obrany a Sdružení kulturních organizací⁶².

28. května 1947 přijalo Ústavodárné shromáždění zákon o postavení redaktorů a svazech novinářů⁶³. Norma respektovala právo novinářů psát svobodně v souladu se svým svědomím. Demokratičtí žurnalisté ale kritizovali skutečnost, že výkon povolání je vázán na členství v jednotné novinářské organizaci Ústřední svaz československých novinářů: „Pod nejasně formulovanými záminkami mohly ze svých řad vyloučit nekonformní členy a zbavit je tím veřejné činnosti, přičemž uzákoněné právo na odvolání k ministerstvu informací neskýtalo velkou naději na nestranné přezkoumání verdiktu.“⁶⁴

27. srpna 1947 vláda pověřila své předsednictvo, aby se zabývalo návrhem na zavedení dodatečné cenzury tisku. Podnět dal předseda lidové strany Jan Šrámek: „...od cenzury s přesně stanovenými pravidly (si) sliboval omezení pravomoci ministerstva informací a s podobným návrhem ve vládě souhlasil už na sklonku roku 1945, když Kopecký hrozil likvidací Obzoru.“⁶⁵ Proti návrhu se postavil Odbor politického zpravodajství a Státní bezpečnosti ovládaný komunistickými funkcionáři: „...považuje za neslučitelné se zásadami lidové demokracie a za politicky neúnosné, aby byl znovu zaveden přežitek dřívějších

⁵⁸ ZIERIS, Karel. Nové základy českého periodického tisku. Praha: Orbis, 1947, s. 24.

⁵⁹ ZIERIS, Karel. Nové základy českého periodického tisku. Praha: Orbis, 1947, s. 32.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ ZIERIS, Karel. Nové základy českého periodického tisku. Praha: Orbis, 1947, s. 33.

⁶² Tamtéž.

⁶³ DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě západu. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-046-X, s. 49.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

politických režimů, cenzura tisku, a z těchto důvodů nesouhlasí zásadně s návrhem na obnovení poměrů z doby před okupací v příčině cenzury tisku.“⁶⁶

Komunisté změnili názor na cenzuru už na podzim 1947. Tisková cenzura se pro ně stala vhodným prostředkem k umlčení množících se kritických hlasů v novinách⁶⁷.

22. prosince 1947 zahájil činnost Kontrolní odbor tiskového oddělení ministerstva informací. Jeho úkolem bylo vyhledávat závadné články ohledně dvouletého hospodářského plánu, štvaní proti slovanským národům, otázek zásobovacích a vyživovacích, základní linie vnitřní a zahraniční politiky a ve věci obrany státu⁶⁸. „Sledované oblasti byly vymezeny tak široce, že se mohly podle politické úvahy týkat všech vládních rozhodnutí a umožňovaly stíhat každou kritickou výtku či nesouhlas s postojem vlády a ministrů.“⁶⁹ Trestní postih či zabavení novin pak měla v kompetenci Státní bezpečnost.

Spolu s převzetím moci v únoru 1948 získali komunisté absolutní kontrolu také nad sdělovacími prostředky. Většina titulů nekomunistických stran byla zastavena, s výjimkou ústředních deníků⁷⁰. Jejich náklad ale významně ovlivňovalo komunistické vedení, které rozhodovalo o přídělu papíru. Omezování počtu výtisků bylo i prostředkem, jak získat pro Rudé právo výsadní postavení. Redukce postihla i tisk některých společenských organizací. Počet deníků poklesl z 37 v roce 1947 na 11 v roce 1953, zastaveno bylo celkem 570 titulů⁷¹.

3.2 Tisk Československé strany lidové

Ústředním tiskovým orgánem Čs. strany lidové byla Lidová demokracie. Deník poprvé vyšel 12. května 1945 a nahradil dosavadní Lidové listy. Náklad se z původních 34 tisíc výtisků vyšplhal v červenci 1945 na 180 tisíc, přechodně poklesl a poté kolísal mezi 150 a 190 tisíci⁷². Lidová demokracie nejdřív vycházela na čtyřech, postupně na šesti a osmi stranách, nedělní kulturní a ženská příloha zvyšovaly rozsah na dvojnásobek.

⁶⁶ KAPLAN, Karel, TOMÁŠEK, Dušan. O cenzuře v Československu v letech 1945-1953. Sešity ÚSD, svazek 22, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 9.

⁶⁷ KAPLAN, Karel, TOMÁŠEK, Dušan. O cenzuře v Československu v letech 1945-1953. Sešity ÚSD, svazek 22, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 10.

⁶⁸ DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě západu. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-046-X, s. 50.

⁶⁹ KAPLAN, Karel, TOMÁŠEK, Dušan. O cenzuře v Československu v letech 1945-1953. Sešity ÚSD, svazek 22, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 11.

⁷⁰ Lidová demokracie (deník Čs. strany lidové), Svobodné slovo (deník Čs. strany národně socialistické).

⁷¹ KAPLAN, Karel, TOMÁŠEK, Dušan. O cenzuře v Československu v letech 1945-1956. Sešity ÚSD, svazek 22, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, s. 18.

⁷² DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě západu. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-046-X, s. 66.

Šéfredaktorem se stal Josef Doležal, který již dříve pracoval pro křesťanskodemokratický tisk. Působil jako redaktor Lidových listů⁷³. Podařilo se mu získat několik novinářů z redakcí bývalé Národní politiky a Národních listů. Ekonomickou redakci například převzali Vojtěch Mixa, kmenový autor Národní politiky, a Antonín Pimper z Národních listů. Z tohoto deníku přišel také Vladimír Sís, který působil jako parlamentní zpravodaj Lidové demokracie⁷⁴. „V deníku byly zvláště potlačeny dřívější konfesně katolické tendenze. Mimořádný důraz se kladl na informace ze zahraničí. Lidová demokracie společně s Obzory byla často jedinými novinami, které publikovaly kritické zahraniční komentáře o Československu.“⁷⁵ Každou neděli vycházela v Lidové demokracii zahraničněpolitická příloha. Zahraničněpolitické komentáře byly doménou Pavla Tigrida a Iva Ducháčka⁷⁶.

Mimořádnou čtenářskou přízeň si získala Helena Koželuhová, která v létě 1945 zaujala místo první politické komentátorky. „Její články a veřejné projevy měly příznivý ohlas zvláště u části vysokoškolské mládeže.“⁷⁷ Koželuhová byla ženou tehdejšího ministra zdravotnictví Adolfa Procházky a neteří spisovatele Karla Čapka. Ve svých článcích ostře kritizovala poválečný vývoj. Mimo jiné požadovala brzké volby: „Lidé chtějí volit, protože cítí, že jsou šiseni věčným tvrzením a zdůrazňováním, že lid chce to neb ono, že to neb ono nestrpí a že se něco bude dělat, protože to lid chce....Připomíná nám to živě Protektorát, kdy se s nejnevinnější tváří tvrdilo třeba, že se česká žena vzdala přídělu másla za určité období, nebo že česká mládež jde nadšeně za Moravcem.“⁷⁸

Koželuhová také na stránkách Lidové demokracie podpořila odsun Němců: „Ale v jednom jsme jistě všichni za jedno. Němců máme totiž nadosmrti dost. Znamená to, že se jich chceme zbavit za každou cenu a definitivně...Považujme je i nadále se stejnou intenzitou za živel nebezpečný, nepřátelský a mravně narušený. Nechceme mít na svém území Němce a slyšíme-li němčinu, máme rudé kruhy před očima. Proto přes veškerou humanitu a právě pro ni Němci musí ven. A to co nejrychleji...právem zabavujeme jejich majetek, protože podle mezinárodního práva se zabavuje majetek občanů nepřátelského státu.“⁷⁹ Němci se podle Koželuhové kolektivně provinili, mají proto nést kolektivně i následky provinění: „...můžeme konstatovat jen jedno: Všichni Němci šli za Hitlerem... Všichni schvalovali tyto bestiality, jedni hlasitě, jiní mlčky, a nikdo se nenašel z Němců, kdo by pozdvihl svého hlasu

⁷³ RENNER, Jan. Československá strana lidová 1945 – 1948. Brno: Prius, 1999, s. 46.

⁷⁴ DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě západu. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-046-X, s. 66.

⁷⁵ RENNER, Jan. Československá strana lidová 1945 – 1948. Brno: Prius, 1999, s. 47.

⁷⁶ DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě západu. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-046-X, s. 66.

⁷⁷ KALINOVÁ, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-043-1, s. 94.

⁷⁸ Helena Koželuhová. Budeme už volit. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 38, s. 1 [23.6.1945].

⁷⁹ Helena Koželuhová. Jak jsme si to představovali. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 28, s. 1 [12.6.1945].

k protestu.“⁸⁰ Odsun Němců Koželuhová podpořila i přes těžké hospodářské důsledky:

„Všichni víme, že snad není zvlášť hospodářsky prozírává, když se zbavíme najednou tolika pracujících rukou, za něž nemáme náhrady. Víme také, že odborníci jsou s otevřenou náručí vítáni na východě i na západě, a že se tak přenese tajemství výroby ke konkurenci. Je to jistě proti hospodářským zásadám, ale stojí nám to za to.“⁸¹

Koželuhová se odvážila kritizovat znárodnění či samotné hospodaření státu: „Stát vyplácí zálohově stamiliony na mzdy dělníků a zaměstnanců továren, v nichž se takřka nebo vůbec nepracuje, a totéž platí o peněžních ústavech a jiných podnicích. Marně bychom si namlouvali, že náš hospodářský život je v chodu.“⁸² Podobná slova zaznívají také v dalším článku Koželuhové: „V čem se jeví špatná organizace pracovních sil? V tom, že mnoho zaměstnanců setrvává v podnicích, které nemohou pracovat buď vůbec nebo jen částečně, at' už proto, že podnik je zničen, nebo že nemá dostatek surovin, nebo že nebylo možné v rychlosti přeměnit výrobu na neválečnou.“⁸³

Častým tématem komentářů Heleny Koželuhové byla polemika s politikou komunistů. Nejčastěji kritizovala výroky předsedy Ústřední rady odborů Antonína Zápotockého:

„Nejsme proti tomu, aby lid byl o své mínění dotazován“, tato věta je vzata z článku předsedy ÚRO Ant. Zápotockého. Je to opravdu pěkné, když vůdce zaměstnanců prohlásí, že se nijak nemíní stavět proti tomu, aby lid měl o svých věcech rozhodovat...měl mít nepřekonatelnou potřebu poznat mínění lidu o tom, co je jeho zájmem a co není...“⁸⁴ Její slova vzbudila ze strany komunistů ostrou reakci. Svědčí o tom další článek Koželuhové: „Abych dokázala, že se dovedu pokorně omluvit, prohlašuji, že je mi velmi líto, že jsem vzbudila v panu předsedovi ÚRO Zápotockém dojem, že ho přirovnávám k Moravcovi. To naprostě nebylo tak míněno....Abych se však vrátila k pánům honcům. Vezmu-li to tak trochu sumárně, musím zjistit, že většina z nich považuje za dostatečný důkaz k potření mých vývodů v jásavém, vysoce humorném zjištění, že jsem ženská...Jaképak debaty o tom, co napsala, úplně ji potřeme tím, že s chechotem řekneme: Inu ženská....oni jsou přece mocnými bojovníky za práva žen.“⁸⁵ Koželuhová kritizovala také snahu komunistů oslavit soukromé podnikání: „Je snad touha po zrušení soukromého vlastnictví tak mocná, že se dává přednost

⁸⁰ Helena Koželuhová. Vina celého německého národa. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 29, s. 1 [13.6.1945].

⁸¹ Helena Koželuhová. Rozpočet dokazuje. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 23, s. 1 [27.1.1946].

⁸² Helena Koželuhová. Stát jako hospodář. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 62, s. 1 [24.7.1945].

⁸³ Helena Koželuhová. Vývoz práce. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 96, s. 1 [2.9.1945].

⁸⁴ Helena Koželuhová. Nejsme proti tomu... Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 119, s. 1 [4.10.1945].

⁸⁵ Helena Koželuhová. Ještě jednou o té diskusi. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 131, s. 1 [14.10.1945].

tomu, aby veliké hodnoty, jež byly nutným zdrojem státních příjmů a základem blahobytu národa, byly raději zničeny, než aby zůstaly v soukromých rukou?“⁸⁶

Před volbami v roce 1946 pak uklidňovala čtenáře, kteří se báli násilí v případě, že nevyhrají komunisté: „Pravidelný dotaz při všech debatách je tento: Poteče po volbách, nevyhrají-li je komunisté, krev? A tu odpovídám: Zajisté nepoteče, vždyť sám vůdce komunistické strany Klement Gottwald prohlásil, že jsou to smyšlené pověsti neodpovědných živlů, které musí být stíhány... Věříme doslovně kapitánu, který odpovědně a správně odsuzuje neodpovědné činy slávou zpitě posádky.“⁸⁷

Ve volbách v roce 1946 Koželuhová kandidovala na post poslankyně, byla zařazena na třetí místo na kandidátní listině v Praze, v jejímž čele byl předseda Jan Šrámek. „Ve volební kampani sehrála důležitou roli a promluvila prakticky ve všech dvaceti pražských obvodech a také v mnoha dalších krajích. Z velké části díky ní lidovci dosáhli důležitého úspěchu v Praze, když získali 105 252 hlasů v porovnání s 29 667 hlasů v roce 1935.“⁸⁸ Koželuhová veřejně kritizovala vedení lidové strany, vytýkala mu především přílišné spojení s katolickou církví, mnoho kněží bylo i v nejvyšších funkcích. Navrhovala odchod předsedy Jana Šrámka a jeho zástupce Františka Hály, tedy uvolnění cesty k modernizaci strany⁸⁹. Hned dva týdny po volbách, 8. června 1946, předseda Šrámek prosadil vyloučení Koželuhové a zbavení poslaneckého mandátu s odůvodněním, že systematicky hlásala zásady příčící se programu strany a svým počínáním hrubě porušila stranickou kázeň⁹⁰. Rozhodnutí bylo zveřejněno až po několika dnech. V Lidové demokracii se 18. června 1946 objevila tato stručná informace: „Ministerstvo vnitra sděluje, že obdrželo přípis z 12. června 1946, podepsaný pí dr. Helenou Koželuhovou, kterým se pí. dr. H. Koželuhová vzdává poslaneckého mandátu.“⁹¹ Tím skončilo působení Koželuhové také v Lidové demokracii.

Pod záštitou lidové strany vycházely také časopisy Obzory a Vývoj. Otevřeně kritizovaly převládající názory na poválečný vývoj v Československu. „V nich byly prezentovány kritické názory novinářů i některých finančních a právních odborníků ze

⁸⁶ Helena Koželuhová. Proti soukromému podnikání. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 14, s. 1 [17.1.1946].

⁸⁷ Helena Koželuhová. Plané výhrůžky. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 83, s. 1 [7.4.1946].

⁸⁸ RENNER, Jan. Československá strana lidová 1945 – 1948. Brno: Prius, 1999, s. 38.

⁸⁹ KAPLAN, Karel. Pět kapitol o únoru. Brno: nakladatelství Doplňek ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, 1997. ISBN 1081-085-1997, s. 169

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Autor neuveden. Dr. Helena Koželuhová se vzdala poslaneckého mandátu. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 140, s. 2 [18.6.1946].

zrušených politických stran na fungování národního hospodářství, národních podniků a politického systému.“⁹²

3.2.1 Příloha pro ženy v Lidové demokracii

Vůbec poprvé se titulek Ženy čtou objevil v Lidové demokracii v sobotu 25. srpna 1945⁹³. Šlo o krátký sloupek na čtvrté straně na téma Žena v domácnosti⁹⁴. Své místo si rubrika v rámci deníku dlouho hledala. Po celý rok 1945 vycházela v sobotu a ne pravidelně, například od 15. září až do 24. listopadu se v deníku objevila pouze jednou⁹⁵. Její rozsah byl omezen zpravidla na dvě stručné zprávy na čtvrté straně. Nejčastějším tématem byla móda a péče o děti.

V první polovině roku 1946 rubrika vycházela velmi nepravidelně. Většinou v sobotním nebo nedělním vydání. Několikrát ale také ve čtvrtek nebo v úterý. Šlo o několik kratších textů. V březnu 1946 rubrika obsahovala pouze ilustraci střihu s nadpisem Šijeme doma. Většího rozsahu poprvé dosahuje ve vydání z 29. března 1946⁹⁶, kdy články zaujmají většinu čtvrté strany. Od 25. dubna rubrika nevychází vůbec až do 15. května, kdy se vrací k malému formátu, obsahuje pouze ilustraci střihu s popisem, případně doplněnou ještě krátkým článkem. Většího rozsahu dosahuje jen ojediněle.

K výrazné změně dochází ve vydání z 13. října 1946⁹⁷. Rubrika Ženy čtou dostává skutečně podobu přílohy, zaujímá většinu strany (zbytek Lidová demokracie nově vyplnila přílohou pro děti „Úsměvy našim dětem“), je doplněna fotografií (zpravidla nových modelů šatů) a každé vydání přináší pod nadpisem Šijeme doma nový střih. Příloha od tohoto čísla vychází už relativně pravidelně, většinou v neděli. Konkrétní místo se ještě mění, nejčastěji jde o šestou stranu.

Nastavený formát pokračuje i na začátku roku 1947. Až do konce února má příloha své místo na šesté straně. Březen 1947 přinesl výrazné zmenšení rozsahu, úplně zmizela příloha pro děti. Původní vzhled strany (včetně rozvržení společně s přílohou pro děti) se

⁹² KALINOVÁ, Lenka. Východiska, očekávání a realita poválečné doby. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. ISBN 80-7285-043-1, s. 50.

⁹³ Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 89, s. 4 [25.8.1945].

⁹⁴ viz příloha.

⁹⁵ konkrétně Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 121, s. 4 [6.10.1945].

⁹⁶ Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 75, s. 4 [29.3.1946].

⁹⁷ Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 236, s. 6 [13.10.1946].

vrací 30. března 1947⁹⁸. Po zbytek roku už se příloha nemění, zpravidla vychází na deváté straně.

Rok 1948 přinesl změnu v rozsahu. Příloha se rozšířila ještě na část desáté strany, kde byla stabilně rubrika Šijeme doma a jeden článek. Od 31. října 1948⁹⁹ mizí z přílohy fotografie, nahrazují je kresby modelů.

Rubriku řídila A. Formánková, od vydání ze 14. listopadu 1948 Alča (Albína) Palkosková. Nejčastěji do rubriky přispívaly Nina Svobodová, Marie Slabyhoudová, Marie Kučerová, Marie Žáková, Míla Pachnerová, Julie Drimlová, A. Samková a Emilie Soukenková. Podle dokumentů ze Syndikátu novinářů byly členkami Svazu Československých novinářů pouze Albína Palkosková a Emilie Soukenková¹⁰⁰. První jmenovaná byla do stavovské organizace přijata až 11. srpna 1949, plat redaktorky ženské a dětské rubriky v Lidové demokracii tehdy činil 6. 240 Kčs¹⁰¹. V letech 1938 až 1945 vedla Albína Palkosková ženskou a módní hlídku v Národní politice. Od roku 1934 pracovala také v Československém rozhlasu. Od roku 1945 přednášela společenskou výchovu na Vysoké škole sociální a politické¹⁰². 14. října 1949 informuje Lidová demokracie Svaz Čs. novinářů, že redaktorka Albína Palkosková nedochází již několik dnů do redakce¹⁰³. Podle jejího otce byla zatčena, důvod redakce neznala. V komunistickém vězení nakonec Palkosková strávila deset a půl roku pro podezření, že pomáhala lidem při útěku na západ. „Byla jsem odsouzena státním soudem v Praze pro trestný čin velezrady podle §1/1C, 2 zák. č. 231/1948 Sb. k trestu odňtí svobody v trvání patnácti let, k peněžitému trestu Kčs 4 000, ke konfiskaci celého majetku a ke ztrátě čestných práv občanských na dobu 10 let. Trest odňtí svobody se mi započal s vazbou od 6. října 1949.“¹⁰⁴

Tematicky lze články v příloze Ženy čtou rozdělit do několika okruhů. Prvním z nich je politika, respektive ženy a jejich zapojení do veřejného života, či ženy jako voličky, jako ta část obyvatelstva, která má po válce početní převahu. Dalším významným okruhem je práce. Kvůli poválečnému nedostatku pracovních sil bylo nutné, aby ženy opustily svoje dosud tradiční místo. Už neměly být jen matkami a hospodyněmi, ale současně pracovat i mimo rodinu. Zde se střetává křesťanský pohled na roli ženy s pohledem komunistů, kteří hovořili o nutnosti zapojení všech žen do práce. Významná část článků se zabývala výživou.

⁹⁸ Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 76, s. 9 [30.3.1947].

⁹⁹ Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 255, s. 11 [31.10.1947].

¹⁰⁰ ASYN, f. 1308, desky: Soukenková, Palkosková.

¹⁰¹ ASYN, f. 1308, desky: Palkosková. Přihláška do Svazu československých novinářů.

¹⁰² ASYN, f. 1308, desky: Palkosková. Curriculum vitae.

¹⁰³ ASYN, f. 1308, desky: Palkosková. Sdělení redakce Lidové demokracie SČN.

¹⁰⁴ PALKOSKOVÁ-WIESENBERGEROVÁ, Albína. Nebyl to jen sen. Praha: Luxpress, 1991. ISBN 80-7130-007-11, s. 24.

Pravidelnou součástí přílohy Ženy čtou byly recepty či doporučení jak nakládat s konkrétní potravinou. Nedílnou součástí byly články věnující se módě. Lidová demokracie přinášela informace o nejnovějších trendech, snažila se vzbudit optimismus, že také žena v Československu se dočká možnosti je následovat. Ve skutečnosti se ale země potýkala s akutním nedostatkem textilu. Významným tématem byly také děti, jejich výchova, rady ohledně jejich správné výživy. To vše ve stínu vysoké kojenecké úmrtnosti a populačního problému. S tím souvisí i další významný okruh – rodina. Konec války s sebou přinesl rozpad řady manželství. Posledním z klíčových témat je domácnost. Příloha Lidové demokracie nabízí návody, jak ulehčit ženě práci, představuje nejnovější spotřebiče či materiály, které nebude nutné namáhat čistit či ošetřovat.

4. Analýza článků v Lidové demokracii

4.1 Politika

Plná politická práva získaly ženy ústavou z roku 1920, jednalo se především o právo volební¹⁰⁵. Po válce bylo v Československu více žen než mužů. Jejich politická důležitost tím významně vzrostla. Helena Koželuhová v úvodníku z 23. června 1945 vybízí ženy k výraznějšímu zapojení do politického života: „A teď jen několik slov pro ženy, jak jsem o to byla požádána. Je nás ve státě bohužel většina, a proto musíme právě my se zabořit plnou vahou do politického dění... Nesmíte se vymluovat, že vás domácnost a děti úplně vysají a že na politiku nemáte čas... Nebudeme-li se samy o sebe starat, muži na nás snadno zapomenou.“¹⁰⁶

Nejčastěji jsou ženy oslobovány jako voličky. Lidová demokracie před hlasováním v roce 1946 připomínala, že právě ženy rozhodnou o výsledku voleb: „Ženy tvoří většinu voličů, a proto ženy rozhodnou o volbách i o osudu demokracie a republiky. Proto je cesta ženy k volební urně nad jiné závažná.“¹⁰⁷ Podobná slova a stejný titulek zní v rubrice Ženy čtou i o měsíc později, v dubnu 1946: „Ženy se těší před volbami zvýšenému zájmu, neboť žen-voliček je téměř ve všech obcích více než mužů. Proto ženy nakonec rozhodnou o výsledku voleb. Je třeba stále zdůrazňovati tuto skutečnost.“¹⁰⁸ Například v Praze ženy-voličky převažovaly nad muži o více než 67 tisíc: „Z celkového počtu pražských voličů 679 879 je 373 664 žen a 306 325 mužů. Počet žen voliček převyšuje počet mužů o 67 420.“¹⁰⁹ Až extrémní rozdíl mezi počtem mužů a žen vládl v nacisty vyvražděných Lidicích: „Z lidických občanů bude letos voliti 142 žen a jen 8 mužů.“¹¹⁰

Těsně před volbami pak list oslovouje ženy jako voličky Čs. strany lidové: „Za týden přistoupí celý národ k volebním urnám... S hlubokým vědomím této odpovědnosti přistoupíme také my dívky k volebním urnám. Víme jasně, jaký stát a co chceme! Víme, kterou stranu musíme volit!... Z těchto důvodů jsme přesvědčeny, že nemůže volit jiné číslo, než číslo

¹⁰⁵ BUREŠOVÁ, Jana. Společenská aktivita českých ženských spolků na Moravě. In Kolektiv autorů. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-86712-32-X, s. 270.

¹⁰⁶ Helena Koželuhová. Budeme už volit. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 38, s. 2 [23.6.1945].

¹⁰⁷ A.H. Ženy před volbami. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 75, s. 4 [29.3.1946].

¹⁰⁸ A.F. Ženy před volbami. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 97, s. 4 [25.4.1946].

¹⁰⁹ Autor neuveden. Ženy ve volbách. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 88, s. 4 [11.4.1946].

¹¹⁰ Tamtéž.

dvě.“¹¹¹ K ženám promlouvá i poslankyně za Čs. stranu lidovou Marie Trojanová:

„Křesťanská žena a matka všechny pokusy postavit život rodiny a národa na jinou nám cizí půdu hlasovacím lístkem rozhodně odmítne...Každá žena, která je pro svobodu a mír, pro sociální spravedlnost, pro křesťanskou rodinu a školu, pro spravedlnost ke všem stavům a lidem, pro svobodu majetku, pro mravní lidovou demokracii, bude volit československou stranu lidovou....Všechny do práce pro vítězství československé strany lidové.“¹¹² Marie Hořínová pak zdůrazňuje, že právě ženy mohou straně dát potřebnou sílu k tomu, aby po volbách mohla prosadit svůj program: „Tvoříme 52% většinu v národě...Tuto skutečnost znají všechny politické strany a všechny usilují, aby získaly hlasy žen a zvítězily ve volbách...Na naše ženy spolehlá strana i v těchto volbách...Ženy nesmějí stát stranou a pouze kritizovat, jejich povinností je politiku spoluutvářet...Aby tato strana mohla splnit svůj program demokracie, jak ji hlásal Masaryk, uskutečnit na zemi Boží řád k štěstí všech lidí – potřebuje sílu, kterou jí obstarají české ženy svými hlasy.“¹¹³

Situace před volbami v roce 1948 je už jiná. Opakuje se sice apel na ženy jako voličky, jako na tu část populace, která převažuje (v roce 1948 žije v Československu 5 908 390 mužů a 6 256 271 žen¹¹⁴): „Ženy dnes rozhodnou o výsledku voleb, neboť tvoří většinu voličstva...“¹¹⁵ Současně ale už Lidová demokracie nehledá hlasy pro „svoji“ lidovou stranu, ale pro jednotnou kandidátní listinu Národní fronty: „... (ženy) plně chápou, jak ohromný význam má a jaký pokrok v naší vnitřní politice představuje jednotná kandidátní listina, jež je výrazem nejužší politické spolupráce všech pro blaho všech. Proto dnes ženy všemi svými hlasy, to jest většinou téměř 340 000, kterou mají proti mužům, rozhodnou o vítězství jednotné kandidátní listiny obrozené Národní fronty.“¹¹⁶ Podobně vyznívá i článek uveřejněný týden před volbami: „Žena politicky uvědomělá odpovědně použije ve volbách svého největšího občanského práva ve prospěch vítězství kandidátky obrozené Národní fronty. Je si vědoma toho, že společná kandidátní listina je výrazem politické spolupráce všech a jednoty národa.“¹¹⁷ Volby podle deníku ukončí stranické spory a přinesou jednotu národa a klid i do jednotlivých rodin: „Dosavadní stranické rozbroje, rozeštěvání národa netříštily jen lid, ale rozvracely i rodiny. To nyní přestane, do rodiny se vrátí klid. Tím, že se národ sjednotil, uklidnily se naše vnitropolitické poměry tak, že bylo možno přistoupiti

¹¹¹ M. Dvořáková. Dívky a volby. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.114, s. 2 [19.5.1946].

¹¹² Marie Trojanová. Slovo k českým ženám. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.117, s. 2 [21.5.1946].

¹¹³ Marie Hořínová. Nedělní volby do parlamentu rozhodnou ženy. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.120, s. 3 [24.5.1946].

¹¹⁴ Emilie Soukenková. Naše žena dnes. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 176, s. 1 [31.7.1948].

¹¹⁵ Autor neuveden. Ženy dnes rozhodnou. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 125, s. 9 [30.5.1948].

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ „R“. Žena politicky uvědomělá. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 119, s. 9 [23.5.1948].

k vážné práci pro celý národ a především pro pracující lid.“¹¹⁸ Autorka připomíná, že výsledek voleb rozhodne také o budoucnosti nové ústavy, která by měla ženám zaručit rovnoprávnost: „Ústava je veliké dílo Národní fronty ve prospěch národa, rodiny, občana. A toto dílo musíme chrániti všichni, především ale my, ženy, poněvadž nám mnoho a mnoho přináší z toho, co nám bylo dříve slibováno.“¹¹⁹ Vůbec poprvé mají voliči možnost odevzdat bílý lístek. Článek tuto možnost označuje za národní zradu: „Odevzdání bílého lístku, v situaci, v jaké se nalézá svět a naše republika, nebylo by jen pokleskem proti jednotě národa, bylo by hříchem proti národu samému, bylo by činem, směřujícím proti míru, bylo by národní zradou.“¹²⁰

Rok 1947 přinesl zásadní posun v rovnoprávnosti žen. Ludmila Jankovcová se jako první žena v Československu stala členkou vlády: „V úterý 25. listopadu 1947 jmenoval prezident republiky ministrem průmyslu poslankyni za čs. stranu sociálně demokratickou ing. L. Jankovcovou. Touto skutečností zařadila se tak i naše republika mezi pokrokové státy světa, kde rovnoprávnost žen není pouze na papíře.“¹²¹ Ženy tak dostaly příležitost dokázat, že se mužům vyrovnejí i ve vysoké politice: „Upřímně se radujeme z jejího potvrzení presidentem republiky v naději, že svou prací dokáže, že žena, která se stoprocentně věnuje svému úkolu, zastane jej stejně dobře jako muž. Věříme, že vždy bude platit: Svět nezachrání ani muž ani žena, ale oba společnou prací.“¹²²

Jmenování Ludmily Jankovcové přineslo i jeden lingvistický problém. Český jazyk dosud neměl pojmenování pro „ženu – ministra“. Uvažovalo se například o titulech ministra, ministrová či ministřice. Nakonec se politici i odborníci přiklonili ke slovu ministryně: „Starost jazykozpytců o správný titul pro ženy v hodnosti ministra rozrešil asi nevědomky sám pan president dr. E. Beneš, který ve svém jmenovacím dekretem pro paní inž. L. Jankovcovou použil poprvé tohoto slova, ač mu bylo předloženo slov příbuzných několik. ‘Ministryně’ vyhrála i na pedagogické fakultě, kde posluchači při diskusi v jaz. českém 98 proc. byli pro toto pojmenování. ‘Ministryně’ začíná se vžívat. Zůstaneme asi při tomto pojmenování.“¹²³

Samotné slovo „ministryně“ přitom zmiňuje už v roce 1924 Národní politika v souvislosti se jmenováním Miny Bangové dánskou ministryně obchodu: „Nár. pol. si pospíšila a do zásoby pro naši možnou potřebu utvořila 29. dub. české pojmenování ministra

¹¹⁸ Marie Hájková. Ženy a volby. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 120, s. 1 [25.5.1948].

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Marie Hořínová. První žena ve vládě. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 278, s. 9 [30.11.1947].

¹²² M.T. Žena a ministr. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 278, s. 9 [30.11.1947].

¹²³ J.D. A přece ministryně. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 284, s. 9 [7.12.1947].

v sukňích: »říkáme-li slavné básnířce „mistryně“, nemůžeme ženského člena vlády nazvati jinak nežli *ministryně*. *Paní ministrová* prý by znamenalo manželku pana ministra.“¹²⁴ Časopis Naše řeč k tomu dodává, že slovo *ministryně* zní nezvykle, ale jistě je správné. V roce 1933 pak časopis otiskl článek Františka Oberpfalcera, který podobu *ministryně* zmiňuje již jako zavedenou¹²⁵. K tématu se pak Naše řeč vrací v roce 1946. A opět se přiklání k termínu „*ministryně*“: „Doporučoval prý kdosi v rozhlase (sám jsem to neslyšel), aby se jako feminina k „*ministr*“ užívalo slova *ministra*. — Jde tu zřejmě o tvoření obdobou podle známé dvojice *magister - magistra*. Ale tato obdoba má potíže.... Ale pro češtinu — a o češtinu nám jde a z jejího stanoviska musíme vycházet — jsou *magister* a *ministr* slova typu zcela rozdílného.“¹²⁶ V závěru autor konstataje: „...že žena v hodnosti ministerské se česky obecně dnes jmenuje *ministryně*; podobná feminina jsou mistr - mistryně, obr - obryně. Podobu *ministryně* dokládá Příruční slovník ze Zákrexse, Oberpfalcer pak v 'Rodu jmen v češtině' ...“¹²⁷

V parlamentě zůstaly ženy ve výrazné početní menšině. V roce 1945 měl zákonodárný sbor tři sta poslanců z toho 20 žen. Pro srovnání – v posledním parlamentě první republiky bylo ve sněmovně 12 žen¹²⁸: „České politické strany mají 200 mandátů, z nichž připadá ženám 16. Ze 100 mandátů, jež připadají Slovákům, mají ženy 4 mandáty. Z celkového počtu 20 poslankyň jest 11 žen z Čech, 5 z Moravy a ze Slezska a 4 ze Slovenska.“¹²⁹ Košická vláda měla 25 ministrů, mezi nimiž nebyla žádná žena. Česká národní rada měla mezi 26 členy 1 ženu, později mezi 60 členy 4 ženy, ZNV mezi 19 členy 2 ženy, v Brně mezi 12 členy žádnou. Okresní NV měly předsedů 260, z toho 2 ženy¹³⁰. Ministerský předseda Zdeněk Fierlinger ve své týdenní zprávě uveřejněném 2. září 1945 konstataje, že zřejmě také v příštím Národním shromáždění nezaujmou ženy to postavení, které by jim spravedlivě náleželo: „Máli náš stát úspěšně zdolat úkoly, které ho v příštích letech čekají, musí usilovat o to, aby žena byla v plném slova smyslu skutečnou pomocnicí a spolupracovnicí mužovou nejen v domácnosti, dílně, továrně, ale i ve státním řízení a životě politickém.“¹³¹

¹²⁴ Autor neuveden. Paní *ministryně*. *Naše řeč* [online]. 1924. roč. 8, č. 6 [cit. 2010-01-20]. Dostupný z WWW <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1135>>.

¹²⁵ OBERPFALCER, František. Přípona -yni, -yně při přechylování. *Naše řeč* [online]. 1933. roč. 17, č. 1 [cit. 2010-01-20]. Dostupný z WWW <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2656>>.

¹²⁶ „Š“. *Ministra*. *Naše řeč* [online]. 1946. roč. 30, č. 9-10 [cit. 2010-01-20]. Dostupný z WWW <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3989>>.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ A.F. Nový parlament a ženy. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 166, s. 4 [24.11.1945].

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Autor neuveden. Tisíc let vzdělanosti československé ženy. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 270, s. 2 [24.11.1946].

¹³¹ Autor neuveden. Úloha ženy v novém státě. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 96, s. 2 [2.9.1945].

Po volbách v květnu 1946, ve kterých volily z 52 procent ženy, bylo mezi 300 poslanci Národního shromáždění 24 žen¹³²: „...v III. vládě republiky je 26 ministrů, slovenská národní rada má mezi 100 členy 2 ženy, sbor povereníků mezi 14 žádnou, ZNV v Praze má v plénu 120 členů, z toho 11 žen, v radě 28 členů, z toho 2 ženy. ZNV v Brně má v 80členném plenu 2 ženy a v 29členné radě jen muže. Okresní národní výbory mají mezi 260 předsedy jednu ženu.“¹³³

Velkým tématem je pro ženy příprava nové ústavy. Má se totiž významně dotknout rodinného práva. Články na toto téma se začínají pravidelně objevovat od ledna 1947: „Nový rok může být pro nás ženy velmi rozhodující a přímo osudový. Vždyť se bude rozhodovat o naší daleké budoucnosti. Bude se tvořit nová ústava... Ústava rozhodne buď o naší naprosté rovnoprávnosti a zbaví nás sebemenší ochrany, jíž až dosud požíváme ve věcech rodinného práva, rozvodového a rozlukového zákona a pod. Anebo rozhodne o ochraně žen.“¹³⁴

Velké protesty vzbudila plánovaná změna rozlukového zákona: „Protestují ženy postižené přímo a protestují i nepostižené ženy, protože si uvědomují, co by znamenalo, kdyby byly zbaveny jakékoli ochrany a možnosti bránit se, když byly bezdůvodně vyřazeny z manželského svazku.“¹³⁵ Ženy se obávají, že tak bude rozluk jen přibývat: „Vědí, že špatné příklady kazí dobré mravy a že, bude-li tu možnost lehce uniknout, použije ji každý jen trochu lehkomyslný nebo stárnoucí, ješitností postižený manžel.“¹³⁶ Nová ústava má přinést také zrovnoprávnění nemanželských dětí: „A to se nyní stává často, že současně, když se otci narodí dítě v legitimním manželství, narodí se mu v téže době dítě nelegitimní, vzniklé z náhodné nebo i z déletrvající známosti mimo manželství. Jak k tomu přijde manželka, matka legitimních dětí, aby ona s nimi nesla následky za lehkomyslné jednání svého muže?“¹³⁷ Podle autorky tento návrh přinese jen další uvolnění mravů: „Je toto přínos k zmravnění anebo znamená nové uvolnění mravnosti? Zajisté, že ano. Je naprosto neodůvodněná námitka, že si každý muž rozmyslí mít nemanželské dítě za takových podmínek. Kdyby rozmyslel, nebylo by nemanželských dětí ani ted.“¹³⁸

Do tvorby nové ústavy se ženy aktivně zapojily. Své připomínky například formulovala právní komise Rady žen. Jedna z nich zněla: „...rovnoprávnost je zajištěna poskytnutím stejného práva na práci, na stejnou odměnu za ni a na stejný přístup ke všem

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Marie Kučerová. Co nám přinese nový rok? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 1, s. 6 [1.1.1947].

¹³⁵ M. Kučerová. Ženy protestují. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 102, s. 7 [1.5.1947].

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ M. Kučerová. Zrovnoprávnění nemanželských dětí. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 116, s. 8 [18.5.1947].

¹³⁸ Tamtéž.

povoláním, úřadům a hodnostem tak, jako mají muži.“¹³⁹ Sjezd sociálních pracovnic zase vnesl požadavek, aby do ústavy byla zařazena formulace - řádná rodina je základ státu – s poukazem na situaci v pohraničí: „Víme to, a na sjezdu sociálních pracovnic to bylo také zdůrazněno, kým a čím je naše pohraničí zamořeno a jak tam vypadají ne rodiny, ale nahodilá spolužití neodpovědných jednotlivců, kteří se tam uchýlili, opustivše ženu a děti, aniž se nějak starají o jejich další osudy, třeba k nim mají právní povinnosti.“¹⁴⁰

Návrh ústavy byl předložen k veřejné diskusi¹⁴¹. Ženě dává stejná práva jako muži, současně ale upravuje její postavení a pracovní podmínky jako matky: „§11 Manželství, rodina a mateřství jsou pod ochranou státu. §12 Dětem zaručuje stát zvláštní péči a ochranu, zejména činí soustavná opatření k snížení dětské úmrtnosti. §26 Všem občanům přísluší právo na práci. Ženy mají se zřetelem k těhotenství, mateřství a péči o dítě nárok na zvláštní úpravu pracovních podmínek. §29 Všem občanům přísluší právo na ochranu zdraví a právo na zaopatření ve stáří, při nezpůsobilosti k práci i při nemožnosti obživy. Ženy mají zvláštní péči v těhotenství a mateřství...“¹⁴²

Dalším z témat, která v této oblasti ženy zajímalo, bylo národní pojištění. V Lidové demokracii zní apel na zařazení rozvedených či rozloučených žen a také vdov do systému: „Dvouletý plán výslově říká: práce ženy v domácnosti musí být po stránce hospodářské i sociální náležitě zhodnocena. Nuže, zde je nejlepší příležitostí, jak práci ženy v domácnosti zhodnotit. Zařadte ženy, vdovy s malým důchodem a ženy bez vlastní viny rozvedené a rozloučené, s malým nedostatečným výživným do národního pojištění.“¹⁴³ Deník se pozastavuje nad plánovanou věkovou hranicí šedesáti let. Žen, které by se plného důchodu dožily, by totiž bylo zřejmě jen minimum: „Pokud jde o věkovou hranici, bude to pravděpodobně šedesátý rok, a to jak u mužů, tak u žen... Je ovšem otázka, kolik dnes tak pracovně přetížených žen se dožije plného důchodu, když vykonávají vlastně dvojí zaměstnání... Proto se právem některé ženy pozastavují nad tím, že věková hranice je příliš vysoká, že se plného důchodu ani nedočkají.“¹⁴⁴ Podobná připomínka se v příloze Ženy čtuje také o týden později, 22. února 1948. Autorka upozorňuje na skutečnost, že žena starší čtyřiceti let jen velmi těžko získá práci: „Bylo by však doporučitelné, aby nárok na starobní i sociální důchod měl pojištěnec, který dosáhl 60 let věku, a pojištěnka, která

¹³⁹ M. Kučerová. Ústavou zaručená rovnoprávnost. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 127, s. 9 [1.6.1947].

¹⁴⁰ M. Kučerová. Rodina je základ státu. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 138, s. 9 [15.6.1947].

¹⁴¹ Ústavní zákon vstoupil v platnost 9. května 1948, viz příloha.

¹⁴² A. F. Nová ústava a ženy. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 97, s. 9 [25.4.1948].

¹⁴³ M. Kučerová. Dělení pensí? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 161, s. 6 [13.7.1947].

¹⁴⁴ Marie Kučerová. Oprávněná zvědavost. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 38, s. 9 [15.2.1948].

dokonala 55. rok věku...lze jen velmi těžko zaměstnat již čtyřicetiletou ženu.“¹⁴⁵ Pro snížení věkové hranice u žen hovoří i statistická data. Podle Všeobecného pensijního ústavu jsou ženy po 50. roce věku z valné části invalidní. Lidová demokracie to vysvětluje zvýšeným pracovním výkonem doma i v zaměstnání, nedostatečnou výživou a válečnými důsledky.¹⁴⁶

Nový zákon o národním pojištění č. 99/1948 Sb. počítal i s pomocí v mateřství.

Zahrnoval bezplatné ošetření a pobyt v porodnici. Stát nově vyplácel dávky 18 týdnů, a to ve výši nemocenské¹⁴⁷ (nemocenské dávky byla rozděleny do 24 stupňů od 15 do 159 Kčs denně). Na narozené dítě poskytoval stát porodné 2500 Kčs a dětskou výbavičku¹⁴⁸. „Před vydáním zákona o národním pojištění platilo ustanovení zákona č. 221/1924 Sb. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, podle kterého měla pojištěnka nárok na peněžitou dávku rovnou nemocenskému 6 týdnů před porodem a 6 týdnů po porodu; vedle toho ještě na peněžitou dávku rovnou polovičnímu nemocenskému měly nárok matky, které své děti samy kojily, až do uplynutí 12 týdnů po porodu.“¹⁴⁹

Ženy se ihned po válce začaly aktivně organizovat. V červnu 1945 vznikla Rada československých žen, jejíž nejvýraznější osobností byla Milada Horáková. Činnost Rady se řídila těmito zásadami: „Rovné právo na tvorbu zákonů, na řízení státu a na účast v jeho hospodářském životě, rovné právo na ochranu státu, rovné právo na práci za stejných pracovních podmínek, rovné právo na vzdělání a jeho uplatnění, rovné právo na sociální zajištění, rovné právo ve všech oborech činnosti, při čemž ženám musí být všemi způsoby vědeckými a praktickými usnadňován jejich úkol v rodině a při výchově dětí.“¹⁵⁰ Do Rady československých žen vstoupily všechny významné ženské spolky¹⁵¹. Představitelky čtyř českých politických stran (lidové, komunistické, sociálně-demokratické a národně-socialistické) založily Národní frontu žen. K cíli hájit práva žen se přihlásilo i ROH: „...vyvíjelo různými formami nátlak na ekonomicky neaktivní ženy, aby se zapojily do procesu poválečné obnovy země. V pozadí stála snaha rozšířit vliv na další, velmi početnou část ženské populace...Organizační struktura žen v ROH se začala formovat již v prvních

¹⁴⁵ Marie Kučerová. Sociální důchod. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 44, s. 9 [22.2.1948].

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ PRŮCHA, Václav. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. Brno: Nakladatelství Doplňek. 2009. ISBN 978-80-7239-228-5, s. 216.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ M. Černý. Přídavky na děti a mateřská dovolená v ČSSR. Demografie, 1970, roč. 12, č. 2, s. 176.

¹⁵⁰ Milada Horáková. Československé ženy do nového života. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 28, s. 3 [12.6.1945].

¹⁵¹ MUSILOVÁ, Dana. Ženské hnutí 1945-1948: naděje a zklamání. In Kolektiv autorů. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-86712-32-X, s. 341.

týdnech po skončení války, a to shora dolů. Zastřešujícím orgánem se stala Komise žen ÚRO v čele s Miladou Netušilovou.“¹⁵²

Na konci roku 1945 (30.11. – 1.12.1945) se v Československu konal mezinárodní sjezd žen. Do Prahy se sjely zástupkyně 43 států. Československo bylo zastoupeno i v sjezdovém výboru a bylo zvoleno mezi 27 členkami rady. Mezi vznesenými požadavky se například objevilo: „Ženy výdělečně činné žádají zrovnoprávnění mezd, přístup do všech povolání, a zlepšení pracovních podmínek... Ženy žádají rovnoprávnost před zákonem a plnou demokratickou svobodu projevu, ale především chtějí spolupracovat k zajištění trvalého míru.“¹⁵³ Hovořilo se ale také o boji s fašismem a zachování míru. V podobném duchu se nesl i Mezinárodní kongres Demokratické federace žen v Paříži, o kterém Lidová demokracie informovala 12. února 1946: „Všude jsou ženy především matkami, jež chtějí zabezpečit lepší budoucnost a mír příštím pokolením. Matky mají právo na děti ve světě osvobozeném od strachu a býdy válečné.“¹⁵⁴

Deník si podrobně všímá aktivity členek lidové strany: „Mluvili jsme se ženami, které se zúčastnily pracovního sjezdu Čsl. strany lidové 1. až 3. dubna v pražském Obecním domě.“¹⁵⁵ Poslankyně Marie Trojanová cíl své práce shrnula následovně: „Hájíme spravedlivý podíl žen na veřejném životě, chceme, aby byla usnadněna jejich práce v domácnosti, všímáme si těžké práce zemědělské ženy. Chceme zabezpečení a mravní upevnění rodiny.“¹⁵⁶ Helena Koželuhová pak trvá na rovnoprávnosti žen i v povinnostech: „Úkol ženám v politice je stejně široký jako mužův, ale o to širší, že žena musí střežit rodinu a školský obzor. Ženy musí také střežit výdaje státu, rozdělovat vydání jsme uměly vždy lépe než muži.“¹⁵⁷ Ženy na sjezdu přijaly resoluci, ve které mimo jiné požadují: „Trváme na dávném a až dosud jedině námi hájeném požadavku nerozlučitelnosti manželství a na provádění zdravé politiky rodinné... Žádáme, aby zvláště venkovské dívčí mládeži se dostalo na odborných hospodářských školách speciální přípravy pro život uvědomělé ženy našeho venkova.“¹⁵⁸

¹⁵² MUSILOVÁ, Dana. Ženské hnutí 1945-1948: naděje a zklamání. In Kolektiv autorů. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-86712-32-X, s. 342.

¹⁵³ Marie Trojanová. Mezinárodní sjezd žen. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 181, s. 2 [13.12.1945].

¹⁵⁴ Zdk. Československé ženy proti fašismu a pro pravou demokracii. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 36, s. 2 [12.2.1946].

¹⁵⁵ „K. So“. Záběry ze života a práce žen lidové strany. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 80, s. 4 [4.4.1946].

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Autor neuveden. Několik bodů resoluce žen na sjezdu strany. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 81, s. 4 [5.4.1946].

15. a 16. června 1946 uspořádala Rada československých žen pracovní sjezd.¹⁵⁹ Ve dnech 26. až 28 října 1946 se pak konal celostátní manifestační sjezd žen svolaný Ústředím Národní fronty žen a Rady čs. žen.¹⁶⁰ Jeden z referátů přednesla členka ústředního zastupitelstva Čs. strany lidové, Marie Hořínová. Mimo jiné vyzdvihla úlohu vzdělaných žen jako matek: „Naše ženy se uplatňují ve všech úsecích vědy i umění. Jsme hrdy na to, že některé z nich dosáhly nejvyššího uznání a staly se členkami akademie věd a umění... Vzdělané, pracovité a politicky snášenlivé matky mohou vychovat mravnou, čestnou, odpovědnou a poctivou mládež a napravit škody, způsobené okupací... Jen tyto matky, které vlastníma rukama obstarávají domácnost, mohou obnovit úctu k práci tělesné a zabránit tak dalšímu vyplidňování venkova a útěku do kanceláří.“¹⁶¹ K projevu Marie Hořínové se Lidová demokracie vrací ještě jednou, tentokrát si všímá úlohy ženy v kultuře národa: „Úspěšné provedení kulturní dvouletky počítá s účastí všech českých žen....K tomu, aby ženy mohly plnit své kulturní úkoly, potřebují být dostatečně vzdělány...aby české ženy byly na své úkoly v manželství a mateřství, právě tak jako na činnost veřejnou dobře připraveny, aby rozeznávaly umění od kýčů, hodnoty od braku, aby dále české ženy doplňovaly své vzdělání četbou hodnotných časopisů a knih a neztrácely čas a také netoužily ani po Listech paní a dívek, ani po Večerech pod lampou, aby matky věnovaly se více dozoru nad dětmi, jejich četbou, prospěchu ve škole i zábavou a neztrácely čas zbytečnými hovory na chodbách a ulicích...“¹⁶²

I přes tuto snahu se objevuje kritika malého zapojení žen do aktivní politiky. Ministr zdravotnictví Adolf Procházka na schůzi delegátek žen Čs. strany lidové vytkl úzké vymezení ženské aktivity: „Ženy se dosud staraly o příliš malý úsek veřejného života o charitativní a sociální úkoly. Dosud se nestaraly o mezinárodní právo, o politiku hospodářskou, finanční atd. Tu je podle mého názoru nesprávné... Politické strany musí ženám vycházet vstříc tím, že je budou stavět také na odpovědná místa....“¹⁶³ Snaha po větším uplatnění žen ve veřejném životě ale často naráží na tradiční, křesťanskou představu o její hlavní úloze: „Víme však stejně dobře, že naše pravé místo je v rodině, že naší největší povinností je výchova dětí. Dobré matky vychovají národu dobré občany a dobrí občané budují dobrý stát. Křesťanské matky jsou nejlepší budovatelky křesťanského státu. To dobře vědí nepřátelé křesťanství, a

¹⁵⁹ ESO. Péče o rodinu je jedním z nejčestnějších úkolů. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.140, s. 3 [18.6.1946].

¹⁶⁰ Autor neuveden. Celostátní manifestační sjezd žen. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.236, s. 4 [13.10.1946].

¹⁶¹ ESO. Žena v politice a kultuře národa. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.249, s. 2 [31.10.1946].

¹⁶² Autor neuveden. Spolupráce ženy v kultuře národa. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.250, s. 4 [1.11.1946].

¹⁶³ Autor neuveden. Žena strážkyní mravních hodnot. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 7, s. 2 [9.1.1947].

chtějí proto ženu zotročit na pouhou pracovní sílu, aby mohli děti od útlého dětství usměrňovat pro despotické účely samoúčelného státu. ....Ženy do fabrik, děti do jeslí.“¹⁶⁴ Další článek jasně říká, co je hlavní povinností ženy: „Dnes však se žena neomezuje jen na domov, může být kulturně i politicky činnou, ale nesmí zapomínat na své povinnosti a úkoly a první z nich je: být ženou a – matkou a vytvořiti pravý, požehnaný domov své rodině.“¹⁶⁵ Více o tomto kontrastu – tedy ženou-matkou a ženou veřejně činnou – v kapitole Žena a práce.

Rubrika Ženy čtou se snažila také ženy politicky vzdělávat. 19. ledna 1947 začala vycházet Politická abeceda, která vysvětlovala, co je to ústava¹⁶⁶, co je stát¹⁶⁷ a plánovité hospodářství¹⁶⁸. Tím cyklus také skončil.

4.2 Práce

Za druhé světové války vstoupila naprostá většina žen v Čechách a na Moravě nedobrovolně do pracovního nasazení. Nejčastěji byly ženy zaměstnány ve zbrojném průmyslu¹⁶⁹. V říjnu 1945 byla uzákoněna (na základě dekretu prezidenta republiky) pracovní povinnost pro československé státní občany. Až na dobu jednoho roku tak mohli být povoláni práceschopní muži ve věku od 16 do 55 let a ženy od 18 do 45 let (výjimku měly ty, které se staraly alespoň o jednoho rodinného příslušníka).¹⁷⁰

Po roce 1945 se Československo potýká s akutním nedostatkem pracovních sil. Hlavní příčinou je podle listu Lidová demokracie odsun více než dvou milionů Němců. Chybějící pracovní sílu mají nahradit právě ženy. Tato skutečnost je současně kritizována s ohledem na snahu o zvýšení populace. V Lidové demokracii navíc také z hlediska křesťanského pohledu na hlavní úkol ženy, tedy pracovat pro svou rodinu a domácnost: „Je skutečností, která nesmí být přehlížena, že výdělečná činnost vdaných žen mimo rodinu nepřispívá ke zvýšení populace. V právě vyšlém Sborníku o výstavbě ČSR čteme: „...avšak u vdaných žen s dětmi nutno uvážiti, zda škody na zdraví, vzdělání a charakteru dětí, vzniklé nedostatečnou péčí

¹⁶⁴ Renata Václavíková. Mladé ženy, budoucnost národa. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 122, s. 10 [25.5.1947].

¹⁶⁵ Marie Lišková. Žena a domov. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 190, s. 9 [17.8.1947].

¹⁶⁶ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 16, s. 6 [19.1.1947].

¹⁶⁷ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 22, s. 6 [26.1.1947].

¹⁶⁸ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 28, s. 6 [2.2.1947].

¹⁶⁹ MUSILOVÁ, Dana. Ženské hnutí 1945-1948: naděje a zklamání. In Kolektiv autorů. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-86712-32-X, s. 340.

¹⁷⁰ PRŮCHA, Václav. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. Brno: Nakladatelství Doplňek. 2009. ISBN 978-80-7239-228-5, s. 142.

výdělečně činných matek, nejsou větší, nežli přínos těchto žen, poskytnutý národnímu celku prací mimo domácnost....z populačních a všeobecných lidských důvodů bylo by naopak správnější, kdybychom zvýšením příspěvků na děti umožnili, aby matky dětí nemusely být za daných poměrů výdělečně činné a mohly se starati výhradně o svou rodinu a domácnost.“¹⁷¹

Do konce roku 1945 výrazně vzrostl počet žen, které pracovaly v průmyslu: „Od roku 1921 do konce roku 1945 zvýšilo se procento žen, zaměstnaných v průmyslu, z 21,91% na 28,92%. Při tom nejvyšší přírůstek se jeví u průmyslu strojního, pak následuje průmysl kožedělný, oděvníký a potravinářský...Malý vzestup vykazují i další obory, na příklad zemědělství ze 34,72% na 44,60%, obchod a peněžnictví z 31,90% na 36,46%, doprava z 8,03% na 13,12%. ...“¹⁷²

Podle statistiky z konce roku 1946 byla z více než tří milionů zaměstnanců třetina žen. V tomto čísle není započítáno ještě téměř 1 170 000 žen pracujících v zemědělství a množství živnostnic a příslušnic různých svobodných povolání: „Zaměstnané ženy pracují většinou jako úřednice a dělnice, asi 190 000 je soukromých a přes 120 000 státních a veřejných úřednic.“¹⁷³ „Koncem roku 1946 pracovalo v Čechách a na Moravě v námezdním pracovním poměru 912 560 žen, tj. 28,95% z celkového počtu osob pracujících za mzdu. Připočteme-li ženy v soukromých, vyšších, státních a veřejných službách, dospejeme k číslu 1 991 907.“¹⁷⁴

V roce 1947 bylo z celkového počtu zaměstnaných 47% žen: „V průmyslu papírenském je zaměstnáno 57%, v zemědělství 55%, v textilnictví 70%, potravinářství 30-40% a v ostatním průmyslu 20-30%.“¹⁷⁵ Textilní průmysl byl hlavním zaměstnavatelem žen, měl většinu ženských pracovních sil: „V našich textilních továrnách dnes pracuje 83 000 žen. V průmyslu oděvním na 30 000 žen, v chemickém 14 000 žen....Ženských pracovnic v různých průmyslových oborech jest celkem 41,5%.“¹⁷⁶

V roce 1948 zaujímaly ženy 41,5% ze všech zaměstnaných: „V průmyslu pracuje asi 530 000, v tak zv. vyšších povoláních na 300 000 žen...Odpovědní pracovníci...počítají proto s tím, že v budoucnu některá zaměstnání, v nichž se mohou ženy lépe uplatnit nežli muži, budou obsazována s přednostním právem pro ženy. Velmi dobře uplatňují se ženy též v průmyslu textilním (62 proc.) a v průmyslu oděvním (75 proc.). Tento průmysl potřebuje

¹⁷¹ A.F. Ženy v práci pro národ. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.236, s. 4 [13.10.1946].

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ „bp“. Pracovnice, hospodyně a vychovatelky. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 123, s. 1 [28.5.1948].

¹⁷⁴ MUSILOVÁ, Dana. Ženské hnutí 1945-1948: naděje a zklamání. In Kolektiv autorů. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-86712-32-X, s. 340.

¹⁷⁵ Autor neuveden. Práce našich žen. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 161, s. 6 [13.7.1947].

¹⁷⁶ Autor neuveden. Práce žen v průmyslu. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 32, s. 9 [8.2.1948].

další pracovnice. Varnsdorfský národní podnik, vyrábějící punčochy, které jsou jedním z našeho nejdůležitějšího vývozního zboží, volá mladé dívky do práce.“¹⁷⁷

Ve své týdenní zprávě předseda vlády Zdeněk Fierlinger v září 1945 deklaroval, že ženám bude otevřena cesta do všech oborů: „...bude ženám poskytnuta příležitost k uplatnění ve všech oborech lidské práce a že ženy této příležitosti také plně využijí. Ve státě, kde hospodářství bude řízeno podle jednotného plánu, nesmí přijít nazmar ani jediná pracovní síla...“¹⁷⁸

Komunisté viděli v práci žen jedinou cestu k jejich zrovnoprávnění s muži. V letech 1945-1948 se začal rozvíjet nový model ženské emancipace. Cílem bylo spojit placenou práci, mateřství a veřejnou činnost: „Předpokládal, že ženy se budou v budoucnu věnovat neplacené práci v domácnosti jen v době, kdy budou mít velmi malé děti. Poté je budou moci svěřit do péče jeslí a mateřských škol a věnovat se dvěma zbývajícím činnostem. Většinu domácích prací měly převzít organizace poskytující služby.“¹⁷⁹ Nemělo tedy jít pouze o přechodné opatření, které by vyřešilo nedostatek pracovních sil, ale o trvalý stav. To bylo v silném rozporu s představou lidovců o postavení ženy a jejím hlavním úkolu: „Nutnost, aby pokud možno všechny ženy se staly zaměstnankyněmi, odůvodňuje předseda ÚRO Zápotocký tím, že jest námezdné práce žen potřeba, aby byl nahrazen dnešní nedostatek pracovních sil. Aby však nebylo pochyb o tom, že snad jde o nějakou akci přechodnou, uvádí, že námezdná práce žen ve velkém měřítku je u nás na dlouho nezbytná vzhledem k odsunu Němců, tedy trvalému úbytku pracovních sil....Námezdná práce žen, nazývaná eufemisticky ‚pracovní účastí‘, jest prý jedinou cestou ke zrovnoprávnění žen s muži.“¹⁸⁰ Lidová demokracie tento přístup v úvodníku z 24. listopadu 1945 označuje za pokus o průmyslové zotročování žen. Pravé svobody prý žena dosahuje v rodinném životě: „Funkce ženy v rodině, úkol manželky a matky jest podle našeho skromného mínění, které je v souhlasu s míněním celého lidstva až na několik abnormálních výjimek, nejen povinností, ale také nezadatelným právem. V životě rodinném dosahuje žena pravé svobody a nejdokonalejšího rozvinutí osobnosti.“¹⁸¹ Lidová demokracie také polemizuje s pojmem „rovnoprávnost“: „Rovnoprávností ženy s mužem tedy rozumíme tak, že jako muž má právo a povinnosti státi se vynikajícím pracovníkem a odborníkem, má žena právo i povinnost státi se vším jistému malému celku, totiž vlastní

¹⁷⁷ „S“. Ženy v zaměstnání. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 108, s. 9 [9.5.1948].

¹⁷⁸ Autor neuveden. Úloha ženy v novém státě. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 96, s. 2 [2.9.1945].

¹⁷⁹ MUSILOVÁ, Dana. Ženské hnutí 1945-1948: naděje a zklamání. In Kolektiv autorů. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-86712-32-X, s. 343.

¹⁸⁰ M. Skácel. Slovo k ženám. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 166, s. 1 [24.11.1945].

¹⁸¹ Tamtéž.

rodině...Tak zvaná pracující žena jest dnes zjevem všedním a říkáme to s dodatkem – bohužel.“¹⁸² V závěru pak autor zpochybňuje komunistickou argumentaci: „Pan Zápotocký nemůže popřít, že zejména průmyslová práce žen byla jedním z nejzavržitelnějších zjevů kapitalistického podnikání, poněvadž znemožňovala nebo rozvracela rodinný život pracujících.“¹⁸³

Na slova Antonína Zápotockého reaguje ve svém úvodníku také Helena Koželuhová: „Tak hloupé už nejsme, abychom se daly opít rohlíkem rovnoprávnosti a při tom si daly naložit dvojnásobné břemeno než muži....Nepřijmeme tedy nucenou práci vdaných žen a matek mimo rodinu ani v nejlákavějším balení, leda by muži také pracovali 10 až 12 hodin velmi intenzivně a ještě to nestačilo.“¹⁸⁴ Práce v domácnosti je podle Koželuhové doslova uměním proti řadě prací vykonávaných v továrnách a dílnách: „Ať jen muži zkusí vést několik dní domácnost!...Zkrátka zjistí, že domácnost je tak asi deset řemesel, z nichž každé vyžaduje nejen cvik, ale i značnou inteligenci....A tak musíme jednou poctivě prohlásit, že se mají sociální vymoženosti mužů zaplatit nesociálním přetížením žen.“¹⁸⁵

V duchu komunistické vize se podle jednoho z příspěvků v Lidové demokracii nesou i rozhlasové „besedy pro ženy“: „...pražské vysílání, místo aby vedlo ženy celého národa, slouží otevřeně pouze jedné politické straně, a to i tím, že v jejich intencích doporučuje ženám těžké práce, at' již jde o doly, továrny nebo jiná pracoviště, zatím co v Brně činí totéž, jenže opatrnejí: staví do popředí starosti o budování jeslí a útulků v přesvědčení, že až jednou tyto ústavy budeme mít, pak si již matky zvyknou na trvalou výdělečnou práci mimo dům a ani po jiném životě nezatouží.“¹⁸⁶

Na jedné straně vládne představa, že už stát nemá kde získat nové pracovní síly, na druhé straně ale ženy, které by si rády přivydělaly nemohou najít práci. Do redakce Lidové demokracie píše denně řada čtenářek. List navrhuje toto řešení: „Nejpřijatelnějším řešením ve prospěch rodin a současně státu je výdělečná domácká práce těch žen, které mají potřebu nebo chuť k přivydělků...za dnešních poměrů by mnohé uvítaly pracovat pouze odpoledne nebo dvě či tři půldny v týdnu, případně dvě až tři hodiny každý den.“¹⁸⁷ Realita je ale jiná: „Propagace slibuje polodenní práci pro ženy, které se nemohou uvolnit na celý den, ale hlas

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Helena Koželuhová. Jen kuchařka a chůva? Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 178, s. 1 [8.12.1945].

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ „V“. Poučování rozhlasem. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 3, s. 9 [4.1.1948].

¹⁸⁷ ESO. Ženy chtějí si přivydělat. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 124, s. 3 [28.5.1946].

lidu říká, že je to zbytečné, ucházet se v továrním podniku o práci, protože jím v kanceláři řeknou, že na to nejsou zařízeni, stejně jako nejsou zařízeni na práci jen na několik hodin.“¹⁸⁸ Velmi obtížně práci shání také starší ženy: „Někteří zaměstnavatelé nejsou ochotni zaměstnat zdravé, kvalifikované ženské síly jen proto, že překročily 40. nebo 45. rok života...“¹⁸⁹ Tuto zkušenosť potvrzuje i další článek: „Od rána do večera slyšíme výzvy a ponaučení, jak to mají ženy dělat, aby se co nejvíce uplatnily ve dvouletce... Ale lidičky – práce není!... Práce je jen pro mladé a snad jen pro vzhledné ženské, ale starší žena práci nedostane.“¹⁹⁰ Dalším problémem jsou přeplňené jesle a školky: „Hlas lidu si také stěžuje, že propagace nahání děti do jeslí a do mateřských škol, ale když maminka s dítětem přijde do jeslí nebo do mateřské školky, je odmítána s poukazem, že není místa.“¹⁹¹

Ženy v domácnosti jsou řazeny mezi ty, kdo nepracují. Nemají tak například nárok na některé potravinové lístky: „...byly lístky P3 odepřeny všem ženám do 60 let, pokud nejsou matkami alespoň 1 dítěte do 15 let. Znovu řadí se ženy pracující v domácnosti mezi ty, kdož nepracují, ač víme, že jejich práce je od slunka, do slunka, že nastavují večery i noci, že neznají neděle a placených dovolených.“¹⁹² Poslankyně za Čs. stranu lidovou Trojanová upozorňuje, že práce ženy v domácnosti je pro národ stejně důležitá, jako například práce ženy v továrně. Současně kritizuje socialistické strany: „Řekli jsme již tolíkrát, že buňkou národa není jednotlivec, ale rodina a základem rodiny je žena.... Má zase žena doplácet na nesociální politiku socialistické strany?... Před volbami všechny tři socialistické strany agitovaly plakáty, znázorňujícími ženu s dítětem v náručí a hesly ‚péče o rodinu‘. Zapomněly, že žena také stárne a děti odrůstají.“¹⁹³ Vláda nakonec přiznala zmínovaný přídavkový lístek všem ženám v domácnosti, s výjimkou těch, které mají pomocnici.¹⁹⁴ Upírání některých práv ženám v domácnosti kritizuje i jedna ze čtenářek: „Dřív se rozlišovaly ženy svobodné a provdané, potom zaměstnané a nezaměstnané, a nyní se dělí na pracující a ty druhé, t. j. ženy v domácnosti čili nepracující, kterým se proto upírají určitá práva. Okusila jsem všechny tyto kategorie a poznala jsem tedy, kdy jsem nejvíce pracující.... Dnes jsem matkou dvou malých

¹⁸⁸ M. Kučerová. Hlas lidu. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.283, s. 4 [10.12.1946].

¹⁸⁹ Emilie Soukenková. Kde je a kde není pro ženy místo. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 92, s. 2 [18.4.1946].

¹⁹⁰ M. Kučerová. Hlas lidu. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.283, s. 4 [10.12.1946].

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² M. L. Trojanová. Nesociální opatření proti ženám v domácnosti. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.211, s. 1 [13.9.1946].

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Autor neuveden. Mimořádný přídavek masa zvýšen na 600g. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.215, s. 1 [18.9.1946], http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0133_00.htm.

dětí a ty mi dovedou nadělat přesčasových nehonorovaných hodin....zdá se mi, že čím více budu mít dětí, tím se stanu méně pracující ženou.“¹⁹⁵

Vzhledem k tomu, že hospodyně není úředně uznanou pracující ženou, nemá přednostní právo, aby mohla dát své děti do mateřské školy: „Někdy je žena-matka na pokraji zhroucení...Nikdy snad nebylo tolik práce se zašíváním a spravováním vetchého prádla, punčoch a ponožek, jako nyní. Čisticích prostředků na podlahy a p. věci v domácnosti pořád není tolik a takové jakosti, aby jí usnadnily práci, jako kdysi. Prádlo do prádelen? Což se některá hospodyně může odhodlat do prádelny se svým prádlem, které sotva drží pohromadě?“¹⁹⁶ Řešením by byla výpomoc v domácnosti, zájemkyň o tuto práci ale bylo minimum: „Když hledá domácnost posluhovačku, stěží se na inserát přihlásí jedna, v nejlepším případě dvě, ale nejčastěji nikdo. Na jeden inserát pro kancelář se přihlásilo přes sto osob.“¹⁹⁷ Velký zájem žen o úřednická místa se projevil už v roce 1945: „Hned po revoluci nastal nápadný útěk dívek a žen z některých povolání do jiných. Vyučené švadleny, modistky, dělnice a zapracované pomocnice v domácnosti hlásí se do vyšších povolání na úřednická místa.“¹⁹⁸

S problémem přeplněných školek a jeslí se potýkaly také zaměstnané ženy: „...někdy nemá dítě ani svoje lehátko, na němž by po obědě odpočívalo, také personál je množstvím dětí přetížen, takže pracuje s krajinm vypětím, leckdy i jedenáct hodin denně a hrozí mu stále, že půjdou-li rodiče dětí do brigád, bude muset věnovat svému vyčerpávajícímu zaměstnání ještě neděli.“¹⁹⁹ Lidová demokracie v květnu 1947 sice připouští, že dítěti prospívá společnost vrstevníků, současně ale upozorňuje, že dítě potřebuje také společnost své matky: „...není v našem zájmu tvořit lidi prodchnuté kolektivismem, jak jsme je viděly v nacistickém Německu....Matky mohou své děti nechávat v jeslích až do šesti hodin do večera....Dítě je tím okradeno o nejkrásnější pocity a vzpomínky z dětství, o maminku kamaráda.“²⁰⁰ Současně konstatuje, že matka, která je celý den v práci a pak se ještě musí starat o domácnost, se nemůže dítěti příliš věnovat. Stát by to měl změnit: „Mateřství je nejvyšším úkolem ženy....musí se umožnit ženám, aby děti mít mohly a také, aby se jim mohly po určitou část dne plně věnovat. A proto je nutné, aby se pro matky zavedly takové pracovní podmínky,

¹⁹⁵ M. P. Ženy pracující a ty druhé. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 26, s. 9 [1.2.1948].

¹⁹⁶ M. Kučerová. Ženy neumějí počítat? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 76, s. 6 [30.3.1947].

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Emilie Soukenková. Kde je a kde není pro ženy místo. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 92, s. 2 [18.4.1946].

¹⁹⁹ Marie Žáková. Matky a zaměstnání. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 122, s. 12 [25.5.1947].

²⁰⁰ Tamtéž.

které by jim to umožnily.“²⁰¹ Podle deníku by se měl změnit také náhled na ženy, které se rozhodnou být pouze matkami: „Vyberou-li si již za svůj životní cíl dát národu zdravé děti, je na nás, abychom jim to umožnily, a to nejen zabezpečením rodiny, ale také propagací názoru, podle něhož by se na ženy, které jsou pouze matkami, nedívalo jako na pohodlné tvory, kteří se vyhýbají práci.“²⁰²

Mateřské školky se staly na začátku roku 1948 tématem výzkumu Československého ústavu pro výzkum veřejného mínění. Otázka zněla, jestli má být docházka do mateřské školy povinná: „Výsledek zjišťování: většina, 51%, je pro povinnou docházku do mateřských škol a menšina, 40 proc., má opačný názor. Pro povinnou docházku se vyslovily hlavně ženy, dále lidé mladší a více úředníků než dělníků a zemědělců.“²⁰³ V červnu 1948 Lidová demokracie mateřské školky staví dokonce výš než péči prarodičů: „Ve škole se o děti stará mladá, usměvavá učitelka, která dětem rozumí a která to s nimi umí. Záhy si získá jejich srdce, děti ji mají rády a také ji více poslouchají než doma maminku nebo babičku s dědečkem. Staří lidé ve své velké lásce k dětem jsou povolní a vyhovují jim tolik, že to škodí jejich dobré a zdarné výchově...“²⁰⁴ Je to ale spíše ojedinělý případ, naprostá většina článků v období třetí republiky se staví za mateřství a právo ženy vybrat si, zda chce být doma s dětmi, nebo pracovat. Zamýšlí se dokonce nad tím, jestli takto masivní zapojení žen do práce není spíše krokem zpět: „Není toho však přece jen příliš mnoho, co se nyní na ženách žádá? A nejsou tím, že kromě své domácnosti pracují ještě jinde, ženy spíše vrženy zpět, než povzneseny? Vidíme ženy i při těžkých polních pracích, které dříve výhradně obstarával muž, v městech i matky více dětí, které pracují v továrnách a kancelářích....Jak dlouho vydrží již válkou zeslabený organismus žen takovou dřinu?“²⁰⁵

K 5. květnu 1945 bylo v Čechách 559 mateřských škol²⁰⁶. Do září 1945 bylo znovu otevřeno 29 a nově zřízeno 19 mateřských škol: „...takže na začátku nového školního roku máme v Čechách 607 mateřských škol.“²⁰⁷ Nové mateřské školky stát zřizoval také v pohraničí a na Moravě: „Za protektorátu bylo na Moravě necelých 350 mateřských škol;

---

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Marie Žáková. Není to příliš mnoho? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 167, s. 9 [20.7.1947].

²⁰³ Autor neuveden. Má být mateřská škola povinná? Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 20, s. 10 [25.1.1948].

²⁰⁴ P. K. Venkovské děti do mateřských škol. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 143, s. 9 [20.6.1948].

²⁰⁵ Marie Žáková. Není to příliš mnoho? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 167, s. 9 [20.7.1947].

²⁰⁶ První opatrovna pro 2-5leté děti a první jesle pro děti do tří let vznikly v roce 1832 na území dnešní Prahy. První mateřská škola podle francouzského vzoru byla na území dnešní České republiky otevřena v roce 1869. Původně měla sloužit 2-5letým dětem chudých a celý den pracujících rodičů. Podle výnosu ministra vyučování z roku 1872 měly opatrovny a jesle podobu ošetřovacích ústavů, úkolem mateřských škol bylo vychovávání a příprava k povinné školní docházce. In HAŠKOVÁ, Hana. Doma, v jeslích, nebo ve školce?

<http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2008012704>

²⁰⁷ Autor neuveden. Mateřské školy v Čechách. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 101, s. 3 [8.9.1945].

nyní se jejich počet zvýšil na 450...“²⁰⁸ Podle oficiálních čísel Českého statistického úřadu bylo k 30. září roku 1945 v Československu 2 174 mateřských škol, 3 029 v roce 1946, 3 420 v roce 1947 a 3 599 v roce 1948²⁰⁹. V roce 1945 navštěvovalo mateřské školy 87 713 dětí, v roce 1948 to bylo již 148 827 dětí²¹⁰. V roce 1948 vstoupil v platnost zákon č. 95/1948 Sb. o jednotném školství, kterým se mateřské školy staly součástí školské soustavy²¹¹.

V roce 1948 bylo v Československu celkem 240 jeslí²¹² (včetně zařízení jesle-mateřská škola, bez tzv. mikrojeslí). Nabízely místo pro 5 300 dětí²¹³.

V březnu 1947 si Československo připomnělo 50 let studia žen na vysokých školách.

Na sjezdu vysokoškolsky vzdělaných žen promluvil ministr školství Jaroslav Stránský:

„Zatím co muži v naší vlasti měli již 600 let příležitost vzdělávat se na vysokých školách, ani celá desetina toho času nebyla dopřána ženám...Dlouho platilo, aby žena sloužila člověku jako jednotlivci, svému muži a jen svému dítěti. Ještě dnes je toto učení zastupováno. Celá nacistická a fašistická kultura spočívala na tomto bludu....“²¹⁴ Podle státního statistického úřadu studovalo v zimních semestru 1946/1947 na vysokých školách 11 013 žen: „Z úhrnného počtu 54 843 posluchačů je to pětina...Ženy zasahují do všech oborů lidské práce...Ženy nejsou zapsány na vysoké škole báňské ani v kursech pro letectví a radiotechniku.“²¹⁵

Objevuje se kritika malého zapojení vzdělaných žen do veřejného života: „Vrat’me se k našim intelektuálkám, přesněji doktorkám a inženýrkám...Kde jsou, všecky? Vysvětlení je velmi prosté. Většinou se provdaly a tím skončily jejich sny o veřejném působení.... je nezměřitelná národohospodářská škoda, když dnes dělají práce, na které těžko stačí, a zcela zapomínají na své vzdělání.“²¹⁶ Další článek ovšem problém staví do jiného úhlu pohledu. Úkolem intelektuálek podle něj je pozvednout kulturní úroveň rodiny: „Není to degradování vzdělané ženy, jak se někdy mylně soudí. Jde o nejdůležitější kulturní poslání, neboť kultura národa závisí na kultuře rodiny. Je právě úkolem intelektuálek, které mají děti, aby své poslání matky neomezovaly jen na funkci hospodyně a opatrovnice dětí, avšak vytvořily lepší

²⁰⁸ Autor neuveden. Mateřské školy na Moravě. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 169, s. 2 [17.11.1945].

²⁰⁹ BULÍŘ, Michal. Zařízení předškolní péče a výchovy v ČSR. Praha: Český statistický úřad. 1990. s. 9.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ HAŠKOVÁ, Hana. Doma, v jeslích, nebo ve školce? [online] [cit. 2010-02-14]. Dostupný z WWW <<http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2008012704>>.

²¹² BULÍŘ, Michal. Zařízení předškolní péče a výchovy v ČSR. Praha: Český statistický úřad. 1990. s. 8.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ ESO. 50 let studia žena na českých vysokých školách. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 71, s. 2 [25.3.1947].

²¹⁵ Autor neuveden. Vysokoškolské studium žen. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 244, s. 9 [19.10.1947].

²¹⁶ M.B. Intelektuálky naší doby. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 14, s. 9 [18.1.1948].

a kulturnější úroveň rodiny, z které by zmizela úmorná všednost a hráz neporozumění mezi mužem a ženou, mezi dorůstajícími dětmi a matkou.“²¹⁷

Ženám je v článcích nejčastěji doporučováno povolání v sociální oblasti – pozice ošetřovatelek v nemocnicích, porodnicích nebo ústavech Červeného kříže: „Každá dívka by měla před vstupem do praktického života uvažovati, neměla-li by si vybrati některý z oborů sociální služby. Je to služba ženě nejbližší: je to služba, v níž každá žena může být spokojena a šťastna.“²¹⁸ Lidová demokracie navíc vyzdvihuje, že získané zkušenosti žena využije i v rodinném životě: „Při mateřských povinnostech a při potřebách domácnosti jsou vědomosti a zkušenosti plynoucí z takové sociální služby vždy velmi užitečné. Naše ženy a dívky by se měly proto věnovat sociálním službám více než kdy dříve.“²¹⁹ Podobná slova zní i v souvislosti s plánem na otevření dvouleté ošetřovatelské školy a Vyšší ošetřovatelské školy Čs. Červeného kříže: „Činnost v Červeném kříži je ženě nejbližší a získá při tom i pro sebe. Vždyť každá matka může vykonat pro své nejbližší a nejdražší nedocenitelné služby, rozumí-li na příklad ošetřování nemocných.“²²⁰ Články navíc upozorňují, že se jedná o zaměstnání dobře placené: „A je dobré připomenout, že odborná činnost ošetřovatelská je zásluhou ČsČK dobře placena a zajišťuje ženě nejlepší existenci.“²²¹ Jinými slovy totéž říká i článek s názvem „Jedno z nejlepších povolání“: „Dívka tu má možnost dobrého zabezpečení hmotného, vedle plněho uplatnění a možnosti vykonávat své povolání i tehdy, provdá-li se.“²²² Sociální oblast se totiž potýkala s nedostatkem kvalifikovaných zájemkyň: „Je nedostatek odborně školeného zdravotního a sociální personálu. Hlásí se dosti ženských zájemkyň, ale pro nedostatečnou kvalifikaci není pro ně vhodného umístění.“²²³ Červený kříž si proto stanovil, že vyškolí laiky k první pomoci: „Počet laických osob, vycvičených k první pomoci, musí na konci r. 1948 přestoupiti nejméně o 10% počet z konce roku 1938. V téže době musí ČsČK dosáhnout milionu členů dorostu.“²²⁴ Vyšší ošetřovatelskou školu Červený kříž zřídil v květnu 1947²²⁵.

Ženy pozvolna pronikaly i do profesí jim dříve zcela uzavřeným. V roce 1946 se například objevily myšlenky na zřízení ženské policie: „Při nové organizaci sborů národní

²¹⁷ Madimayrová. Ještě o intelektuálkách v rodině. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 26, s. 9 [1.2.1948].

²¹⁸ Autor neuveden. Žena v sociální službě. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 62, s. 4 [14.3.1946].

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Autor neuveden. Nedostatek odborných ošetřovatelek. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 248, s. 4 [27.10.1946].

²²¹ Autor neuveden. Nedostatek odborných ošetřovatelek. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 248, s. 4 [27.10.1946].

²²² P. K. Jedno z nejlepších povolání. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 131, s. 9 [6.6.1948].

²²³ Emilie Soukenková. Kde je a kde není pro ženy místo. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 92, s. 2 [18.4.1946].

²²⁴ Autor neuveden. Nedostatek odborných ošetřovatelek. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 248, s. 4 [27.10.1946].

²²⁵ „in“. Vyšší ošetřovatelská škola v Praze. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 127, s. 9 [1.6.1947].

bezpečnosti pomýšlí se na zřízení ženských oddílů. Zkušenosti získané v některých západních zemích ukazují, že se ženská policie nejlépe osvědčuje v boji s prostitutí a při řešení sociálních případů.²²⁶ Ženy pak měly přispět ke zvýšené těžbě uhlí v souvislosti s chystaným odsunem 39 000 německých horníků: „Ženy mají být z důvodů hygienických zaměstnány při lehčí práci na povrchu, na př. u třídiček, vozí kolečka, přehazují výhybky a pod...Z celkového počtu 1 029 000 žen přichází v úvahu zapojit do uhelné akce 200 000 žen k práci na povrchu. Ostatní ženy mají přispět aspoň pochopením této nejdůležitější práce v republice.“²²⁷ Ženská práce v podzemí byla úředně zakázána. Přesto některé ženy, hlavně studentky, tento zákaz nedodržovaly: „Správa dolů varuje další ženy před sfáráním z důvodů zdravotních, dokud nebudou poměry lépe upraveny.“²²⁸ Československo hodlalo ženy také více zapojit do obrany státu: „Slyšíme, že chystaný branný zákon bude se v letech 1947-1948 prakticky týkat jen tří ročníků žen, od 17 do 20 let. Základnímu výcviku novačky je ponecháno jen několik hodin, aby ovládala nejnuttnejší prvky zbraně k obraně své a drahých ve svém prostředí. Další dvě léta půjde o specialisované služby podle vlastní volby a schopností.“²²⁹ Mezi specializacemi je kladen největší důraz na ošetřovatelství, ženy mají v armádě působit ale také jako motoristky, telegrafistky nebo radistky. Stát do služby nepovolá nastávající matky a matky dětí do deseti let.²³⁰ V souvislosti s možnou kariérou žen v armádě Lidová demokracie upřesňuje správné výrazy pro označení vojenských hodností: „Nemluvíme a nepíšeme o vojínu Miladě Novákové, nýbrž o vojínce...Správně česky jest: slečna nebo paní desátnice, četařka, rotná, rotmistryně, poručice, kapitánka.“²³¹

4.3 Výživa

Všeobecný poválečný nedostatek se výrazně projevil na výživě obyvatel. Příděly potravin po květnu 1945 neodpovídaly zdravé výživě, jejich kalorická hodnota zdaleka nedosahovala potřebné úrovně. UNRRA stanovila jako standard kalorickou hodnotu 2 650²³², Československo jí nedosáhlo ani na konci května 1946: „Při dosavadních přídělech se dostává

²²⁶ „af“. Ženy ve sborech národní bezpečnosti? Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 88, s. 4 [11.4.1946].

²²⁷ ESO. Jak mají ženy přispět k zvýšené těžbě uhlí. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 181, s. 2 [9.8.1946].

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Autor neuveden. Žena s puškou nebo s obvazem? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 115, s. 2 [17.5.1947].

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Autor neuveden. Správné označení vojenských hodností žen. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 172, s. 4 [1.12.1945].

²³² „vs“. 90% našeho obyvatelstva žije pouze z přídělů. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 113, s. 2 [18.5.1946].

dospělým na jeden lístek pouhých 1 500 kalorií denně, s přídavkovým lístkem P3 asi 2 000 kalorií. Dospělý člověk však potřebuje podle druhu zaměstnání 2 400-3000 kalorií denně a kromě toho také bílkoviny (v mase, ve vejcích, v sýru a mléku), a to asi 100g denně, dostává však sotva 35 g bílkovin a podobně jest tomu i s tuky. Něco získáváme na bodové příděly UNRRA, je však nepochopitelné, proč byl stanoven tak vysoký počet bodů na ovocné šťávy a jamy – nyní, kdy tolik lidí trpí jarní únavou z nedostatku důležitých látek! Chystá se však, jak bylo oznámeno, domácí přípravek z kvasnic, jakožto doplněk vitamínů.²³³ Pouze z přídělů žila drtivá většina obyvatel, podle článku z 18. května 1946 celých 90%²³⁴. Průměrná kalorická hodnota 1800 kal nemohla pokrýt potřebu lidí trpících akutní podvýživou: „Zejména u mládeže v důsledku nedostatku mléka, masa a tuku lze téměř 70 procent označit za náchylné k nemocem, zejména k tuberkulóze.“²³⁵

Těžce pracující se v polovině roku 1946 dočkali kávy, zemědělci pak piva: „Poněvadž nám UNRRA již také dodala určité množství kávy, bude možno přidělovat také čerstvě praženou kávu. Se zřetelem k omezenému množství bude prozatím káva přidělována jen pro spotřebitele těžce a velmi těžce pracující. Od 1. července bude možno také uvolnit i pro civilní obyvatelstvo nějaké pivo, zejména pro zemědělce a zemědělské dělníky v době žní.“²³⁶

S vyššími příděly pak stát pamatoval v souvislosti s vysokou kojeneckou úmrtností i na matky po porodu: „Počínaje 18. přídělovým obdobím, t.j. od 16. září r. 1946, obdrží ženy po porodu přídavky potravin po osm přídělových období. Dostanou tedy ženy po porodu kromě dosavadní dávky 150g poživatin (krupice) denně a ½ litru egalisovaného mléka denně ještě na přídělové období 500g másла a 500g masa.“²³⁷ Jak důležité je, aby zvýšený příděl opravdu využila jen kojící matka, upozorňuje článek z února 1947 v rubrice Ženy čtou: „Ale sobecká musíte být při své výživě. Stát na vás pamatoval dosti značně zvýšeným přídělem pro kojící matky a ještě na víc již od prvního měsíce těhotenství berete celý dětský lístek. Dostáváte tak zvýšený příděl mléka, vajec, másla, masa...i pomeranče na dětský lístek snězte – tak dodáte svému kojenci i vitamíny, nutné pro zdraví. Uvážíte-li dobře – pak, maminko, musíte být jednou opravdu sobecká!“²³⁸

Od poloviny září 1946 pak vláda zvýšila mimořádný přídavek masa: „Ministr V. Majer navrhl, aby mimořádný přídavek masa v 18. přídělovém období byl s původně stanovených 200g na osobu zvýšen na 600 g a aby přídavkový lístek P3/1 byl přiznám všem ženám

²³³ Milena Myslivečková. Hlas dne: výživa. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.125, s. 1 [29.5.1946].

²³⁴ „vs“. 90% našeho obyvatelstva žije pouze z přídělů. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.113, s. 2 [18.5.1946].

²³⁵ Tamtéž

²³⁶ Milena Myslivečková. Hlas dne: výživa. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.125, s. 1 [29.5.1946].

²³⁷ TMV. Přídavky potravin pro ženy po porodu. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.218, s. 4 [15.9.1946].

²³⁸ „B“. Maminko, musíte být sobecká! Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 28, s. 6 [2.2.1947].

v domácnosti, s výjimkou těch, které mají pomocníci v domácnosti nebo které podléhají nebo budou podléhati pracovní povinnosti, pokud jí nebyly zproštěny podle platných předpisů.
Vláda schválila tato opatření.“²³⁹

Na kritickou situaci velkých rodin upozorňuje v článku na titulní stránce 13.10. 1946 Josef Boura: „Cena potravin na lístky s připočtením ceny brambor, zeleniny a ovoce v 15. přídělovém období pro čtyřčlennou rodinu byla vypočtena na Kčs 2 176,50. Ježto příděl potravin se postupně zvyšuje, zvyšuje se úměrně také cena potravin pro jednotlivce i pro rodinu. Pro zjednodušení počítejme, že cena potravin pro jednu osobu na 4 týdny činí zhruba 600 Kčs....čtyřčlenná rodina potřebuje nejméně 2 400 Kčs, šestičlenná 3 600 Kčs atd. To je jenom cena potravin...Ve skutečnosti je velmi mnoho rodin s dětmi, které nemají důchod přiměřený počtu členů rodiny – a postačující na úhradu všech potřebných nákladů na domácnost. V městských rodinách i hořejší částky sotva stačí na nejnutnější...Podle zákona č. 154/1945 Sb. dostávají také zaměstnanci v soukromých službách, a pojištěnci vůbec, přídavek po 150 Kčs měsíčně na každé dítě (žákovský lístek na elektriku stojí 90 Kčs!).“²⁴⁰ Tato částka podle autora jen těžko vyrovná rozdíl mezi potřebami méněčlenné a vícečlenné rodiny a je to i důvod, proč jsou děti z početnějších rodin po válce víc oslabeny a zdravotně ohroženy.

S oficiálními čísly pak polemizuje v červenci 1947 v rubrice Ženy čtou čtenářka A. Pavlová: „V novinách nám totiž vypočetli, že celkový příděl na osobu na jedno období nečiní více než 300 korun na osobu, takže vlastně při čtyřech lidech nemám utratit víc za jídlo než 1200 Kčs. Těmto výpočtům tedy nerozumím. V roce 1936 jsem při třech lidech vydala za stravu při hodnotném vaření, dosti másla, drůbeže, průměrně denně 15,84 Kčs. Dnes nekupuji ani salát, sýry, ryby, natož drůbež a stále se nejen mně ale všem hospodynkám ten jídelníček rozchází nejméně o 1000 Kčs se statistikou.“²⁴¹

Velká pozornost je věnována výživě dětí. 28. června 1945 zástupkyně lékařů a matek Zdeňka Krejčová kritizuje nedostatek čerstvého mléka: „My, čeští lékaři a české matky, žádáme pro své děti v městech dobré čerstvé mléko našeho venkova. Jak dlouho ještě budou naše děti místo mléka pít bezcennou, nechutnou obílenou vodu, skoupě odměřovanou?“²⁴² O důležitosti mléka pro zdraví dětí pak hovoří i článek v příloze Ženy čtou 30.11.1947:
„Bláhové maminky! Proč myslíte, že si celý národ odříká mléko, aby zůstalo jen pro ty nejmenší? Proč myslíte, že má vaše dítě $\frac{3}{4}$ nebo $\frac{1}{2}$ litru mléka denně? Proto, že mléko v jeho

²³⁹ Autor neuváděn. Mimořádný přídavek masa zvýšen na 600g. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.215, s. 1 [18.9.1946].

²⁴⁰ Josef Boura. Životní úroveň velkých rodin. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.236, s. 1 [13.10.1946].

²⁴¹ A. Pavlová. Jsem dobrá hospodyně? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 173, s. 9 [27.7.1947].

²⁴² Zdeňka Krejčíková. Děti a mléko. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 68, s. 3 [28.6.1945].

stravě nemůže nic nahradit....Ani kapka z dětského přídělu dnes nesmí přijít dospělým...Chcete-li udržet zdraví svých dětí i v době omezených přídělů – musíte jim na prvním místě dát jejich příděl mléka.“²⁴³

Rok 1948 pak přinesl další změny v přídělovém systému. Ministerstvo výživy zvýšilo dávku másla pro děti a mladistvé: „...zvýší v příštím zásobovacím období dávky másla tak, že děti do 6 let obdrží 500g másla a 160g sádla, děti od 6 do 12 let 200g másla a 50g umělých tuků a mladiství od 12 do 20 let rovněž 200g másla. Kromě toho bude vydáván spotřebitelům příděl 100g sýra a děti do 6 let dostanou 150g tvarohu.“²⁴⁴ Méně ale bude masa, a to o čtvrt kila měsíčně: „V příštím zásobovacím období bude odbourán mimořádný přídavek masa 250g na spotřebitele.“²⁴⁵

Nedostatkovým zbožím bylo také mýdlo. V prosinci 1946 žádala poslankyně Marie Trojanová ministra obchodu o zvýšení příspěvku toaletního mýdla pro ženy. Ministerstvo odpovídá následovně: „S ohledem na celkový světový nedostatek tuku pro průmyslové zpracování, nelze počítati s podstatným zlepšením v zásobování mastnými surovinami pro výrobu mýdla v roce 1947....při počtu 3 290 000 žen nad 14 let věku bylo třeba vyrobiti 329 000 kg mýdla, což představuje 16 vagonů mastných kyselin, aby mohl být umožněn těmto ženám odběr 1 kusu glycerinového (dosud nevyráběného) toaletního mýdla čtvrtletně.“²⁴⁶ Komentář ke zprávě namítá, že výlohy obchodů jsou přesto plné přepychových mýdel: „Jest však zajímavé, že ve výkladních skříních spatříme mnoho toaletních mýdel v přepychových krabicích spolu s voňavkami i drahými pudry, že si většina žen nemůže kupiti. Pro koho jsou tato mýdla a kde se vzaly mastné kyseliny k jejich výrobě?“²⁴⁷

Příloha Ženy čtou se výživě věnuje pravidelně. Nejčastěji v souvislosti se sezónním ovocem a zeleninou, upozorňuje na výživovou hodnotu jednotlivých potravin a přináší vždy několik receptů s danou plodinou. Ve vydání z 19.2.1946 například upozorňuje na výživnost sójové moučky: „Je třeba, abychom si uvědomily, jak velikou výživnou hodnotu má sójová močka, vyráběná ze sojových bobů, jež jsou orientální luštěninou. Nejcennější jest u sojové moučky její dosti značný obsah tuku a hlavně bílkovin. Proto se přidáním sojové moučky značně zvyšuje výživná hodnota pokrmu.“²⁴⁸ V lednu 1947 se rubrika k tématu vrací, tentokrát i s poukazem na to, že se sója bude zřejmě pěstovat také v Československu: „Naše

²⁴³ Autor neuveden. Bláhové maminky. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 278, s. 9 [30.11.1947].

²⁴⁴ Autor neuveden. Příděl masa snížen, dávky másla zvýšeny. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 13, s. 2 [17.1.1948].

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ „T“. Toaletní mýdlo ženám. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 16, s. 6 [19.1.1947].

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Autor neuveden. Sojová moučka. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 42, s. 4 [19.2.1946].

hospodyně se už před válkou seznámily se sojovou moukou. Ale teprve ve válce a těsně po ní ocenila veřejnost význam soji pro výživu lidu. Byla to nejprve sojová mouka UNRRA, ale po ní přijde prý do obchodu soja naší výroby a našeho pěstění. Zvláště v zimních měsících, kdy je nedostatek vajec, doplní sojova mouka, bohatá na bílkoviny, správně naši stravu a v těstě, třeba nudlovém, nahradí vajíčko.“²⁴⁹

Tématem, ke kterému se články opakovaně vracejí je zavařování: „Jsme na prahu léta... Jsme i ovšem vědomi, že ovoce letos nebude dostatek, a proto s tím, které bude, je nutno zacházet velmi hospodárně. Aby ovoce bylo plně využito, je nutno, aby hlavně jeho konzervování na zimu, zavařování bylo provádělo podle odborných zkušeností. Ústředí čsl. hospodyň chce seznámiti nejširší hospodyňskou veřejnost s rychlým a nejúspornějším způsobem zavařování ovoce.“²⁵⁰ Další doporučení přináší Výzkumný ústav pro domácí hospodaření: „...doporučuje zaváření s přírodním jablečným pektinem. Při něm totiž trvá příprava zavařeniny pouhých 10 minut, takže vitamíny zůstanou zachovány. K tomu ještě navíc přistupuje lepší chuť, vůně a úspora materiálu, paliva, času i námahy.“²⁵¹ Na zavařování pamatovala i vláda: „Nás, hospodyně, potěšila zpráva, že nám ministerstvo výživy přiznalo zvláštní příděl cukru na zavařování... Budeme šetřit cukrem, co nemusíme, zavaříme ve vlastní šťávě: na příklad meruňku, půlené švestky, višně naskládáme do sklenic a sterilujeme.“²⁵²

Nechybí ani varování před konzumací nemytého ovoce a zeleniny: „...před jídlem důkladně vyprati v čisté vodě, která je prostá nákazy – t. j. voda z vodovodu – nebo v převařené vodě. Zelenina se u pěstitelů zalévá pravidelně nečistou vodou, nebo dokonce vodou odpadovou, která zpravidla obsahuje zárodky tyfu nebo jiných střevních infekcí.“²⁵³

Články také upozorňují na důležitost konzumace čerstvého ovoce a zeleniny: „Mladá maminko, musím Vám dnes napsat, protože vím, že chyby, které děláte, a v kterých jsem se u Vás přesvědčila – děláte z nedostatku poznatků, které máte o správné výživě... Dejte mu proto hodně nejen syrového zelí, ale syrové mrkve, citronové šťávy, atd.“²⁵⁴ Podobné doporučení zní i v souvislosti s přídělem pomerančů: „Ministerstvo výživy pamatovalo letos na naše děti dovezenými pomeranči.... radí, dejte je dětem sníst v přírodním stavu.“²⁵⁵

Před Velikonocemi 1946 články varují před plýtváním s vejci: „Máme příděl čerstvých vajec, a poněvadž se blíží svátky velikonoční, budeme podle staré tradice chtít

²⁴⁹ Autor neuveden. Umíte používat sojovou mouku? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 10, s. 6 [12.1.1947].

²⁵⁰ Autor neuveden. Úsporné zavařování s pektinem. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.134, s. 4 [9.6.1946].

²⁵¹ Autor neuveden. Dlouhým vařením se ničí vitamíny. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.195, s. 4 [25.8.1946].

²⁵² „jb“. Připomínky k zavařování. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 138, s. 9 [15.6.1947].

²⁵³ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.144, s. 4 [23.6.1946].

²⁵⁴ „B“. Mladá maminko. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.264, s. 4 [17.11.1946].

²⁵⁵ „B“. Naše děti mají příděl pomerančů. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.291, s. 4 [22.12.1946].

podat rodině v pondělí velik. pomlázkou, třeba ve formě čerstvého vajíčka na měkko. Proto nesmíme ani jedno čerstvé vejce utratit do moučníku nebo jiného pokrmu. Proč také, máme hodnotná sušená vejce UNRRA, kterých je a bude prý dost... Ministerstvo výživy vydalo s Ústředím čs. hospodyň už jeden letáček o použití sušených vajec, který je rozebrán, a připravuje se další.²⁵⁶ Příděl vajec umožní i přípravu pokrmů, které si během války nikdo nemohl dovolit: „Je ovšem dobré, když maminky nevyplýtvají příděl vajec jen jako přísadu do moučníků a pečiva. Tam stále ještě vystačí s volnými sušenými vejci, a mohou tedy na jaře dopřáti dětem i dospělým některý z pokrmů, který jsme si nemohli připravit celou řadu válečných let...“²⁵⁷ Vajec bylo dostatek i následující rok. Dokládá to článek z 21.3.1948: „Sběr vajec je letos mimořádně dobrý, a můžeme proto očekávat, že si každá hospodyně bude moci učiniti na zimu rozumnou zásobu vajec. Aby hospodyně mohly koupiti vejce čerstvá a levná, vydává ministryně výživy inž. Jankovcová v těchto dnech vyhlášku, jež dovoluje místním držitelům slepic, aby prodávali vajíčka místním spotřebitelům přímo – ovšem na příslušné lístky (dosud tak mohli činiti držitelé slepic jen v obcích do 600 obyvatel)... Pro děti do šesti let může být naloženo 50 vajec, od šesti do dvanácti let 40 vajec, pro mládež do dvaceti let 30 vajec a pro dospělé 20 vajec. Rozumné zásobení vejci bude zajištěno. Proto je nikdo nemusí a nesmí sháněti na černo. Neboť každé křečkování je nemravné a ohrožuje spravedlivé zásobování celého národa.“²⁵⁸

Vánoční stůl roku 1946 už se měl podle článku z 15.12.1946 téměř vyrovnat době předválečné: „I když letos ještě nebudou vánoce oplývat sladkostmi, ořechy apod, přec bude náš vánoční stůl téměř mírový. Dostaneme kousek ryby, náš stromeček bude vyzdoben i čokoládovými kousky z vánoční kolekce, děti uvidí i nějaký pomeranč, jablíčko, bude zvýšen příděl vepřového masa – tak co nám chybí? I když do vánoc slíbené mandle nepřijdou – poněvadž s dopravou jsou přece ještě těžkosti, pomůžeme si praženými ovesnými vločkami.“²⁵⁹

Rubrika také informuje o aktuálně dostupných plodinách. Například o hlávkovém salátu se v dubnu 1947 dočteme: „Ale už týden před velikonocemi objevil se první skleníkový hlávkový salát. Jsou to zatím tenké, křehké lístečky, ale tím chutnější a bohatší na vitaminy a minerály. Jediné, co nás často odvede od vystaveného salátu, je jeho vysoká cena.“²⁶⁰ O rok později, konkrétně v květnu 1948 se téma hlávkový salát vrací s poukazem na jeho velmi

²⁵⁶ „b“. Schováváme si čerstvá vejce na svátky. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 70, s. 6 [23.3.1947].

²⁵⁷ Autor neuveden. Čerstvá vejce dětem. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 99, s. 9 [27.4.1947].

²⁵⁸ Autor neuveden. Zásobování vejci. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 68, s. 9 [21.3.1948].

²⁵⁹ Autor neuveden. Vánoční starosti kuchařky. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 293, s. 4 [15.12.1946].

²⁶⁰ „b“. Jarní zeleň v kuchyni. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 70, s. 6 [5.4.1947].

dobrou úrodu: „Letošní úroda salátu je velmi dobrá, jak zjistili odborníci ministerstva výživy při návštěvě hlavních pěstitelských oblastí salátů v Čechách. První zásilky polního salátu se již objevily na našem trhu a ještě v tomto týdnu dojdou další.“²⁶¹ To potvrzuje článek z 1. července 1948 pod názvem Ovoce a zeleniny bude letos dostatek: „Do 20. června se rozdělilo v českých zemích přes 35 milionů kusů salátu a zásobování obyvatelstva bylo splněno na 100,5%, kedlubně přes 12 milionů. Zásobovací plán byl splněn jen z 53,1% následkem poškození kedluben nosatcem. Květáků bylo dodáno na trh 3 a půl milionu kusů, z toho bylo dovezeno 2 600 000....Ministerstvo výživy vypracovalo spotřební plán, který stanoví na tento rok spotřebu zeleniny v množství 45kg na osobu. Nyní přichází již na trh dostatečné množství karotky, kapusty a zelí...Protože byly zničeny květy meruněk, znamená to, že meruňky letos nebudou: předpokládaná úroda byla zničena asi z 80%.“²⁶²

V rubrice Ženy čtou nechybí ani upozornění na to, co vše už je možné pořídit v obchodech. 10. listopadu 1946 se například dočteme o vysoké kvalitě českého pekařství: „České pekařství má světovou úroveň. V mírových dobách se v Praze vyrábí 36 druhů různého pečiva, v čemž nejsou započteny druhy výslovně luxusní.“²⁶³ Konec roku 1948 přinesl novinku, polohrubou mouku: „Jistě s radostí uvítají naše hospodyně nový druh mouky, tak zv. polohrubou, která přijde již začátkem listopadu do prodeje. Je to právě ideální druh mouky na naše oblíbené české moučníky: buchty, koláče a vánočky.“²⁶⁴ Na pultech obchodů už je také na 20 druhů těstovin: „V našich obchodech už všude jsou krásné, žluté, chutné těstoviny. Jsou vyrobeny z tvrdých druhů pšenice, nejkrásnějších druhů hrubé mouky – k dostání jsou na ústřížky na hladkou mouku. Na 20 různých druhů – od malých hvězdiček až po dlouhé makarony jsou vyráběny v našich národních podnicích, jako je Monopol Budějovice, Odkolek Praha.“²⁶⁵

Ženy se také pravidelně dočtou o novinkách ve výživě. 11. dubna 1946 příloha informuje o pokusné výrobě umělého masa: „Na čtvrté interní klinice koná prof. dr. Prusík pokusy s preparátem, který bude uveden na trh pod jménem 'Protavit'. ...Naše výroba umělého masa používá k pěstování kvasinek vhodných substrátů tuzemského původu, k nimž jsou přidány minerální soli, nutné k životu tohoto organismu.“²⁶⁶ Na Hodonínsku pak má vzniknout moderní konservárna a mrazírna: „Pro pěstování zeleniny jsou zvláště příznivé podmínky na Hodonínsku. Proto tento okres chce v nejbližší době zřídit v bývalé rafinerii

²⁶¹ Autor neuveden. Salát na každý stůl. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 114, s. 10 [15.5.1948].

²⁶² „L“. Zeleniny a ovoce bude letos dostatek. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 152, s. 2 [1.7.1948].

²⁶³ Autor neuveden. Pražské housky a rohlíky. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 259, s. 4 [10.11.1946].

²⁶⁴ „jb“. Nový druh mouky. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 249, s. 7 [24.10.1948].

²⁶⁵ ÚČH. Sedm večeří v týdnu z těstovin. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 271, s. 7 [21.11.1948].

²⁶⁶ Autor neuveden. Budeme vyrábět umělé maso? Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 88, s. 4 [11.4.1946].

v Břeclavi moderní konservárnu a mrazírnu, aby zelenina byla plně využita.“²⁶⁷ Ve Spojených státech jsou mražené potraviny již běžně dostupné: „Dnes mají Spojené státy 500 zmrazíren, které zmrazují potraviny průmyslově a dodávají je obchodníkům. Kromě toho existují ještě mrazírny, v nichž si může kdokoli najmouti schránku určité velikosti. Takových zmrazíren jest 3 600 a mají dva miliony schránek.“²⁶⁸ Velikou poválečnou novinku představují v Americe „zmrazničky“ pro domácnost: „Nyní jest v používání asi 165 000 těchto domácích zmrazniček, ale očekává se, že do roku 1950 jich bude prodáno 5 – 8 milionů. První dom. zmrazničky měly tvar truhel a byly prodávány za 249 až 594 dolarů. Nyní jsou již nabízeny také zmrazničky kolmé, jež se podobají ledničkám.“²⁶⁹ V závěru článku autor dodává, že na našem trhu se už delší dobu objevují zmrazené ryby a nově se u nás vyrábí i zmrazená zelenina.

Poslední oblastí, které se rubrika Ženy čtou věnuje v souvislosti s výživou, jsou nové knihy a příručky s recepty a radami ohledně správného jídelníčku. V říjnu 1946 například vyšla nákladem komise při zásobování pracujících při ÚRO příručka Dietní vaření pro pracující²⁷⁰, Ústředí čs. hospodyň vydalo po několikaleté přestávce kalendář pro rok 1947 s 12 jídelníčky a radami pro racionální vedení domácnosti²⁷¹, v květnu 1948 pak stejná organizace vydává „vzorný jídelníček“: „...kde jsou hlavní zásady správného jídelníčku, upozorněno nejen na základní potraviny živící, sytíci a ochranné, ale i na sedmero potravin, které mají být denně v naší stravě tak, jak je dnes používá Amerika.“²⁷² Jak správně živit svou rodinu radí ženám kuchařská kniha Jaromíra Trejbala nazvaná Nová kuchyně. Brožované vydání přijde na 110 Kčs, vázané je za 140 Kčs.²⁷³ Hned tisíc receptů obsahuje třetí vydání Vzorné kuchařky Olgy Rozmarové, jež upravila, doplnila novými předpisy V. Svátková: „Předpisy jsou doplněny rozpočty a staré osvědčené zkušenosti dobrých kuchařek jsou obohaceny novými poznatky z oboru výživy, jež musí znati každá dnešní hospodyně.“²⁷⁴

Ženy se dočtou také o aktuálních výstavách věnujících se výživě: „Dnes 10. t. m. byla na Starém výstavišti otevřena jedinečná výstava, která nám předvádí vyspělost našeho potravinářského průmyslu...Mimo výrobků potravinářských jsou zde také kuchyňské pomůcky naše i dovezené z Ameriky. Mezi jiným je to stroj na mytí nádobí – bohužel, výše

²⁶⁷ Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.277, s. 4 [3.12.1946].

²⁶⁸ A.H. Zmrzování potravin. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.252, s. 4 [3.11.1946].

²⁶⁹ Tamtéž

²⁷⁰ Autor neuveden. Dietní vaření pro pracující. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.236, s. 4 [13.10.1946].

²⁷¹ Autor neuveden. Kalendář pro hospodyně. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.264, s. 4 [17.11.1946].

²⁷² „jb“. Náš jídelníček. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 110, s. 9 [11.5.1947].

²⁷³ Autor neuveden. Nová kuchyně. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 220, s. 9 [21.9.1947].

²⁷⁴ Autor neuveden. Tisíc kuchařských předpisů. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 1, s. 10 [1.1.1948].

ceny nám jej činí pouhým snem.“²⁷⁵ Výstavy pořádá také Ústředí čs. hospodyň: „....pod heslem 'Hospodyně ve dvouletce' otevřena v místnostech obchodního domu Bílá labut' v Praze II... Veselými obrázky seznamuje hospodyně se zásadami a praktickými pokyny v šetření potravin a úsporné práce. Výstava je určena zvláště pro mimopražské hospodyně a po vystavení v Praze bude posílána do venkovských měst.“²⁷⁶ Ústředí čs. hospodyň také pořádá pravidelné kurzy vaření. Například zájemkyně o kurz základního vaření pro začátečnice zaplatí za deset večerů 800 Kčs.²⁷⁷

4.4 Móda

„Sedm let jsme žili bez ní. Muži, hlavně však ženy. Nosilo se, co bylo. Dle teploměru. Čistily jsme, barvily, osvěžovaly a vynalézaly.“²⁷⁸ Tak začíná první článek, který se v Lidové demokracii věnuje módě. Poválečný optimismus ovšem nebude ani zdaleka naplněn. Po celé období třetí republiky se Československo potýká s nedostatkem textilu. Jeden z článků popisuje situaci na podzim roku 1945: „Podzim začíná, ráno a večer bývá chladno... Je potřeba teplejší prádlo, svetr, kabát. Ale kde vzít, když není anebo je na rozpadnutí? A co teprve v zimě až přijde sníh a mráz? S tím je to tedy špatné.... Dnešní situace, kdy není možno bez protekce dostat ani ty nejobyčejnější věci, jako jsou např. ponožky...“²⁷⁹

V silném kontrastu pak stojí články v rubrice Ženy čtou, které popisují nejnovější módu v Paříži. Informují o posledních trendech, které ale československá žena stejně nebude moci následovat: „Hlavním znakem módy léta 1945 jest tak zvaná mladistvost, jež se projevuje hlavně krátkostí sukň a výrazně řešenými ozdobami šatů.“²⁸⁰ V Československu ve stejné době lidé především přešívají staré oblečení, barví a různě kombinují. Přesto se článek snaží vzbudit nadšení z toho, že Paříž je opět hlavním městem módy a tedy, že se život vrací do předválečných poměrů: „...přece jen zvěst o tom, že Paříž se opět ujala vedení módy a hlásí novou módu, přijímáme s radostí.“²⁸¹ Podobný optimismus zní také z dalšího článku, o týden později: „Francouzské textilní továrny připravily již kolekce tkanin, určených pro zimní

²⁷⁵ Milena Lazarová. Viděla jsem výstavu výživy. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 116, s. 8 [18.5.1947].

²⁷⁶ Autor neuveden. Putovní hospodynácká výstava Ústředí čs. hospodyň. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 62, s. 9 [14.3.1948].

²⁷⁷ Autor neuveden. Kurs vaření ústředí čs. hospodyň v únoru 1948. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 20, s. 9 [25.1.1948].

²⁷⁸ Emilie Soukenková. Bez módy? Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 89, s. 3 [25.8.1945].

²⁷⁹ B.S. Trampoty s oblékáním. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 93, s. 3 [30.8.1945].

²⁸⁰ Alfa. Paříž hlásí novou módu. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 95, s. 4 [1.9.1945].

²⁸¹ Tamtéž.

módu roku 1945 až 46. Čteme-li tyto zprávy, poznáváme, že se již pracuje mírově, takže snad již není tolík vzdálena doba, kdy si i u nás budeme moci koupiti na nové šaty.“²⁸²

O tom, že situace nebude lepší ani se začátkem „dvouletky“²⁸³, promluvil na schůzi Hospodářské skupiny čs. oděvnictví 22. listopadu 1946 její generální tajemník Bohumil Rindt: „Start dvouletky bude jistě ve znamení značného nedostatku textilního zboží.“²⁸⁴ Současně varoval před následováním trendů, které se ujaly v Paříži: „Právě v této době přináší Francie módu, která je charakterizována zejména velkou spotřebou materiálu. Kdyby se tato móda měla u nás ujmout ve větším rozsahu, znamenalo by to, že v blízké budoucnosti nestačíme uspokojit ani polovinu našich zájemců o nové šaty.“²⁸⁵ Jako odstrašující příklad zmínil zkušenosť Spojených států: „V Americe platí ještě válečné omezení, předpisující délku sukni, kabátů, celkovou spotřebu látky. Američané prostě zakázali svým importérům dovoz modelů, které nevyhovují. Ne proto, že by je Amerika nemohla zaplatiti, ale proto, že by se rázem šaty 99% amerických žen staly nemoderními, a americký trh by se při tak vzniklé poptávce zhroutil. V dřívějších dobách, kdy textilní továrny byly přecpaný zbožím určité kvality, barvy a vzorku, přešli tvůrci módy na barvu jinou, čímž vznikly obrovské národochospodářské ztráty. Říkalo se tomu prostě rozmary královny módy – Dodáváme: Tyto rozmary otřásly rozpočty rodin, nedostatek peněz zavinil mravní zkázu mnoha děvčat a způsobil manželské sváry a rozvody.“²⁸⁶

Situaci na konci roku 1946 shrnuje článek v příloze Ženy čtou od Marie Kučerové: „V minulém roce jsme se nedostatkem příliš netrápily. Doufaly jsme, že v příštím roce to bude lepší a že se tedy už dočkáme....V létě tohoto roku jsme se radovaly, když se ve výkladních skříních začínaly objevovati látky různé, bavlněné i vlněné...Doufaly jsme, že budeme moci doplnit především prádlo zimní, které nejvíce postrádáme. Avšak místo toho vidíme výklady plné přepychových předmětů, kožených kabelek tak závratných cen, že většina z nás chodí kolem bez zájmu nebo s trpkou výčitkou na rtech.“²⁸⁷ Autorka upozorňuje na nedostatek praktického zboží: „Je možné koupit rukavice krásné kožené, za tři sta i více korun, ale není možno koupit poctivou teplou vlněnou rukavici. Je možno koupit plno zbytečných předmětů, ale není možno koupit pořádný teplý svetr nebo vestu...Je možno koupit pánské dlouhé

²⁸² Alfa. Pařížská móda. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 102, s. 3 [9.9.1945].

²⁸³ K obnově československé ekonomiky po 2. světové válce měla pomoci tzv. dvouletka. Byl to první pokus o zavedení plánovaného hospodářství. Probíhala v letech 1947 – 1948.

²⁸⁴ ESO. V Praze vybudujeme středisko čs. módy. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.269, s. 2 [23.11.1946].

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ ESO. V Praze vybudujeme středisko čs. módy. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.269, s. 2 [23.11.1946].

²⁸⁷ M. Kučerová. Chceme praktické zboží. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.277, s. 4 [3.12.1946].

spodky na zimu, ale není možno koupit dámské spodky, které by trochu hřály.“²⁸⁸ Na tento paradox upozorňuje i další článek: „Vypadá to, jako by se zcela zapomínalo na průměrné občany. Řekněte sami: kolik je příslušníků národa, po šest let vykořisťovaného, kteří mohou být kupci dámské kabelky za 1500 Kčs, noční hedvábné košilky za 1400 Kčs nebo rukaviček za 380 Kčs?“²⁸⁹ Nedostatkovým je pak také oblečení větších velikostí: „A tak, chce-li se člověk aspoň trošku přiodět, musí vzít za vděk menším číslem.“²⁹⁰

Nedostatek textilu na domácím trhu trvá i v polovině roku 1947. Jedním z hlavních důvodů je snaha československé vlády co nejvíce textilu prodat v zahraničí, situace se tak ani v budoucnu příliš nezlepší: „....textilní problém je stále velmi svízelný, neboť textil a textilní výrobky na tuzemském trhu nejsou....textilní továrny pracují často za určitých potíží, ať již tyto jsou v malém počtu zaměstnanců neb v jiném, avšak s celkovou textilní produkcí můžeme být spokojeni....Zájmem našich úředních činitelů je textil exportovati, a proto také na našich trzích je jej velmi málo a nemůžeme ani pro budoucno očekávati znatelné zlepšení.“²⁹¹

Export textilu byl pro Československo klíčový, stát tak totiž mohl získat prostředky na nákup surovin v zahraničí, na kterých byla domácí textilní výroba závislá téměř ze sta procent²⁹²: „...odborový přednosta Šust poznamenal, že ani v dosti daleké budoucnosti nebude možno zásobit tuzemský trh tak, jak by to bylo žádoucí. V tom směru možno očekávat zlepšení jen od příznivějších výsledků exportní činnosti...Vývoj našeho textilního průmyslu se zlepší, podaří-li se mu vyvézt co největší množství hotového zboží a dovézt co nejvíce surovin.“²⁹³

O nedostatku textilu hovořila 29. října 1947 ve sněmovně poslankyně za Čs. stranu lidovou Marie Trojanová: „Je známo, že máme u nás mnoho textilního zboží pro export, hlavně konfekce, které nemůžeme prodati do ciziny z toho důvodu, že je o čtvrtinu a až o jednu třetinu dražší nežli zboží konkurenční.“²⁹⁴ Trojanová kritizuje také poměry v samotných textilních podnicích: „...naše znárodněné podniky nedovedou hospodárněji vyrábět, že mají neúměrnou osobní a věcnou režii a nemají všude ve vedení stoprocentní odborníky. Na tyto nedostatky nemůže doplácet široký konsum, který od znárodnění očekává zlevnění a nikoli

---

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ M. Hamerlová. Hledáme praktické a účelné dárky. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.293, s. 4 [15.12.1946].

²⁹⁰ M. Kučerová. Větší čísla nemáme. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 16, s. 6 [19.1.1947].

²⁹¹ A. Marek. Textil a zase textil. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 206, s. 2 [5.9.1947].

²⁹² „VS“. Textilie se objeví na domácím trhu, jestliže... Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 259, s. 9 [6.11.1947].

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ M. Trojanová. Plánování a jeho výsledek. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 262, s. 9 [9.11.1947].

zdražování a který je už beztak zatížen asi 60% nepřímých, t. j. konsumních daní...“²⁹⁵ Objevují se ale i optimističtější scénáře: „Textil a obuv, ano, to je však široká kapitola pro sebe, jejíž úvod o dovážených surovinách a nutném vývozu naše ženy dobře znají. Nezbývá než trochu vyčkat druhé etapy naší znárodněné výroby, kdy – doufejme z přičinění nás všech – stát bude bohatší, aby část surovin mohla být zpracována také pro naši tuzemskou potřebu. Zatím jsme si z exposic našeho textilního a kožedělného průmyslu odnesly poznatek, že čs. dovednost právě v těchto oborech je značná a stále se stupňuje.“²⁹⁶

V běžném životě se ženy potýkaly například s nedostatkem punčoch: „Ministerstvo průmyslu je si velmi dobře vědomo toho, že naše ženy nedostávají ještě zdaleka tolik punčoch, kolik by jich potřebovaly, a že také trvanlivost punčoch není taková, jak by si bylo přáti. Důvodem je menší kvalita umělého hedvábí.“²⁹⁷ Jedinou možností tak bylo neustálé opravování punčoch. Jen 75 prodejen Baťů v Praze vyřizovalo na začátku roku 1948 přibližně 40 000 oprav punčoch a ponožek měsíčně. Opravy trvaly dva týdny i déle.²⁹⁸ Ani nejbližší budoucnost neslibovala výrazné zlepšení: „...punčochy, které letos naše ženy dostanou, budou vyrobeny z materiálu kvalitnějšího. Pokud jde o množství punčoch, dostanou letos ženy asi jeden až dva páry punčoch cottonových a jeden až dva páry punčoch standardních, takže letos budou musit ještě velmi značně se uskromnit a svoje punčochy šetřit co nejvíce.“²⁹⁹ Nové punčochy ale dostanou jen pracující ženy: „...dámské punčochy budou prodávány jen na poukaz, vydaný ÚRO pracujícím ženám.“³⁰⁰

V každém vydání rubriky Ženy čtou je vždy sloupek Šijeme doma, tedy ukázka stříhů, které si pak čtenářky mohou objednat. Cena se pohybuje od 15 do 30 Kčs, za poštovné a obal pak zájemkyně zaplatí 5 Kčs. Komentář ke stříhům často dopředu počítá s tím, že bude nutné použít staré látky, přešít starší šaty. Koupit novou látku je problém: „Tu a tam se již objeví ve výloze látky, která nám cenově i bodově vyhovuje a možná, že se nám podaří ji koupiti. Ale také se stane, že látka je ve výloze, pěkně označená cenou a počtem bodů za 1 metr, ale když si ji jdete koupiti, nemile překvapena slyšíte, že už není ani metr.“³⁰¹

V souvislosti s módou se objevuje i kritika bezmyšlenkovitého podléhání módním trendům. Článek z 20. února 1946 se například zaměřil na ženy, které nosí kalhoty: „Muži

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ ESo. Zájem žen na PVV. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 225, s. 7 [26.9.1948].

²⁹⁷ Emilie Soukenková. My nad punčochami a ponožkami. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 6, s. 2 [9.1.1948].

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ Emilie Soukenková. My nad punčochami a ponožkami. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 6, s. 2 [9.1.1948].

³⁰⁰ „Máma tří maličkých“. Punčochy a pracující žena. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 14, s. 3 [18.1.1948].

³⁰¹ „f.“ Šijeme doma. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 62, s. 4 [14.3.1946].

jsou prý rozumnější nežli ženy a také prý praktičtější; proto asi nosí kalhoty, neboť o sukňích nelze tvrdit, že by byly vždycky praktické... Proč se tedy najednou všude kolem nás objevilo tolik žen v tomto úboru? Či se jim zalíbilo napodobit muže v oblékání, aby dělaly dojem moderních bytostí?.... vždyť co je účelné, nemusí být současně – za pozměněných okolností – vkusné!... Leccos si můžete, paní, vypůjčiti od svého manžela a dnes, v době úplné rovnoprávnosti obou pohlaví lze muže též v mnohém – bez újmy na správně chápané ženskosti – napodobit, jen si , prosím, nevypůjčujte kalhoty, nemáte-li pro to jiný důvod než ten, že se to 'nosí'.“³⁰²

Rubrika Ženy čtou také výtahy velký poválečný návrat klobouků: „Módní nástup klobouků do letního jara byl opravdu slavný. Všude je jich plno v nejrůznějších tvarech i barvách. Jako by i móda chtěla rychle zapomenouti dlouhá válečná léta, kdy se skoro po celém světě nosil ze šátku svázaný turban, jenž byl právem nazýván mezinárodním kloboukem bídy.“³⁰³

Nedílnou součástí rubriky Ženy čtou jsou také pravidelné zprávy o právě konaných módních přehlídkách a světových trendech: „Našim ženám se již stýská po nových šatech z pěkné látky. Stále jen barví, přešívají a obracejí staré šaty a zatím marně touží po nových. Poněvadž tyto touhy jsou zatím téměř nesplnitelné, chodí se alespoň na hezké nové šaty podívat. Proto si také vysvětlíme velikou účast žen na módních přehlídkách, které jsou u nás nyní pořádány.“³⁰⁴ Přehlídky konaly nejrůznější organizace – Odbor žen čs. strany lidové³⁰⁵, Propagační výbor společenstva krejčích v Praze³⁰⁶, Městská odborná škola pro ženská povolání v Praze 2³⁰⁷, Kratinova akademie³⁰⁸, firma Barhoň³⁰⁹ (uspořádala přehlídku pařížského módy), Hospodářská skupina textilního a oděvního průmyslu³¹⁰, obchodní dům Bílá labuť³¹¹, firma Model Hruška³¹², modelový dům Hana Podolská národní podnik³¹³ nebo Klub československého ústavu zahraničního³¹⁴. Vždy je uveden podrobný popis modelů a často také dovětek o vysoké úrovni československého krejčovství: „Čs. móda má všechny

³⁰² Marie Slabyhoudová. Ženy v mužských kalhotech. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 43, s. 3 [20.2.1946].

³⁰³ Alfa. Nové klobouky. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 114, s. 4 [19.5.1946].

³⁰⁴ Alfa. Přehlídka vkušu a práce. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 262, s. 9 [9.11.1947].

³⁰⁵ Alfa. Módní přehlídka. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 264, s. 4 [17.11.1946].

³⁰⁶ Alfa. Modelová přehlídka. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 293, s. 4 [15.12.1946], Autor neuveden.

Propagační výbor společenstva krejčí. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 76, s. 6 [30.3.1947].

³⁰⁷ „fa“. Přehlídka práce. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 64, s. 6 [16.3.1947].

³⁰⁸ „Mi-La“. Módní přehlídka. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 70, s. 6 [23.3.1947].

³⁰⁹ Amata. Paříž ještě jednou. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 70, s. 6 [23.3.1947].

³¹⁰ Autor neuveden. Módní přehlídky v Lucerně. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 202, s. 9 [31.8.1947].

³¹¹ Alfa. Před vstupem do společenské sezóny. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 244, s. 9 [19.10.1947].

³¹² Alfa. Přehlídka kožených doplňků. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 250, s. 9 [26.10.1947].

³¹³ „fa“. Móda podzimu 1948. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 231, s. 7 [3.10.1948].

³¹⁴ A. P. Exportní přehlídka čs. módní tvorby. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 265, s. 7 [14.11.1948].

předpoklady, aby získala světovou úroveň a vedoucí místo ve střední Evropě.“³¹⁵ Současně ale zaznívá i lítost, že obdivované zboží je určeno jen pro vývoz: „...přehlídka dokázala, jak vyspělý je nás oděvní průmysl...Překrásné šaty z pastelových jerseyů, nebo u nás málo známých a tak roztomilých potištěných sametů a všechna ta ostatní vlna i hedvábí v nás ovšem budí smutek, že to ještě není pro naše spotřebitele, že na všem je ono upozornění 'Jen pro export'.“³¹⁶ Československá móda se potýkala také s nedostatkem zkušených manekýnek: „Při těchto přehlídkách však vynikl jediný nedostatek, nemáme dobře vyškolených manekýnek, které by dovedly naše modely dokonale předvésti. Hospodářská komora našeho textilního průmyslu v Praze chce v nejbližší době vyškoliti dívky a ženy, jež by se chtěly státi dokonalými manekýnkami.“³¹⁷

Textilní průmysl v poválečném Československu pak patří k hlavním zaměstnavatelům žen: „Náš textilní průmysl vždy měl a dosud má většinu ženských pracovních sil. V našich textilních továrnách dnes pracuje 83 000 žen. V průmyslu oděvním na 30 000 žen, v chemickém 14 000 žen....Ženských pracovnic v různých průmyslových oborech jest celkem 41,5%.“³¹⁸

Kurs světové módní udává vedle Paříže také Londýn³¹⁹, od konce roku 1947 je zmínována také móda moskevská³²⁰. „V Londýně nabývá rozmachu móda, kterou zavádí princezna Alžběta. Je to nošení šátků zvaných 'babušky' místo klobouků, což se těší velké popularitě u amerických filmových fanoušků.“³²¹ Velkým tématem je budoucnost kloboučnického průmyslu: „Britský kloboučnický průmysl zahájil právě velkou kampaň, která má britské ženy přivésti k názoru, že lze již koupit slušný klobouk za rozumnou cenu a přimět je k tomu, aby zavrhlly módu prostých vlasů nebo šátečků a vrátily se ke klobouku.“³²² Kampaň zřejmě nepřinesla očekávané výsledky, proto pět nejdůležitějších odborových svazů z módního oboru zřídilo v Londýně informační centrálu: „Z každého prodaného klobouku se odvádí minimální poplatek na udržování tohoto ústavu, který z nich financuje jednak čtrnáctidenní kurzy pro modistky-prodavačky, jednak zábavné programy, kde se mají anglické

³¹⁵ Autor neuveden. Hledají se manekýnky... Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 202, s. 9 [31.8.1947].

³¹⁶ „La“. Velkou jarní přehlídku. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 74, s. 9 [28.3.1948].

³¹⁷ Autor neuveden. Hledají se manekýnky... Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 202, s. 9 [31.8.1947].

³¹⁸ Autor neuveden. Práce žen v průmyslu. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 32, s. 9 [8.2.1948].

³¹⁹ například: Autor neuveden. Londýnské podzimní módní přehlídky. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 201, s. 4 [1.9.1946], Autor neuveden. Anglické umělé hedvábí. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 131, s. 4 [6.6.1946].

³²⁰ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 149, s. 9 [27.6.1948], ESO. Je v sovětském Rusku zájem o módu? Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 155, s. 9 [4.7.1948].

³²¹ Autor neuveden. Anglická princezna zavádí novou módu. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 95, s. 4 [21.4.1946].

³²² „IP“. Britské ženy budou opět nosit klobouky. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 236, s. 4 [13.10.1946].

ženy přesvědčiti, že není pro ně na světě větší slasti, než nosit klobouk. Podle všech příznaků prý modistky toto 'válečné tažení' vyhrají.“³²³

Přímo mezinárodní spor se v roce 1947 rozhořel o délku ženských sukňí, která sahá až ke kotníkům. Setkala se s nelibostí anglických mužů: „Do Anglie proniká móda delších sukňí, jež vládne v Americe. Ale britským mužům se tato móda nelibí a musí prý ženy od ní odvrátili. Jak? Velmi snadno. Budou se prý na ulici hlasitě vysmívat ženám, jež budou mítí dlouhé sukňě.“³²⁴ Proti délce sukňí protestuje i Paříž: „Sukně začínají nabývat rozměrů, a to do délky i do šířky, neboť na jedné z francouzských přehlídek byla předváděna sukňa, na kterou bylo spotřebováno 20 metrů látky....i v Paříži a v Londýně jsou zakládány kluby bojovníků a bojovnic proti nové módě dlouhých a ještě delších sukňí.“³²⁵ Stranou nezůstává ani Moskva: „Moskevské dívky a ženy zavrhuji každou myšlenku na to, že by se podrobily diktatuře západní módy v mezinárodním sporu o delší sukňu. Letošní moskevská móda neprodělala žádné změny....sukně sahají těsně pod kolena. Stejně tomu bylo již po 10 let a jak ukazují dotazy u moskevských dívek, nezmění se sovětská móda ani v příštích letech.“³²⁶

Rusko je prezentováno jako země, kde se zájem o módu teprve rodí: „V Sovětském Rusku je stále větší zájem o módu. Látky jsou již volně ke koupi a je jich dostatek. Sovětské ženy se rády pěkně oblékají a mají nyní již dosti příležitostí, aby si daly své šaty a pláště ušít na míru.“³²⁷ Ženy v Rusku ovšem přikládají módě rozhodně menší, respektive jiný význam než ženy v ostatní Evropě: „Stačí listovat v měsíčnících Robotnica a Krestanka, abychom poznali, že přinášejí pravidelně také módní obrázky, pro dospělé i pro děti. U nás je rozšířena mylná představa, že sovětský život znamená šedivou jednotvárnost a uniformitu. Pravdou je, že ruské ženy se chtějí líbit jako ženy všude na světě, jenže rozhodně nekoketují, v tom je určitý rozdíl.“³²⁸

Články v rubrice Ženy čtou si všimají i nových látek, jejich výrobci slibují až neuvěřitelné vlastnosti: „Zatím o nich mluví americká reklama, jež slibuje již brzo látky, jež se nemačkají, po vyprání nesrázejí, ani při častém používání neoblýskají.... V Americe jsou tyto nové látky známy pod jmény kroseal a syton....Budeme tedy mítí punčochy, jež se netrhají, šaty a záclony, které vyčistíme prostě houbou v pouhé vodě namočenou, gauče i

³²³ B.A. Vzpoura Angličanek proti kloboukům potlačena? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 76, s. 6 [30.3.1947].

³²⁴ Autor neuveden. Muži se musí hlasitě smát... Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 196, s. 9 [24.8.1947].

³²⁵ M. Lazarová. Nová délka a nová linie sukňí. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 1, s. 9 [1.1.1948].

³²⁶ Autor neuveden. Sovětská móda se nemění. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 244, s. 9 [19.10.1947].

³²⁷ Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 149, s. 9 [27.6.1948].

³²⁸ ESO. Je v sovětském Rusku zájem o módu? Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 155, s. 9 [4.7.1948].

křesla s krásnými barevnými potahy“³²⁹ Ve státě Massachusetts dokonce chtěli šaty pouze lepit, nikoliv šít: „Zajímavá je jistě zpráva továrny Kendall ve Walpolu ve státě Massachusetts. V této továrně se již pokračuje ve výrobě nové látky, jež je složena z normálních vláken, k nimž jest přidána pinatická látka zvláštního složení. Z hotové látky se pak šaty neušíjí – ale jen slepí.“³³⁰

Prostor dostává také móda v účesech. Bohatě se rozvíjí už na konci roku 1945: „I chudě oblečené dívky a ženy mají na hlavách pravá umělecká díla. V Paříži je mnoho kadeřnic a mají jistě ruce plné práce.“³³¹ Přehlídky kadeřnických salonů jsou v Paříži významnou společenskou událostí: „Pařížští slavní kadeřníci pořádají nyní své módní přehlídky, stejně jako mistři krejčí... Módní přehlídky mistrovských kadeřnických salonů pařížských stávají se významnou společenskou událostí, na nichž nechybí ani ministr se zájmem sledující půvabné defilé krásných manekýnek, předvádějících zároveň a s kouzelnými výtvory pařížských krejčovských salonů též nejmodernější účesy.“³³² Zima 1946/1947 předepisuje radikální zkrácení účesů: „Nuže, letošní zima předpisuje Pařížankám malé hlavičky a délku vlasů nikoliv přes 10 až 15 cm. Definitivně jest odzvoněno celým umělým řešením z naondulovaných ruliček a kadeří....“³³³ Trend potvrzuje i zpráva z října 1947: „...vlasy jsou zastříženy v délce nejvýše 6 až 10 cm a vyčesány vzhůru... Dlouhé vlasy, spadající nazad, jsou ode dneška naprosto nemoderní a přijatelné pouze u docela mladinkých dívek.“³³⁴ Účesy z krátkých vlasů mají své nesporné výhody: „Moderním účesem z krátkých vlasů omládnou ženy o desítky let. ...prodlouží krátký krk a je velice praktický. Jaká to pohova, jen vlasy pročísnot a být krásně učesána!... Nový účes je ideálním účesem pracující ženy.“³³⁵

Poválečnou novinkou je pak trvalá ondulace prováděná studenou cestou: „...ze začátku pracovalo se studenou vlnou v Anglii a Americe jen asi 5% všech kadeřníků a málokterý uměl s ní správně manipulovati.... dnes s ní pracuje 85 proc. všech amerických a anglických kadeřníků.“³³⁶ Studená vlna už našla cestu také do Československa: „Vynálezce této nové vymoženosti Daniel Devon navštívil letos naše veletrhy a pozval majitele fy JANUTA pana A. Kvadráta, který u nás první studenou vlnu vyrábí, na sjezd výrobců studené vlny, který se

³²⁹ Alfa. Textilní překvapení. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 130, s. 4 [13.10.1945].

³³⁰ Alfa. Látka budoucnosti. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 178, s. 4 [8.12.1945].

³³¹ František Stuchlý. Paříž v podzimním slunci. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 165, s. 1 [13.11.1945].

³³² Denise Vedrune. Pařížské účesy letošní zimy. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 1, s. 6 [1.1.1947].

³³³ Tamtéž.

³³⁴ „SIF“. Silhueta 1948: krátké vlasy k dlouhým šatům. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 250, s. 6 [26.10.1947].

³³⁵ Alča Palkosková. Praktické nové účesy. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 271, s. 7 [21.11.1948].

³³⁶ „Vy“. Převrat v péči o vlas. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 3, s. 10 [4.1.1948].

konal letos v listopadu v Londýně....Pan Kvadrát byl vyzván ke spolupráci a pověřen licenční výrobou tohoto nového zdokonaleného způsobu pro Československo.“³³⁷

Móda panovala i ve výběru křestních jmen dětí. Vytrácela se jména, která převládala před padesáti lety: „Neuslyšíte, aby maminka volala svou Petromilu k večeři, ba ani ne Terezii a Voršillu. Mezi hochy se málokdy ozve jméno Cyril a Dominik. Za to zavolá-li maminka v parku na svou Evičku, otočí se většina kudrnatých hlaviček, jsou to samé Evičky, tak jako je v dětském koutku nadbytek Helenek a Věr.“³³⁸

4.5 Děti

V rodinné oblasti byl jedním z nejpálčivějších problémů poválečných let pokles porodnosti, spojený s vysokou kojeneckou úmrtností. V roce 1945 žilo v Čechách a na Moravě 8 100 000 lidí, na Slovensku 2 590 000³³⁹. Podle údajů z roku 1946 - jde o počet spotřebitelů v Čechách a na Moravě – bylo toto číslo o sto tisíc vyšší - 8 200 000 spotřebitelů: „Z toho je kojenců 160 tisíc, dětí do tří let 350 000. Hochů od tří do patnácti let je asi 706 000, dívek též věkové skupiny asi 700 000. Mužů od patnácti let výše jest 2 925 000, žen 3 290 000.“³⁴⁰

Ministr zdravotnictví Adolf Procházka ve svém projevu z ledna 1946 zdůraznil, že jedinou cestou, jak zvýšit populaci, je podpora velkých rodin: „Předně je potřebí zdůraznit, že je nutno překonati předválečnou epidemii bezdětnosti a jedináčků....Statistikové napočítali, že pro udržení nynějšího stavu obyvatelstva při současné výši úmrtnosti a sňatečnosti je potřebí, aby z každých deseti manželství narodilo se průměrně 34 dětí....Z toho nám totiž vyplývá, že naši populační politiku musíme stavět na zdravé rodině, průměrně 5-6členné...“³⁴¹ Pasivní bilance byla v této oblasti už v roce 1930. Podle oficiálního sčítání připadalo na jednu vdovanou ženu průměrně 2,8 dětí, u manželek veřejných zaměstnanců bylo toto číslo 1,9. Podobná situace panovala i v roce 1946³⁴².

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Marie Slabyhoudová. Jaké mu dáme jméno? Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.291, s. 4 [22.12.1946].

³³⁹ Autor neuveden. Populační problém. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 26, s. 1 [31.1.1946].

³⁴⁰ Autor neuveden. Čísla o spotřebitelích. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.248, s. 4 [27.10.1946].

³⁴¹ Tamtéž.

³⁴² Tamtéž.

Československo se potýkalo s rekordní kojeneckou úmrtností³⁴³. V roce 1945 v českých zemích zemřelo 17 463 dětí do jednoho roku z celkem 158 329 narozených³⁴⁴. V roce 1946 ze 193 670 živě narozených zemřelo 17 567 kojenců³⁴⁵: „V procentech vyjádřeno stouplo počet živě narozených dětí o 22,0%, kojenecká úmrtnost klesla z 11,0% v roce 1945 na 9,1% v roce 1946. Tak jako v roce 1945, tak i vloni se vyskytla největší kojenecká úmrtnost v pohraničí.“³⁴⁶ Podrobná čísla zmiňuje na schůzi Ústavodárného shromáždění 12. prosince 1946 poslankyně Ludmila Trojanová: „V Praze z tisíce narozených dětí umírá 81, v Plzni 110, v Brně 92, v Ostravě 128, na Sedlčansku 179, na Benešovsku 165, na Prachaticku 162, na Mikulovsku 168 a na Hlučinsku dokonce 298.“³⁴⁷ Jednou z příčin byl nedostatek lékařů, porodních asistentek a poraden. Významnou roli hrála také nedostatečná výživa matek a jejich špatný zdravotní stav: „...musí se proto novorozeně brzo uměle příkrmovati nebo vůbec uměle vyživovati. K tomu přistupuje ještě malá znalost kojenecké výživy u dělnických, zemědělských a příliš mladých maminek...“³⁴⁸ To potvrzuje v rozhovoru pro Lidovou demokracii ze 4. února 1947 lékařka Marie Kavinová: „Případy úmrtí byly skoro vždy na podkladě střevního kataru, velmi rychle probíhajícího....Většinou to byly děti slabé, špatně živené stravou spíše nevhodnou než chudou: kaše a moučky, žádné vitaminy, nedostatek pravidelnosti a čistoty. V jednom případě dali ročnímu dítěti husu nadrobno rozsekanou, následek byl ovšem průjem a kolika...“³⁴⁹ K už zmiňovaným příčinám vysoké kojenecké úmrtnosti přidává MUDr. Kavinová ještě jeden důležitý aspekt: „Je až neuvěřitelné, že ještě v dnešní době jsou i u nás rodiče, kteří při těžké chorobě dítěte více než lékařům věří zázračným kořenářkám, bábám zaříkačkám a kouzlům...Ženy jsou často nedostatečně připraveny na mateřství, někdy neznají ani základní požadavky péče o kojence a nevyužívají ani dosavadních zařízení zdravotně-sociální služby.“³⁵⁰

³⁴³ S vysokou úmrtností dětí se potýkala například také Francie. V roce 1945 zemřelo z tisíce dětí 110. V roce 1946 se ve Francii narodilo 835 000 dětí, ale zemřelo skoro 200 000 dětí. Mnoho dětí zemřelo proto, že neměly mléko nebo dostávaly jen špatné mléko (Autor neuveden. Velká úmrtnost dětí ve Francii. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 116, s. 8 [18.5.1947].)

³⁴⁴ „KT“. Malé snížení kojenecké úmrtnosti v r. 1946. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 115, s. 2 [17.5.1947].

³⁴⁵ Tamtéž.

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ Autor neuveden. Schůze Ústavodárného shromáždění z 12. prosince 1946. [online] [cit. 2010-03-11]. Dostupný z WWW <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027026.htm>>.

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ ESO. Rozhovor s MUDr. Marií Kavinovou o úmrtnosti kojenců. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 29, s. 2 [4.2.1947].

³⁵⁰ ESO. Rozhovor s MUDr. Marií Kavinovou o úmrtnosti kojenců. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 29, s. 2 [4.2.1947].

Velmi vysoká byla kojenecká úmrtnost také na Slovensku. V roce 1946 se jednalo až o 170 úmrtí z tisíce dětí³⁵¹. Ministr zdravotnictví Adolf Procházka navrhl situaci řešit zřízením nových oddělení pro matku i dítě: „Budeme musit uskutečnit, aby všechny krajské nemocnice měly gynekologická a porodnická oddělení, aby byla vybudována dokonalá síť poraden pro matky a kojence, abychom zvláštními opatřeními doplnili síť porodních asistentek.... Při všech okresních nemocnicích budou muset být zřízena dětská oddělení, neboť jen tak zabráníme zbytečným tisícovým ztrátám našich dětí.“³⁵² Do poloviny roku 1946 stát zřídil 19 nových kojeneckých a dětských oddělení při všeobecných nemocnicích v Čechách a na Moravě.³⁵³

Situaci se snažil řešit také dvouletý plán, konkrétně zvýšením počtu poraden pro těhotné ženy a vybudováním sítě kojeneckých ústavů: „...poraden je 137, v r. 1947 jich přibude 100 a v roce 1948 rovněž tolik....Poraden pro péči o dítě máme 1 313. Počet těchto poraden bude ve dvouletém plánu zvýšen o 200. Matky se v nich poučí jak pečovat o dítě a jak přecházeti špatnému vývinu dětí a jejich nemocem.“³⁵⁴ Kromě toho měly být v péči o kojence zaučeny dospívající dívky ve škole a mladé ženy v zaměstnání a v rodinách.³⁵⁵ Okamžitě od narození měly být kojenci kontrolovaní v poradnách pro péči o dítě: „Poradna slouží všem matkám a dětem do 6. roku, příp. do 14. roku věku...V poradně je dítě zváženo a změřeno, lékař důkladně vyšetří a poučí matku o správné péči a výživě...Poradny jsou nyní skoro ve všech zdravotních obvodech.“³⁵⁶ K usnadnění evidence pak stát zavedl zdravotní knížku novorozence.³⁵⁷

31. ledna 1947 se v českém tisku rozběhla významná akce na záchrannu kojenců: „...na nárožích městských ulic a snad i v městečkách a na vesnicích vylepeny truchlivé plakáty: mladé matce umírá dítě, její největší životní štěstí. Po několika dnech bude vedle truchlivého plakátu umístěn druhý, zvěstující možnost záchrany malíčkých. Menší vývěsky uvidíme ve výkladních skříních, transparenty v tramvajích, diapositivy v biografech, především však soustavně psané novinářské články z per našich nejaktivnějších odborníků mají nás všechny vyburcovat k rozvinutí všeestranné pomocné akce.“³⁵⁸

³⁵¹ Autor neuveden. Slovenské dítě. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.291, s. 4 [22.12.1946].

³⁵² Autor neuveden. Populační problém. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 26, s. 1 [31.1.1946].

³⁵³ A. Procházka. Dejme dětem dary trvalejší: víru v dobro a spravedlnost. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.139, s. 1 [16.6.1946].

³⁵⁴ Autor neuveden. Matka a dítě. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.291, s. 4 [22.12.1946].

³⁵⁵ Tamtéž.

³⁵⁶ D.K. Zdravé dítě – naděje republiky. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 252, s. 11 [28.10.1948].

³⁵⁷ „in“. Matka, dítě, populace a dvouletý plán. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 28, s. 6 [2.2.1947].

³⁵⁸ ESO. Přišel jsem na svět, abych žil. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 26, s. 2 [31.1.1947].

Konkrétně v Lidové demokracii se objevila řada praktických rad pro čerstvé matky. Deník například vyzýval k pravidelným návštěvám lékaře: „Nestačí, maminko, že vidíte svoje děťátko baculaté a veselé, že zažívací ústrojí uspokojivě funguje. Vaše děťátko potřebuje občasnou prohlídku odborníka...“³⁵⁹ Jinými slovy totéž o rok později: „Navštěvujte lékaře se svým dítětem, i když je zdravé, nechte je růst pod lékařským dozorem, a vyhnete se tak mnoha nemocem!“³⁶⁰ Řada konkrétních praktických doporučení se týkala pobytu kojence na čerstvém vzduchu: „Zvykáme kojence na vzduch již v prvních dnech života tím, že často větráme a postýlku přisunujeme stále blíže k oknu.“³⁶¹ Dítě prý díky čerstvému vzduchu dobře prospívá: „Dopřejete-li, maminko, děťátku hodně vzduchu, odmění se vám zlepšenou chutí k jídlu, klidným spánkem, dobrou náladou a pravidelným přírůstkem na váze.“³⁶² Vycházka s kočárkem pak má podle Lidové demokracie trvat alespoň 5 hodin: „Na první vycházku vyjíždíme s kojencem přes 3 kg těžkým již za týden po narození... Délka první procházky je půl hodiny. Prodlužujeme ji denně o 20 minut, až celá vycházka dohromady trvá alespoň 5 hodin.“ Jeden z článků pak varoval před líbáním dětí. Doslova ho označuje za hřich a nevkus: „První měsíce se proto dítě nelibá, pak jenom na tu část těla, kterou si ani gumové děťátko nedovede přitáhnout k ústům a dosáhnout rukama. Líbat třeba i starší dítě na ústa je hřich a nevkus; nebohé bezbranné dítě dostává pak u úst dospělého množství zárodků, žijících obvykle v ústech, na zubech a mandlích. Třebaže z toho nemusí hned povstat nemoc, je to prostě nečisté a nemyslitelné, tak jako používání cizího kartáčku na zuby.“³⁶³

Preventivní opatření přinesla první výrazné výsledky už v roce 1947: „V roce 1947 byla u nás kojenecká úmrtnost podstatně nižší než v r. 1946. V červenci 1946 zemřelo z tisíce dětí 110 kojenců, kdežto v červenci 1947 jen 75, v srpnu 1946 zemřelo 98 dětí, v témže měsíci 1947 jen 82 z tisíce dětí.“³⁶⁴

Díky akci Americká pomoc Československu získalo Československo 45 inkubátorů. Byly umístěny v nemocnicích v Praze, Košicích, Žilině, Turčanském Sv. Martině, Bratislavě, Brně, Olomouci, Hradci Králové, Plzni, Havlíčkově Brodě a Českých Budějovicích³⁶⁵: „V naší vlasti otvírá ročně asi 300 000 dětí oči do života. Následkem válečného zeslabení

³⁵⁹ Marie Hamralová. Navštěvujete pilně poradnu? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 268, s. 9 [16.11.1947].

³⁶⁰ „Dr. Ko“. Když onemocní vaše dítě. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 259, s. 7 [7.11.1948].

³⁶¹ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 34, s. 6 [9.2.1947].

³⁶² Autor neuveden. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 34, s. 6 [9.2.1947].

³⁶³ M. Fügnerová. Opatrnost při líbání kojenců. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 300, s. 7 [25.12.1948].

³⁶⁴ Autor neuveden. Kojenecká úmrtnost klesá. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 20, s. 9 [25.1.1948].

³⁶⁵ Emilie Soukenková. Vyhřívané skleněné jesličky našich nejmenších. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 296, s. 4 [23.12.1947].

svých rodičů je jich 30 000 předčasně narozeno a z těchto nám umírá 12 000 ročně proto, že neměly zvláštní podmínky nutné k svému životu...“³⁶⁶

Na pomoc kojencům v Československu se zaměřila také akce, kterou uspořádala manželka generálního konzula v New Yorku Pavla Kurážová. Krajanky ve Spojených státech měly odeslat půl milionu plenek novorozeňatům ve staré vlasti. Na konci roku 1947 dorazila do Československa první zásilka pro 15 ústavů: „Naše první zásilka obsahovala: 177 tuctů plen, z toho bylo 150 tuctů koupených ze sbírek mezi známými a 27 tuctů ušitých ze starého materiálu, dále 10 tuctů prostěradélek do dětských jeslí a velké krabice dětského prádélka, šatiček, botiček a čepečků asi pro tři ústavy....Organizace 'American Belief' i 'Care' mají k disposici 50 000 výbaviček pro čs. děti, je jich však třeba 250 000, protože v roce 1948 má se v Československu 235 000 maminek sklánět nad kolébkami.“³⁶⁷

15. května 1948 bylo znova otevřeno Podolské sanatorium v Praze. První ženy přijalo gynekologické oddělení o tři dny později: „Až budou v Podolském ústavu postupně otevřena všechna tři oddělení, bude zde 110 lůžek pro ženské choroby, 130 pro rodičky se 130 pro novorozeňata a 70 lůžek na zvláštní klinice pro nemocné kojence, celkem 450 lůžek.“³⁶⁸

Válka výrazně poznamenala zdravotní stav dětí: „V prvních třídách našich obecných škol je 50% dětí ohroženo tuberkulózou. Asi 25% dětí je nemocno tbc. Úmrtnost na tbc. stoupala ve čtyřech válečných letech o 20%, úmrtnost na spálu o 250%, na záškrt o 56%, na zánět plic o 25%. Za poslední dvě válečná léta statistika chybí, poněvadž byla Němci zakázána.“³⁶⁹ K významnému poklesu dětských infekčních nemocí došlo v roce 1947: „Záškrtu, nejobávanější dětské nemoci, bylo v roce 1946 2 346 případů, kdežto v r. 1947 jen 1212 případů.“³⁷⁰

Děti po válce trpěly také těžkou podvýživou: „Proto hlavním úkolem pro záchrannu zdraví mládeže je dobrá vyživovací politika, jež spojena s všeobecnou lékařskou péčí může zachrániti ohrožené zdraví našich dětí.“³⁷¹ Akci pro 42 000 podvýživených dětí z Československa uspořádaly Spojené státy: „Po dobu pěti měsíců dostane se dětem denně ve školní kuchyni 250 kalorií mléka, kakaa, vajec k doplnění nedostatečné výživy. Sociální úřady určily 15 000 pražských dětí, 6 000 brněnských, 6 000 slezských a 12 000 slovenských.“³⁷² Pomoci pak měla tříletka, připravená pro roky 1946 až 1949 ministerstvem

³⁶⁶ Tamtéž.

³⁶⁷ ESo. New York plný plenek pro čs. děti. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 300, s. 2 [31.12.1947].

³⁶⁸ ESo. Podolské sanatorium ženám a dětem. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 109, s. 2 [10.5.1948].

³⁶⁹ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 58, s. 4 [9.3.1946].

³⁷⁰ Autor neuveden. Kojenecká úmrtnost klesá. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 20, s. 9 [25.1.1948].

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² Autor neuveden. Americká pomoc českým dětem. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 12, s. 3 [15.1.1946].

školství a osvěty společně s ministerstvem zdravotnictví: „Bude třeba usilovati, aby všechny děti byly pravidelně prohlíženy lékařem, třikrát ročně měřeny a váženy a roentgenovány. Také se má kontrolovat jejich chrup, zrak, sluch i štítná žláza, mají se prováděti různé stravovací akce a rekreační podniky v létě i v zimě. Připravuje se zimní stravovací akce, při níž bude dětem rozdáno asi 20 milionů rohlíků a 34 milionů porcí kakaa. Přidělí se jim asi 7 200 000 tablet vitaminu Multivit, jakož i mýdlo, zubní kartáčky, zdravotnické potřeby a rekreační soupravy z daru amerického Červeného kříže.“³⁷³

Jedna ze čtenářek Lidové demokracie si pod titulkem „17 000 rakviček v praxi“ stěžovala na platby za ošetření v dětské nemocnici. Když přivedla své dítě na ambulanci zaplatila 60 Kčs, dalších 10 Kčs pak činilo zápisné za vyšetření za každý případ: „Matka tří dětí, která z obavy z tuberkulosy přivede všechny děti k vyšetření, zaplatí tedy 210 Kčs, t. j. více, než by zaplatila v soukromé praxi.“³⁷⁴

V roce 1948 začaly pracovat pojízdné zubní ambulance. První z nich zahájila činnost 5. dubna 1948 ve Volyni. Ambulanci přidělilo Českým Budějovicím ministerstvo zdravotnictví pro oblast jižní Čechy: „Ve třech dnech byl prohlédnut a ošetřen chrup celkem 90 školním dětem, z nichž některým bylo třeba zaplombovati i více stálých zubů. Uváží-li se, že jde o děti nižších tříd obecných škol, je zdravotní stav chrupu těchto dětí opravdu špatný.“³⁷⁵ Například dětská rovnátko v roce 1948 přišla rodinu na 7000 Kčs: „Tak, co tomu říkáš, Evičko, chceš obětovati těch 7000 Kčs, které jsem pro tebe ušetřila, a mít zoubky rovné, nebo se spokojíš s chrupem křivým a budeš mít 7000 Kčs věna?“³⁷⁶ Článek pak konstatuje, že na státním ústavu na Vinohradech je odborník v rovnání dětského chrupu, který je nejlepším specialistou tohoto druhu v celé střední Evropě³⁷⁷.

Druhá světová válka za sebou zanechala tisíce vdov a sirotků: „V českých zemích je 20 353 válečných vdov. Z toho jest 10 863 vdov po obětech koncentračních táborů, 3 563 vdov po mužích zabitych při náletech a 2 459 vdov po padlých bojovnících.“³⁷⁸ Válečných sirotků bylo v Československu 1 722.³⁷⁹ Němci pak během války odvlekli z Československa 1 449 dětí³⁸⁰. Šlo většinou o děti vězněných a popravených rodičů. Po vyhlazení Lidic a Ležáků bylo do Německa odvlečeno celkem 117 dětí: „Zpět do vlasti se vrátilo 289 československých dětí. Z lidických dětí se jich vrátilo 19, z Ležáků 2 děti. Kromě toho jest

³⁷³ Autor neuveden. Zdravotní tříletka na školách. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.259, s. 4 [10.11.1946].

³⁷⁴ B.V. 17 000 rakviček v praxi. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 52, s. 6 [2.3.1947].

³⁷⁵ Autor neuveden. Péče o chrup školních dětí. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 97, s. 9 [25.4.1948].

³⁷⁶ Autor neuveden. Nenechte dětem růst křivé zuby! Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 50, s. 9 [29.2.1948].

³⁷⁷ Tamtéž.

³⁷⁸ Autor neuveden. Vdovy a sirotci – dědictví války. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.119, s. 4 [23.5.1946].

³⁷⁹ Tamtéž.

³⁸⁰ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 46, s. 6 [23.2.1947].

ještě v Německu 73 českých dětí, jejichž totožnost jest již zjištěna a které se ještě vrátí do vlasti. Pevně byla zjištěna smrt u 393 dětí, kdežto nezvěstných jest celkem 694.“³⁸¹

V Německu přitom byly ještě na začátku roku 1947 tisíce opuštěných dětí, které úřady po skupinkách prověrovaly, a zjišťovaly jejich totožnost, případně vraceły do jejich vlasti.³⁸²

4.6 Rodina

Jedním z velkých témat Lidové demokracie roku 1945 byl problém smíšených manželství. Úřady totiž nejednotně vykládaly ústavní dekret z 2. srpna 1945 upravující pozici rodilých Češek, které se provdaly za Němce. Tyto ženy i jejich nezletilé děti měly i nadále mít československou státní příslušnost a nikdo je neměl nutit nosit bílou nebo žlutou pásku na rukávech, měly jim náležet české potravinové lístky a nesměly být vykazovány z bytu³⁸³. Skutečnost ale byla jiná. Úřední orgány v pohraničí se totiž řídily při posuzování státní příslušnosti manželek ústavním zákonem z 9. dubna 1920: „...podle něhož manželka a nezletilé děti nabývají státního občanství po manželu a otci, a jednaly s celou rodinou jako s ryze německou.“³⁸⁴ Často se tak rodilé Češky paradoxně dostávaly do těžší situace než Němky, které se provdaly za Čechy: „...ty, které ústavním dekretem z 2. srpna t. r. ztratily čs. občanství, nabyté sňatky s dřívějšími čs. příslušníky (Němky), využívají při výhradách jim poskytnutých všech výhod z něho vyplývajících, a ty, které týmž dekretem získaly zpět své původní čs. občanství (Češky) vlivem zhoršujících výkladů dekretu a ač nepotřebují výhrad, jsou náležejících jim výhod zbavovány. Věru, nelze si představiti něco grotesknějšího!“³⁸⁵

Nejednotnost úřadů kritizuje Lidová demokracie také o měsíc později 6. listopadu 1945, kdy se k tématu vrací: „Redakce se smyslem pro spravedlnost a sociální pokrok nemůže ani zůstat hluchou k prosbám svého čtenářstva (a dnes je možno již mluvit o tisících rukou, jež se k ní prosebně vztahují) a kromě toho – všeobecně vzato, - jaký jiný prostředek nežli tisk zbývá, selhávají-li osobní zákroky i při úředním uznání jejich oprávněnosti?“³⁸⁶ Současně deník varuje, že problém hrozí přerůst v mezinárodní: „Usoužené ženy, jež se obracejí na cizí konzuláty s úpěnlivými prosbami, aby jim umožnily vjezd do jakékoli země, protože ta jejich

³⁸¹ Tamtéž.

³⁸² Tamtéž.

³⁸³ L.T. Co bude se smíšenými manželstvími? Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 130, s. 1 [13.10.1945].

³⁸⁴ Autor neuveden. Smíšená manželství. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 117, s. 1 [27.9.1945].

³⁸⁵ L.T. Co bude se smíšenými manželstvími? Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 130, s. 1 [13.10.1945].

³⁸⁶ L.T. Ještě smíšená manželství. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 152, s. 1 [6.11.1945].

vlastní, rodná, je jim macehou, sběrné tábory českých žen a dětí (ten hrozný popřevratový přehmat – kde zůstala bdělost okresních péčí o mládež?), protizákonného odsunu některých žen a dětí za hranice...to vše je vítaný materiál pro různé mezinárodní součitné instituce a jejich zprávy pro světový tisk nemluvě při tom o bdělém zpravodajství Wenzela Jaksche...“³⁸⁷

Zakročit by podle článku měly také poslankyně všech politických stran.

Pořádek do věcí smíšených manželství žádá Lidová demokracie ještě 25. listopadu 1945 v souvislosti s blížícím se pravidelným odsunem Němců z Československa: „Politické i hospodářské důvody mluví proto, aby – jak je zdůrazněno v memorandu, předaném panu ministru vnitra – byl úplně zastaven transfer všech osob ze smíšených manželství včetně dětí.“³⁸⁸ Téma pak uzavírá úvodník z 10. dubna 1946, ve kterém autorka cituje ministerského předsedu Fierlingera: „Rodiny, jejichž matky zůstaly Českami a vychovávají děti česky, nemohou trpět za to, co nám prováděli nacisté! Předpokladem ovšem jest, že jejich manželé se proti našemu národu neprovinili. Chceme a musíme zachovat pro národ každou krůpěj poctivé české krve.“³⁸⁹

Konec války s sebou přinesl rozpad řady rodin. Podle Státního statistického úřadu bylo v roce 1945 v Československu 7 898 rozluk: „Proti roku 1944 je to o 1249 případů, proti roku 1938 dokonce o 3044 případů více. I když připadlo téměř 50% rozvodů na bezdětné manželské dvojice, přece přišlo těmito rozvraty rodiny ještě 5827 dětí o jednoho z rodičů.“³⁹⁰ Lidová demokracie to připisuje uvolněné morálce: „Je mnoho příčin poválečných manželských rozvratů, které se kladou za vinu uvolněné morálce, touze po vyžití a mnoha jiným důvodům...“³⁹¹ Mezi nimi se zamýší i na odpovědnost samotných žen za rozpad manželství: „Nezapomíná však poněkud na jedno? Zda-li přes veškerou práci, či vlastně pro ni, dovede udržet rodinnou pohodu, teplo rodinného krbu...Leckterá žena si nechce večer popovídat, ani nemá zájem státi se opět trochu mladou a vyjít si občas se svým mužem. A to je právě její chyba.“³⁹² Že je to právě žena, kdo nese největší odpovědnost, ale i nejtěžší následky z nelegitimních svazků konstatuje i článek Marie Kučerové z 22. června 1947: „Vždycky je vydána největšímu nebezpečí zdravotní a mravní nákazy. Je to opět pohraničí, které nám dnes ukazuje zrovna plasticky, jakým ‘přínosem’ jsou tato náhodná společenství, která se uzavírají v oparu alkoholického zanícení nebo jen z úniku z jiných rodinných a

³⁸⁷ Tamtéž.

³⁸⁸ L. T. Pořádek do věcí smíšených manželství. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 167, s. 1 [25.11.1945].

³⁸⁹ Ludmila Tichá. Osudy smíšených rodin. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 87, s. 1 [10.4.1946].

³⁹⁰ A. F. Uvolněné základy. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 93, s. 6 [20.4.1947].

³⁹¹ Marie Žáková. Pohoda rodinného života. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 10, s. 6 [12.1.1947].

³⁹² Tamtéž.

manželských povinností.“³⁹³ Autorka tvrdí, že manželství reformu nepotřebuje, je jen nutné upravit nesprávný poměr dvou lidí – manželů k sobě. Současně velmi ostře kritizuje snahy politiků o reformu manželství: „Je dobře známo, jaké měli němečtí fašisté plány s reformací rodiny a jak tam vše směřovalo k mnohoženství. Nejednají i naši reformátoři podle fašistického vzoru? Velmi mnoho tomu nasvědčuje.“³⁹⁴

Jedním z faktorů, které přispívají k rozpadu manželství, může být podle dalšího článku Marie Kučerové i rozdílné náboženské vyznání, je proto prý třeba o takto závažné okolnosti uvažovat ještě před svatbou: „I moderní výzkum manželství, a zejména výzkum příčin, pro které manželství ztroskotává, tvrdí, že manželé mají být stejného vyznání náboženského...“³⁹⁵ Křesťanská morálka, tedy že manželství před Bohem je nerozlučitelné, není v článcích nijak akcentována.

Rozlukou manželství podle civilního práva končí. Žena může dostávat od manžela dále výživné. Ztrácí ale nárok na nemocenské pojištění a podle toho, o jakého zaměstnance jde, ztrácí i některé jiné výhody, například levné jízdné, jde-li o ženu dopravního zaměstnance.³⁹⁶

Rodinou a manželstvím se zabývala také nová ústava. Cílem bylo novelizovat manželské a rodinné právo, které se dosud opíralo o občanský zákoník z roku 1811 a který dával manželovi a otci přednostní právo³⁹⁷. Ochrana rodiny byl v nové ústavě věnován paragraf číslo 10: „Manželství, rodina a mateřství jsou pod ochranou státu. Stát pečeje o to, aby rodina byla zdravou základnou rozvoje národa. Rodinám s mnoha dětmi poskytuje stát zvláštní úlevy a podporu.“³⁹⁸

Truchlivý obrázek toho, jak vypadá život rodiny v roce 1946 přináší ve svém článku ze 17. března 1946 Míla Pachnerová: „(Otcové) Opouštějí ráno nemocné děti, aniž mají do večera možnost a čas se na ně podívat, ponechávají matkám domácností už dost zatíženým, péčí o školáky a jejich prospěch, péči o svůj šatník, která je tím úmornější, čím teď po válce jsou šaty zvetšelejší, a nakonec i starost o tu trochu kulturního ‘vyžití’, ať už to je divadlo (jak na to stačit s rozpočtem?) nebo biograf (kde vzít čas na hodiny čekání ve frontě?) a konečně o opatření a upravení jídla.“³⁹⁹ Kritizuje také časté změny prodejní doby v obchodech, skutečnost, že hospodyně je nucena ráno běžet pro mléko a teprve později pro jiné

³⁹³ M. Kučerová. Reformovat manželství? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 144, s. 9 [22.6.1947].

³⁹⁴ Tamtéž.

³⁹⁵ Marie Kučerová. Svátek rodiny. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 8, s. 9 [11.1.1948].

³⁹⁶ Marie Kučerová. Jak rozluka poškozuje ženy. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 179, s. 9 [3.8.1947].

³⁹⁷ „tl“. Manželství, rodina, mateřství. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 111, s. 1 [13.5.1948].

³⁹⁸ Ústava Československé republiky – Ústavní zákon č. 150/1948 Sb.

³⁹⁹ Míla Pachnerová. Dnešní život rodiny. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 65, s. 2 [17.3.1946].

mlékárenské výrobky nebo skutečnost, že například zaměstnaní lidé nemají možnost nakoupit v sobotu odpoledne: „Myslím, že celý náš život je od základu špatně organizován, může-li se stát, že člověk, který se od rána do noci pachtí jen pro svou rodinu, nakonec této své rodině může věnovat sotva půl hodinky denně, a to jen se značným sebezapřením.“⁴⁰⁰ Přesto je rodina v programu strany stavěna jako zásadní pilíř v životě člověka, je základem dobrého státu a stát má rodinu podporovat.

Další autorka – Dagmar Marková – konstatuje v článku z 9. února 1947, že dnešní rodina je v těžké krizi: „Mnohá dnes navrhovaná opatření směřují buď přímo, nebo nepřímo k rozkladu rodiny jako základní společenské jednotky.... Stačilo by však, kdyby rodina, jako zdroj mravnosti a duševního zdraví národa, odstranila konečně rozpor mezi novými sociálními podmínkami a zastaralým vedením domácnosti, aby vzdělaná žena-matka mohla žít také kulturně, pokračovala dále ve svém vzdělání a vytěžila z něho co nejvíce pro výchovu svých dětí.“⁴⁰¹

Dvouletý hospodářský plán mimo jiné počítal s rozšířením sňatkových poraden: „Dosud funguje u nás pouze jedna. V letech 1947 až 1948 mají být zřízeny sňatkové poradny v sídlech všech universit...“⁴⁰² Jedno půldne v rodinné poradně strávila redaktorka Emilie Soukenková. Ve svém článku pak popisuje jednotlivé případy, jen za jedno dopoledne jich napočítala sedm: „Řekněme si to otevřeně: kdyby lidé žili dle křesťanského řádu, nebyly by třeba mnohých zařízení veřejné správy, také ne rodinné poradny... Přemnoho manželů je si nevěrno, chtějí se rozejít, děti žijí v pekle hádek, je jim bourána střecha nad hlavou, žena chce zneužívat mládí a říká tomu mládí užívat – otec nechce živit rodinu a prchá třeba do pohraničí, muž opouští stárnoucí ženu pro mladší...“⁴⁰³

Stát zřizoval také protialkoholní léčebny. V roce 1947 fungovaly v Brně, v Praze, v Kladně, Budějovicích, Jihlavě a v Plzni⁴⁰⁴: „Všichni jsme svědky značného rozšíření alkoholismu mezi obyvatelstvem naší republiky, zvláště mezi mládeží...“⁴⁰⁵, konstatovala ve svém projevu ve sněmovně poslankyně za lidovou stranu Marie Trojanová a současně navrhla nové opatření: „Bude nutno uzákoniti zvýšení hranice nedovoleného podávání alkoholu mladistvým podle zák. 86/22 Sb., z 16 na 18 roků a z 18 na 20 roků...uzákonit krevní zkoušku při nehodách a v práci...prohloubením zákazu podávání lihovin mladistvým i na obchody

⁴⁰⁰ Tamtéž.

⁴⁰¹ Dagmar Marková. Rodina a špatná organisační domácnosti. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 34, s. 6 [9.2.1947].

⁴⁰² „in“. Matka, dítě, populace a dvouletý plán. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 28, s. 6 [2.2.1947].

⁴⁰³ Emilie Soukenková. Zážitky jednoho půldne v rodinné poradně. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 124, s. 2 [29.5.1947].

⁴⁰⁴ Jiřina Rašovská. Vyznání zachráněných. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 256, s. 9 [1.11.1947].

⁴⁰⁵ Marie Trojanová. V boji proti alkoholismu. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 291, s. 4 [29.12.1946].

lahvové...“⁴⁰⁶ Problém alkoholismu ale mohla podle Lidové demokracie vyřešit i samotná žena: „...Nuže, ženy? Jestliže milé, slušné mladé děvče si nebude přát, aby její hoch pil, jestliže laskavá žena připraví svému muži útulnou domácnost a jestliže ta nešťastná jej zavede do poradny, jestliže pozorná hostitelka bude mít pro hosty připraven jiný, chutný a osvěžující nápoj než alkohol, jestliže...a na to ostatní už přijdou ženy samy, pak bude svět zase o něco lepší a šťastnější.“⁴⁰⁷ Zajímavé řešení alkoholismu u mládeže pak nabízí článek A. Samkové ze 17. října 1948: „Kdyby se všude, kde se mládež schází k tanci a zábavě, prodávaly sladké, hodnotné limonády, třeba s nakládaným ovocem, opravdu dobré a chutné za přijatelnou cenu, potom by jistě většina mladých lidí dala přednost jim proti dražšímu a leckdy i jakostně horšímu alkoholu. Vhodnou propagaci těchto limonád mohly by provádět organizace mládeže samy...“⁴⁰⁸

Manželství se rozpadala také ve Spojených státech: „Dříve skončilo každé třetí americké manželství rozvodem. Ale teď končí rozvodem každé více než druhé manželství amerického vojáka, který se vrátil z Evropy.“⁴⁰⁹ Problém ve velkém rozebírají americká média: „Nejrozšířenější americké časopisy jako ‘Saturday Evening Post’, ‘Readers Digest’ věnují mnoho stránek problému: ‘Proč se americkým mužům nelibí již americká žena?’ Hollywood zpracoval tento problém v nejúspěšnějším filmu roku: ‘Nejhezčí léta našeho života’. V časopise ‘Newsweek’ zavedl známý ženský psycholog Alice Laverne kampaň k ‘záchráně americké ženy v hodině dvanácté’.“⁴¹⁰ Americký tisk došel k závěru, že americký muž se po tří desetiletí považoval za utlačovaného. Pod vlivem evropské ženy už nepokládal vaření, mytí nádobí, uklízení, péči o děti a ostatní domácí práce za důstojné pro muže.⁴¹¹

Úvodník v Lidové demokracii z 13. května 1948 nabízí pohled, jak rodinnou politiku řeší Sovětský svaz: „Největší stát světa věnuje ohromné peníze na zajištění rodin, stíhá tvrdě záměrné potratářství, odňal ‘družkám’ zákonnou ochranu s odůvodněním, že nelegitimní poměr mezi mužem a ženou se příčí socialistické morálce, od roku 1944 pak zpřísnil i nařízení rozvodové.“⁴¹² V závěru připomíná populační problém: „R. 1930, kdy na českou rodinu připadali průměrně pouze 3 (tři!) členové, ptal se celý národ úzkostně: ‘Jak početnou

⁴⁰⁶ Tamtéž.

⁴⁰⁷ Tamtéž.

⁴⁰⁸ A. Samková. K boji proti alkoholismu. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 243, s. 7 [17.10.1948].

⁴⁰⁹ Autor neuveden. Poválečné problémy manželství v Americe. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 86, s. 3 [12.4.1947].

⁴¹⁰ Tamtéž.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² A. Samková. K boji proti alkoholismu. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 243, s. 7 [17.10.1948].

bude naše rodina r. 1940?“ a nyní opakuje tutéž otázku pro roky 1950 a 1960 a je si již vědom, že jde při tom o problém především mravní.“⁴¹³

Politici si uvědomovali, že ke zvýšení populace je nutné zabezpečit rodinu finančně. Poslankyně za lidovou stranu Marie Trojanová navrhovala zvýšit výchovné a rodinné přídavky: „Je proto třeba stanoviti výchovné alespoň částkou, odpovídající nákladu na stravu, šatstvo, obuv, otop a světlo, s nimiž u dětí počítá systém přídělu na lístky a poukazy. Že je draho, není třeba ani dokládat...Standardní náklad na životní potřeby dítěte činí nejméně 600 Kčs měsíčně.“⁴¹⁴ Přídavky na děti činily v letech 1945 až 1947⁴¹⁵ 30 Kčs na první dítě, za každé další dítě 30 Kčs. V letech 1947 až 1949⁴¹⁶ na první dítě 30 Kčs, na druhé 70 Kčs, třetí 120 Kčs, rodina se sedmi dětmi dostala od státu 420 Kčs měsíčně (v předchozím období to byla částka poloviční)⁴¹⁷.

Jaké byly vedlejší měsíční náklady rodiny se středním příjmem, popisuje jedna ze čtenářek: „...na opravu šatstva 25 Kčs, obuvi 20 Kčs, za radio 21 Kčs, poštovné 20 Kčs, popelář 10 Kčs, pojistné na posluhovačku 63 Kčs, světlo 120 Kčs, plyn 100 Kčs, voda 20 Kčs, noviny 30 Kčs, otop 150 Kčs t. j. 584 Kčs.“⁴¹⁸ V návaznosti na měnovou reformu se koncem roku 1945 zvýšily ceny na trojnásobek předválečné úrovně, současně ale byly zvýšeny mzdy. Nejnižším příjmovým skupinám vzrostl plat až čtyřnásobně. Platy ve výši 20 Kčs na hodinu ale stoupaly jen o 8,5% a nad 20 Kčs se nezměnily⁴¹⁹.

V roce 1947 se mnohočlenné rodiny dočkaly jednorázové výpomoci od státu: „...ve výši 1 500 Kčs rodině s 5 dětmi, 2 000 Kčs se 6 dětmi, 3 000 Kčs se 7 dětmi, 4 000 Kčs s 8 dětmi, 5 000 Kčs s 9 dětmi a 10 000 Kčs s 10 a více dětmi, pokud nepřekročily 18 let. Poslední kategorie vykazuje pouze 600 případů a vyžaduje tudíž nákladu 6 milionů Kčs, zatím co 43 400 rodin s pěti dětmi získává 64,950 100 Kčs. Celkový náklad k úhradě akce činí přes 150 ½ milionu a má se uhraditi z prostředků, získaných prodejem zboží UNRRA.“⁴²⁰

Adopci dítěte po válce komplikovala vysoká věková hranice. Alespoň jeden z manželů musel dosáhnout 40 let: „Dnes, po prožití druhé světové války, mají lidé, dosáhnuvší

⁴¹³ Tamtéž.

⁴¹⁴ M. Trojanová. O výchovné. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 232, s. 9 [5.10.1947].

⁴¹⁵ zákon č. 154/1945 Sb.

⁴¹⁶ zákon č. 58/1947 Sb.

⁴¹⁷ BARTOŠOVÁ, Milada. Populační politika v ČSSR 1945-1975. Praha: Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 1978. s. 123, viz příloha.

⁴¹⁸ Z dopisu čtenářky. Starosti dnešní hospodyně. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 22, s. 4 [26.1.1946].

⁴¹⁹ PRŮCHA, Václav. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. Brno: Nakladatelství Doplňek. 2009. ISBN 978-80-7239-228-5, s. 208.

⁴²⁰ M. Trojanová. Návrhy zákonů pro ženy. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 93, s. 6 [20.4.1947].

předepsaného věku, zpravidla hodně pošramoceny nervy a neodvažují se adoptovati dítě z obavy, že by trpělo jejich nervosou.“⁴²¹

V řadě aspektů péče o dítě navrhovala Lidová demokracie následovat americký vzor. Například, když rodiče musí odejít, pozvou si opatrovnici: „Také u nás by bylo možno něco podobného vyvolat v život. Zejména pokud jde o starší ženy, které se hlásí o zaměstnání a jež není možno umístit.“⁴²² Ve Spojených státech pak existují i „šatny“, kde maminky odkládají své děti na dobu, než si vyřídí své záležitosti: „O takové šatně, velmi potřebné, se však již uvažuje. V rámci dvouletého pracovního plánu bude zbudována u největšího pražského nádraží, ve středu města, aby byla k dispozici maminkám, přijíždějícím do Prahy, na kterékoli pražské hlavní nádraží.“⁴²³ Úschovna dětí v praxi fungovala na výstavišti, Lidová demokracie k tomu poznamenává: „...jakým dobrodiním by byly podobné úschovny nejen ve výjimečných případech, ale i v každodenním běžném životě...“⁴²⁴ V Americe pak také existují společnosti, které organizují výpomoc v domácnosti, hlavně starších žen, které si rády tímto způsobem přivydělají: „Ústřední spolek českých žen se rozhodl, že se v rámci dvouletky pokusí o organizování pomoci přetíženým hospodyním. At' již při onemocnění nebo pro obstarání některých důležitých pochůzek nebo na opatrování dětí, když matka musí za prací neb z jiného důvodu odejít. Vyzýváme proto ženy, aby se obrátily na kancelář...“⁴²⁵

4.7 Výchova

Příloha Ženy čtou se často věnuje výchově dětí. Předkládá rady a doporučení: „Správná výchova dítěte má ted' začít velmi brzy. Musí být promyšlená, soustavná a vedená láskou i trpělivostí! Ne hrozby, rány ani nadávky – stačí dobrý příklad a důslednost v rozkazech a radách.“⁴²⁶

Velmi častý je apel na správnou češtinu: „Ženy mluví více než muži – jejich řeč je více slyšeti. Ženy také učí mluviti vyrůstající národní generaci... Rozumí všechny ženy úkolu, který jim toto dědictví dává? Naslouchejte jen běžným rozhovorům žen. Někdy se zdá, že ani neumíme česky mluviti.“⁴²⁷ Matky by měly děti učit správně mluvit svým dobrým příkladem:

⁴²¹ Marie Dittrichová. Adopce. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 249, s. 7 [24.10.1948].

⁴²² M. Kučerová. „Šatna“ na děti. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 28, s. 6 [2.2.1947].

⁴²³ M. Kučerová. „Šatna“ na děti. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 28, s. 6 [2.2.1947].

⁴²⁴ A. Samková. Úschovny dětí. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 155, s. 10 [4.7.1948].

⁴²⁵ Emý Růžičková-Kafková. Výpomoc v domácnosti. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 40, s. 6 [16.2.1947].

⁴²⁶ Maria Slabyhoudová. Prvních šest dětských let. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 117, s. 3 [2.10.1945].

⁴²⁷ A.F. V každém slově. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 101, s. 3 [8.9.1945].

„Mluvte doma správně česky. Odstraňte soustavně ze svých rozhovorů výrazy nečeské a hrubé.“⁴²⁸ Důležité je také dítě opravovat a často si s nimi povídат: „Velmi chybují rodičové, jimž se rozkošné šišlání zalíbí do té míry, že se mu sami přiučují a hovoří potom s dítětem v jeho mluvě... Děti, na něž si vždycky dovedeme udělati kdy a jimž často a rády povídáme, dovedou se v první třídě obecné tak krásně vyjadřovati, že je z nich radost!“⁴²⁹ Být matkou pak podle deníku znamená dvojnásobnou povinnost vyjadřovat se správně česky: „Zvykne-li si dítě od počátku svého chápání a mluvení na dobrou češtinu, stane se mu zcela přirozenou a zakoření se v něm tak, že bude méně náchylné ke všem jazykovým chybám, s nimiž se setká, a jež ani škola při nejlepší vůli nebude moci vymýtit.“⁴³⁰ Důležitou úlohu ve výchově hraje také čtení dětem: „Střídáním vyprávění s předčítáním dostane se dítěti vedle obecné mluvy též mnoha spisovných obratů, jichž se zpravidla v běžné mluvě neužívá.“⁴³¹ Svou nezastupitelnou roli mají také pohádky: „A co dávají pohádky dětem? Vedle obohacení slovníku a výrazových prostředků dítěte je to především obsahová a mravní náplň pohádek, která zanechává hluboký vliv na duši dítěte.“⁴³²

Rodiče by měli děti motivovat k práci a jít jim příkladem. To Lidová demokracie dokládá citátem od Elišky Krásnohorské: „Vždycky je lépe, aby práce lákala dítě jako zábava, jako potěšení, než aby k ní bylo nuceno jako k nějaké nemilé povinnosti. Dostane-li dítě chuť a lásku k práci, bude pracovité po celý život. My věru okolo maminky své jsme měly příklad práce stále před svýma očima a jako pravé opičky jsem napodobovaly svými hrami to, co jsme každodenně viděly.“⁴³³ Dítě navíc pracuje rádo: „Matka, která dítě přímo hlídá, aby nepracovalo, je nerozumná. Nebot' zdravé dítě touží po práci a rádo pomáhá podle svých sil.“⁴³⁴

Díky práci také roste sebedůvěra dítěte: „Aby se v dítěti ukořenila, ukládáme dítěti jeho rozumku přiměřené úkoly – zvladatelné k jeho stáří. Ty potom pomalu zvyšujeme.... Sebedůvěru dítěte také podporuje spolupráce s dětmi téhož věku.“⁴³⁵

Příloha Ženy čtou pravidelně varuje před strašením dětí. Tyto články se objevují vždy v prosinci před svátkem svatého Mikuláše: „Strašení dětí čertem a slibování, že na ně přijde, může mít na jejich představivost a vyvíjející se povahu velmi škodlivý vliv.“⁴³⁶ Rodiče by

⁴²⁸ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 56, s. 9 [7.3.1948].

⁴²⁹ Marie Slabydouchová. Mluva malých dětí. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 134, s. 3 [18.10.1945].

⁴³⁰ A. Samková. Mluvme správně česky. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 125, s. 10 [30.5.1948].

⁴³¹ A. Samková. Předčítáme dětem. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 195, s. 7 [22.8.1948].

⁴³² M. Partlová. Pohádka ve výchově dětí. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 231, s. 7 [3.10.1948].

⁴³³ Eliška Krásnohorská. Síla dobrého příkladu. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 264, s. 4 [17.11.1946].

⁴³⁴ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 283, s. 4 [10.12.1946].

⁴³⁵ Julie Drimlová. O sebedůvěre. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 155, s. 9 [4.7.1948].

⁴³⁶ Marie Žáková. Svatý Mikuláš u nejmenších. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 277, s. 4 [3.12.1946].

měly děti spíše od útlého dětství vést ke křesťanství a lásce k Bohu: „A proto je právě tak zbytečné, aby se sv. Mikulášem chodil k dětem čert, strašil a chřestil řetězy a zdůrazňoval peklo, které je odplatou nejhorším hříšníkům, ale nemůže být nikdy místem pro nevinné dětské duše.“⁴³⁷ Na škodlivosti strašení se údajně shodují i psychologové, navíc může vyvolat zatím skrytou nemoc: „Psychologové se shodují v tom, že strašení dětí je přímo škodlivé. Nevíte, jaká choroba v dítěti dříme, hrůzou ji zburcujete (na př. padoucnici) a následky mohou dítě doprovázeti po celý život. A pak – nezdá se vám, že už toho strašení máme od Němců dost?“⁴³⁸

Pozornost deník věnuje také dětským hračkám. Jeden z článků požaduje, aby pod vánočním stromkem v roce 1946 nebyla ani jedna německá hračka: „Ze smutných poměrů okupace zbylo u nás ještě hodně braku mezi dětskými hračkami. Němci vnucovali své ‚hračky‘ nám i ostatním národům....Pod vánoční stromek nesmí přijít ani jedna německá ‚hračka‘. Tedy žádné panenky s německým ‚dirndl‘ a žádné tyrolácké loutky. Máme své hračky, které odpovídají duši českého dítěte.“⁴³⁹ Příliš hraček ale dítěti podle dalšího z článků škodí: „Dostává-li často novou hotovou hračku do ruky, nenamáhá se, určité smysly tupnou, dítě se stává přesyceným, je znuděné, nebo se jeho přání rozrůstají do nedozírných rozměrů.“⁴⁴⁰ Naopak správně zvolená hračka rozvíjí dětské smysly, obratnost nebo jen pobaví a podporuje představivost: „Nedobrý vliv přisuzují pedagogové hračkám, podporujícím lásku k vojančení, míní, že již od dětské kolébky musí začínati mírové snahy národa.“⁴⁴¹ Objevuje se i varování před hračkami nevhodnými pro děti: „Mám na mysli především zvířátka, vyrobená ze zaječích a králičích kožek. ...ceny dosahují úctyhodné výše. Nejlevnější jsou k dostání asi za 150 Kčs, větší i za 320 Kčs a kdo ví, je-li tohle nejzazší mez. Takový chlupáč je ‚ideálním‘ chytáčem prachu...Při dumlání může ovšem malý chloupek snadno vniknouti do dýchací trubice a dítě se počne dusit...V neposlední řadě jsou tyto hračky i vítanou pochoutkou molů a neplatí na ně ani naftalin a prášek DDT, neboť toto ochranné opatření by mohlo ohrozit zdraví dítěte.“⁴⁴²

Rodiče by měli také pečlivě sledovat vlohy svého dítěte: „Nenechme zakrněti ani jediné vlohy dítěte, hlásící se k životu...Nedejme lehkomyslně zemříti talentu, genialitě! Národ jich potřebuje.“⁴⁴³ Důležité jsou také osobité zájmy dítěte: „Zájem je první krok dítěte,

⁴³⁷ Marie Žáková. Svatý Mikuláš u nejmenších. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.277, s. 4 [3.12.1946].

⁴³⁸ Julie Drimlová. Mají se děti strašit? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 289, s. 9 [14.12.1947].

⁴³⁹ „in“. Pozor při výběru hraček. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.283, s. 4 [10.12.1946].

⁴⁴⁰ Milča Stelzerová. Nauč dítě skromnosti. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 22, s. 6 [26.1.1947].

⁴⁴¹ A. Kalhousová. Volba hraček. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 284, s. 9 [7.12.1947].

⁴⁴² Marie Dittrichová. Dítě a hračka. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 137, s. 9 [13.6.1948].

⁴⁴³ Julie Drimlová. Každý podle svého. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 190, s. 9 [17.8.1947].

vedoucí do jeho duchovní dílny tvořivosti...Musíme je (zájmy) sledovat a rozvíjeti, neb ony určují budoucí jeho povolání....Hra je dětská práce. V ní poznáte zárodky osobitých zájmů svého dítěte.“⁴⁴⁴ Důležité je rozvíjet kladné vlastnosti dítěte: „Pozorujte své dítě kriticky! Při různých ‚povahových úskalích‘ nedrážděte je! Plenili byste jeho budoucí charakter. Naopak, snažte se tato úskalí trpělivostí a porozuměním obejít – ale! Všechny jeho kladné vlastnosti berte v úvahu a rozvíjejte je! Ony budou rozhodovat o budoucím povolání dítěte.“⁴⁴⁵

Rodiče by se rozhodně neměli nechat strhnout vlastním hněvem: „Provede-li něco, domluvíte mu klidně, případně je i plesknete; a nebojte se i na malé dítě jít s logikou, chápe ji kupodivu lépe, než si myslíte. Klidné, avšak energické jednání poslouží vaší autoritě a neochladí jeho lásku k vám.“⁴⁴⁶ Dítěti prospívá klidný a harmonický domov: „...k výchově dětí je třeba klidu a ovládání vlastních nálad. Cítí-li dítě kolem sebe klid, není znervosněno, je více přístupné, dá se snadněji na ně působit, lépe se vychovává a působení na ně je stálé a trvalé...Bud'me důsledné ve svém chování k dítěti a nedejme se nikdy při styku s ním strhnout vlastními náladami, tak zvanou špatnou náladou.“⁴⁴⁷

Jak má vypadat výchova dcer pro praktický život, shrnuje ve svém článku z 25. ledna 1948 Marie Hamralová: „Jsou-li nadané a dovolí-li to naše finanční prostředky, dejme jim vzdělání pokud možno nejhlubší; hlavně znalost cizích jazyků má vždy cenu praktickou a teprve v dalším životě bude náležitě oceněna. Má-li nadání hudební, nebojme se obětí v tomto směru....Avšak střejme neochvějně na tom, aby co započaly, také dokončily...Žena moderní generace musí rozuměti všemu a předně vedení domácnosti, aby po provdání nebyla závislá na cizí placené síle. V záležitostech srdce jim však ponecháme úplnou svobodu rozhodování.“⁴⁴⁸

Zásadní výchovnou roli hraje vedle rodičů také škola. Lidová demokracie připomíná důležitost vzdělání v souvislosti se zahájením pravidelného vyučování: „Je to po letech nejtěžší nesvobody první řádné zahájení vyučování ve svobodné republice...vysoké povědomí o moci vzdělání, jež bylo vždy příznačným rysem československého školství a vzbuzovalo i za hranicemi obdiv pro nás. Jsou však dnes lidé, kteří se bojí užítí tohoto slova, jako by solidnost vzdělání byla jaksi na újmu lidovosti.“⁴⁴⁹ Deník také vítá po letech první česká vysvědčení: „Letos tedy přinesou děti po dlouhé době po prvé zase česká vysvědčení, na

⁴⁴⁴ J. Drimlová. Zájem. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 183, s. 8 [8.8.1948].

⁴⁴⁵ Julie Drimlová. Moc výchovy. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 214, s. 9 [14.9.1947].

⁴⁴⁶ Marie Žáková. Uvědomujete si. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 76, s. 6 [30.3.1947].

⁴⁴⁷ A. Samková. Klid a důslednost při výchově dítěte. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 165, s. 10 [18.7.1948].

⁴⁴⁸ Marie Hamralová. Výchova dcer pro praktický život. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 20, s. 9 [25.1.1948].

⁴⁴⁹ „dr.js.“ Na cestu do školy. Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 96, s. 1 [2.9.1945].

nichž nebude nejdůležitější a nejhodnotnější známkou němčina... Vždyť naše děti byly po léta vyučovány věcem nepravdivým, odporujícím nejprimitivnějším příkazům práva, lidskosti a slušnosti (nauka o čisté rase!), učily se padělané, tendenčně upravené české historii, na níž nebylo – kromě názvu – ničeho českého a vlasteneckého. Na mapu světa se po léta měly dívat jen pod zorným úhlem velikášské německé zpupnosti... Mládeži, vychované a vyučované promyšleně – a rafinovanou bezohledností okupantů – kazil charakter.⁴⁵⁰ Lidová demokracie se také zastává práva křesťanských rodičů, aby jejich děti byly vychovávány ve škole podle jejich vlastního přesvědčení: „Budeme proto toto právo bránit všemi silami. Vyvlastňovat právo na výchovu dětí odporuje demokracii a odporuje i košickému programu a všem slibům o náboženské svobodě.“⁴⁵¹ Kritizuje také pronikání politiky do školních lavic: „Ať je pan učitel nebo paní učitelka jakéhokoli politického názoru, to je jejich věc. Ale ve škole jsou učiteli, a jako takoví si mají počínat. Do školy politické názory rozhodně nepatří. Je-li vyznání marxistického, nechť si své názory tříbí ve stejné společnosti mimo školu... Dnešní doba nám zvlášť výrazně ukazuje, jak velmi je třeba učiti děti i dospělé k úctě k přesvědčení druhého.“⁴⁵²

4.8 Domácnost

V roce 1938 používalo 80 procent domácností elektrický proud (z celkového počtu 3 850 000 domácností měly elektřinu tři miliony). „V těchto domácnostech bylo 600 000 žehliček, 80 000 vařičů, 50 000 vysavačů. Elektrických sporáků bylo asi 30 000, ledniček asi 9 000, zásobníků horké vody asi 7 000.... Spotřeba elektřiny v domácnostech činila u nás v roce 1938 asi 7,3 procenta celkové výroby, kdežto v Americe plných 15 procent.“⁴⁵³ Plyn užívalo jen asi 18,5 procenta obyvatel (statistika z roku 1935): „Bylo to číslo poměrně nízké a byli jsme na předposledním místě mezi pokročilými zeměmi, jež plně využívaly dobrodiní techniky v průmyslu i v domácnostech.“⁴⁵⁴

V lednu 1946 představuje Lidová demokracie „kuchyni zítřka“. Jejím hlavním znakem je elektrizace. Model pochází z Anglie: „Kuchyně je vybavena elektrickým sporákom, ledničkou, pračkou, strojem na mytí nádobí, ventilací a různými drobnými elektrickými

⁴⁵⁰ Marie Slabydouchová. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 27, s. 2 [1.2.1946].

⁴⁵¹ M. Kučerová. Budeme se bránit. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 93, s. 6 [20.4.1947].

⁴⁵² Marie Kučerová. Svěřuji své dítě učitelstvu. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 202, s. 9 [31.8.1947].

⁴⁵³ A.H. Elektřina, plyn a několik číslic. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 5, s. 1 [6.1.1946].

⁴⁵⁴ A.H. Tamtéž.

kuchyňskými strojky. Díváme se na obrázky a těšíme se, že kuchyně zítřka se stane brzy kuchyní dneška.“⁴⁵⁵ V Americe byla v roce 1947 dána do prodeje kuchyně, která je umístěna v jediném kuse nábytku: „Obsahuje elektrický nebo plynový sporák, ledničku, stroj na mytí nádobí, příborník, soubor kuchyňských strojků a malou špižírnu. Celkem je velmi důmyslně vyřešen a stojí 600 dolarů.“⁴⁵⁶

Často se v deníku ozývá výzva, aby byla žena zapojena do tvorby plánů nových domů: „Dvouletka má v programu stavbu obytných a jiných budov. Prosíme, přizvěte k bytovým plánům také ženy... Ženy, které vědí, že má-li byt dvě místnosti, nelze plánovat kuchyni jako malou, nevyhovující místnost. V kuchyni se pak soustředí celý život rodiny a není tam k hnuti.“⁴⁵⁷ Žena má také říci, jak má vypadat koupelna nebo spíž: „...to jsou věci, do kterých ona, jako praktik, musí mluvit.“⁴⁵⁸ Žena by měla mluvit také do použitých materiálů: „Nejhorší metlou pro ženu jsou parkety. Vyžadují neustálé péče a při několika dětech je jejich udržování vyloučeno. Přes to se stále zařizují i nových domech.“⁴⁵⁹ Kliky a kování by měly nahradit umělé hmoty, aby odpadlo náročné leštění a čištění: „...použili niklu neb umělých hmot jako jediného materiálu na kliky, kohoutky a kování u kuchyňských kamen je zbožným přáním nás všech, neboť neustálé čištění jich nám ničí ruce, zabírá mnoho drahocenného času.“⁴⁶⁰ Vysavač by měl být cenově tak přístupný, aby si jej mohla pořídit každá rodina⁴⁶¹. V nových domech by mělo být efektivně vyřešeno například i sušení prádla: „Zde bychom očekávaly od našich inženýrů, aby nám skonstruovali zařízení, jež by urychlilo sušení prádla v zimě, třeba na půdě něco na způsob ventilátoru, který by vháněl suchý vzduch.“⁴⁶² Projektanti nových domů slibovali moderní ústřední prádelny: „Kolik je však těch šťastných míst, kde tyto prádelny mají již zřízeny, nezůstaly-li projekty pouze na papíře?... Domů s opravdu moderně zařízenou prádelnou, t. j. s elektrickou pračkou, ždímačkou, bělidlem, sušárnou a žehlírnou, je tak málo, že by se daly snadno spočítat na prstech jedné ruky.“⁴⁶³ Marie Tomšová svůj článek zakončuje: „Píše se sice rok 1947, letadla překonávají se v rychlostech a technických vybaveních, radar zkoumá povrch měsíce, penicilin pomáhá

⁴⁵⁵ Alfa. Kuchyně zítřka. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 23, s. 4 [27.1.1946].

⁴⁵⁶ Autor neuveden. Celá kuchyně v kostce. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 262, s. 9 [9.11.1947].

⁴⁵⁷ M. Kučerová. Nebyla tam žena. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 4, s. 6 [5.1.1947].

⁴⁵⁸ Tamtéž.

⁴⁵⁹ Dagmar Marková. Žena a byt budoucnosti. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 16, s. 6 [19.1.1947].

⁴⁶⁰ Marie Hamralová. Budou se stavěti nové domy. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 46, s. 6 [23.2.1947].

⁴⁶¹ Tamtéž.

⁴⁶² Tamtéž.

⁴⁶³ Marie Tomšová. Dočkáme se? Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 208, s. 9 [7.9.1947].

lékařům, uvolněné atomy hrozí pohltit nebo spasit svět – avšak v technice praní prádla nedočkaly jsme se do dnešního dne nejmenší nápravy.“⁴⁶⁴

Otázku bydlení hodlají velké průmyslové podniky řešit stavbou mrakodrapů.

Například Stalinovy závody v Mostě a další podniky v krušnohorských oblastech plánovaly vystavět kolektivní domy zhruba o deseti poschodí. Byty měly být dvoupokojové a bez kuchyně: „Žena nebude zaměstnána jen v domácnosti, nebude vařiti jen pro dva, ale přinese domů jídlo ze společné kuchyně a doma si je ohřeje v kuchyňském koutku, který bude v obývacím pokoji. ...Kuchyně těchto mrakodrapů budou v přízemí, kde budou i společné prádelny, sušárny a žehlárny prádla. Byt bude jen pro bydlení.“⁴⁶⁵ V domě mělo bydlet zhruba 800 lidí, převážně mělo jít o bezdětné manželské dvojice.⁴⁶⁶ O stavbě tzv. koldomů (kolektivních domů) se začalo uvažovat pod vlivem sovětské avantgardy na konci dvacátých let 19. století⁴⁶⁷. Jeden ze dvou kolektivních domů v Československu stojí v Litvínově. Návrh architektů Evžena Linharta a Václava Hilského pochází z roku 1946. Stavba v Litvínově byla dokončena až v roce 1958. 352 bytů mělo sloužit 1400 zaměstnanců chemičky v Záluží u Mostu. V domě byly jesle, mateřská škola, prádelna, jídelna nebo obchody. Ve své době nabízel také unikát – vytápění v podlaze⁴⁶⁸. Druhý kolektivní dům podle návrhu Jiřího Voženílka byl v roce 1950 dostaven ve Zlíně⁴⁶⁹. Má dvanáct podlaží se 104 byty, které bylo možné upravit variabilními příčkami. Na terase byla tělocvična, v přízemí pak restaurace a klubovny. Dům byl spojen chodbou s jeslemi a mateřskou školou⁴⁷⁰.

Díky plynovým ohřívacům si více domácností mohlo dovolit teplou vodu v bytě po celý den. Dříve to byla výsada úzkého okruhu nejbohatších⁴⁷¹. Průlom přinesly i elektrické zásobníky do kuchyně a koupelny: „Elektrické zásobníky na horkou vodu jsou samočinné, nevyžadují zatápění ani obsluhy jakéhokoli druhu. Dávají skutečně teplou, vlastně horkou vodu beze všech příprav, bez čekání, nekazí vzduch a jsou bez nebezpečí.“⁴⁷² Plyn některé domácnosti používaly také k vytápění místností: „...používání plynu je rychlé, čisté a velmi dobře ředitelné. Jinak bývá tomu po stránce hospodářské: plynové topení je někdy drahé a

⁴⁶⁴ Tamtéž.

⁴⁶⁵ A.H. Plány nového bydlení. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.242, s. 4 [20.10.1946].

⁴⁶⁶ Tamtéž.

⁴⁶⁷ HAAS, Felix. Architektura 20. století. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. SPN 16-05-11/1, s. 278, viz příloha.

⁴⁶⁸ Autor neuveden. Dům jako stroj na bydlení. [online] [cit. 2010-03-18]. Dostupný z WWW <http://m.ihned.cz/c4-10113700-41443360-700000_ekodetail-dum-jako-stroj-na-bydleni>.

⁴⁶⁹ SYROVÝ, Bohuslav a kol. Architektura-svědectví dob. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1977. SPN 04-706-77, s. 424, viz příloha.

⁴⁷⁰ Autor neuveden. Dům jako stroj na bydlení. [online] [cit. 2010-03-18]. Dostupný z WWW <http://m.ihned.cz/c4-10113700-41443360-700000_ekodetail-dum-jako-stroj-na-bydleni>.

⁴⁷¹ Autor neuveden. Teplá voda stále v domácnosti. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.252, s. 4 [3.11.1946].

⁴⁷² Tamtéž.

doznává většího rozšíření tam, kde plynárna zvláštním tarifem pro plyn na vytápění umožňuje mu konkurovat i na tomto poli s jinými palivy.“⁴⁷³

Nedostižným vzorem dokonalé domácnosti se stává ta americká. Lidová demokracie pravidelně informuje o nových vynálezech, které ženám zjednoduší práci v domácnosti. Nejmodernější přístroje pak představila také výstava, kterou v roce 1947 uspořádalo Ústředí čs. hospodyň: „Jaké pohodlí má americká hospodyně, uvidíte na výstavě Ústředí čs. hospodyň, která je otevřena v Praze 1...Budou tu vystaveny nejmodernější elektrické výmožnosti Ameriky: pračka, robot, automatická žehlička, tlakový hrnec, kávostroj atd. Dobrá pobídka naší výrobě pro příští léta – i když ne pro dvouletku.“⁴⁷⁴ Druhá část výstavy představila domácí výrobky v čele s kuchyňským robotem: „Vystaveny jsou dále drobné pomůcky hospodyně, jež se zvláště osvědčily a měly by být co nejrychleji opět vyráběny (na př. šlehačky sněhu na kličku, škrabky na brambory, ohnivzdorné nádobí a pod.).“⁴⁷⁵

20. října 1949 Lidová demokracie na fotografii představuje jeden z prvních modelů mikrovlnné trouby⁴⁷⁶: „Od nynějška budou vařit hospodyně jídlo pomocí elektronku a radaru. Úplný převrat v domácnostech a restauračních kuchyních znamenají tato kuchyňská kamna, která uvaří páry v 8 vteřinách a chleba a koláče upekou v 29 vteřinách.“⁴⁷⁷ K vynálezu se Lidová demokracie vrací také 1. května 1947, představuje nový vynález s názvem Ratheon Radarange: „Jeho obsluhování je právě tak jednoduché, jako u obyčejného elektrického sporáku...Díky tomuto vynálezu je vaření a pečení zkráceno na minimum...párky se uvaří za 10 vteřin, půlka kuřete za 4 minuty.“⁴⁷⁸

Dalším pro ženy v Československu ještě dlouho nedostupným vynálezem byl umývač nádobí. Přístroj v roce 1947 zdokonalila firma Westinghouse: „Sestává z nádobí, do níž americká hospodyně složí všechno nádobí a potom pouze zmáčkne knoflík. Přístroj nádobí pokropí, vymyje, vysuší a potom se sám zastaví. Celá práce trvá pouze 12 minut. Poněvadž se nádobí myje při vysoké teplotě, je daleko čistší než při obvyklém mytí. Cena přístroje není neúnosná.“⁴⁷⁹

Nové funkce a využití slibovaly také moderní soustavy elektrických vysavačů: „...na příklad nejen sají vzduch s prachem, ale zároveň klepou a kartáčují a dá se jich též použít k voskování a leštění podlah. Obrácením funkce může se použít vysavače jako rozprašovače

⁴⁷³ Autor neuveden. Vytápění plymem. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.259, s. 4 [10.11.1946].

⁴⁷⁴ Autor neuveden. Jaké pohodlí má americká hospodyně. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 76, s. 6 [30.3.1947].

⁴⁷⁵ „Fa“. Výstava, která zajímá hospodyně i výrobce. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 93, s. 6 [20.4.1947].

⁴⁷⁶ viz příloha.

⁴⁷⁷ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č.242, s. 4 [20.10.1946].

⁴⁷⁸ Autor neuveden. Blesková kuchyně. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 102, s. 7 [1.5.1947].

⁴⁷⁹ Autor neuveden. Nový umývač nádobí. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 161, s. 6 [13.7.1947].

náterů nebo prostředků proti hmyzu.“⁴⁸⁰ Ve Švýcarsku pak vynalezli vysavač, který loupe brambory: „Je tak konstruován, že vysává bezvadně prach, ale může se také změnit v hrnec, který loupe brambory.“⁴⁸¹ Přístroj na čištění brambor pak chystal do prodeje Sovětský svaz: „Práce již nyní pokročily natolik, že se zkouší prototypy nových čističek brambor. Počítá se s tím, že do konce roku 1948 bude vyrobeno 15 000 těchto nových strojů.“⁴⁸²

Nápady pro výrobce měly i samotné ženy. Několik pražských čtenárek poslalo do Lidové demokracie dopis i s obrázkem možného nového výrobku: „Naši mužové si musí nosit do práce jídlo z domova. Potřebovali by proto kastrolky elipsovitého tvaru, s víckem dobře utěsněným gumovým obroučkem. Tyto vaničkovité kastrulky se dají totiž dobře postaviti na dno aktovky a takto se dá pokrm beze ztrát a pohodlně přenést. Prosíme proto pány výrobce, aby se některý z nich ujal našeho návrhu...“⁴⁸³

První poválečná výstava nejnovejších vynálezů a praktických předmětů pro domácnost v Londýně v roce 1946 představila praktický elektrický boiler, který nahrazuje ústřední topení v menších domácnostech nebo nemocnicích.⁴⁸⁴ V roce 1947 pak Lidová demokracie představuje poslední novinku britské strojařské výroby: „Skládací šicí stroj, uložený v kufříku normální velikosti... Pohon je elektrický.“⁴⁸⁵ Ve Spojených státech se zase vyrábějí hliníkové žebříky pro domácnost: „Jsou mnohem lehčí než obvyklé žebříky dřevěné, jež jsou kromě toho také zbytečně vysoké.“⁴⁸⁶ V roce 1948 USA chystají na trh také první bezdrátový telefon Walkie-Talkie: „Celý přístroj, vysílačka a přijímačka, jenž má být ve Spojených státech uveden na trh, jakmile bude schválen příslušnými úřady, váží prý jen necelých 300 gramů...“⁴⁸⁷

Objevují se také senzační zprávy o stavbě domů z nejrůznějších materiálů. Například v SSSR sestavili v roce 1945 vzorové typy rodinných domů z impregnovaného papíru nebo lepenky⁴⁸⁸. O tři roky později pak ruští vědci pracovali na domech z lisovaného papíru: „Vědecký výzkumný ústav pro papírový průmysl v Leningradě pracuje nyní na způsobu výroby domů z lisovaného papíru. Surovinu poskytuje odpadky průmyslu, zpracujícího dřevo a celulosu. Domy z lisovaného papíru budou levnější a teplejší než standardní domy ze

⁴⁸⁰ Autor neuveden. Nové stroje pro domácnost. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 126, s. 4 [30.5.1946].

⁴⁸¹ Autor neuveden. Vysavač, který loupe brambory. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 38, s. 9 [15.2.1948].

⁴⁸² Autor neuveden. Přístroj na čištění brambor. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 159, s. 10 [11.7.1948].

⁴⁸³ Autor neuveden. Ženy nám píší. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 248, s. 4 [27.10.1946].

⁴⁸⁴ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 218, s. 4 [15.9.1946].

⁴⁸⁵ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 16, s. 6 [19.1.1947].

⁴⁸⁶ Autor neuveden. Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 87, s. 6 [13.4.1947].

⁴⁸⁷ Autor neuveden. Bezdrátový telefonní přístroj pro každého. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 155, s. 9 [4.7.1948].

⁴⁸⁸ Autor neuveden. Budeme bydlet ve skle? Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 191, s. 4 [23.12.1945].

dřeva.“⁴⁸⁹ Ve Francii byl zase vzorově vyroben dům ze skla⁴⁹⁰. Ve Spojených státech pak několik firem montovalo rodinné domky z hliníkových desek: „Desky takto připravené mají velmi dobrou isolaci... Celý hliníkový domek, jehož plošná míra jest asi 7,5 x 9 m, váží sotva 10 g.... Domky mají tři pokoje, kuchyni a koupelnu. Cena domku činí asi tři tisíce dolarů.

Podobně jsou také řešeny rodinné domky z desek ocelových.“⁴⁹¹

Na jaře 1946 se konala v New Yorku první výstava umělých hmot. Právě tento materiál by podle Lidové demokracie mohl v budoucnu ženám ušetřit mnoho práce: „Neuvěřitelně zní zpráva o bílých rukavicích z umělé hmoty, jež se podobá hlazené kůži, všechny skvrny, i od vína, dají se z téhoto rukavic odstranit jen navlhčeným hadříkem... Novinkou opravdu jedinečnou jsou okenní rámy z umělých hmot, jež jsou krásně zbarveny ve všech barvách, jež zná duha... Velmi praktické jsou též tapety z umělých hmot a různé bytové textilie (záclony, potahové látky), jež se nešpiní ani netrhají, dokonce ani moli se v nich nedrží.“⁴⁹² Průmysl ve Francii začal zase používat skleněné vlákno: „Velmi zajímavá je výroba skleněných textilií, které se dají všeestranně zužitkovat. Jsou zde nepromokavé tkaniny a napodobeniny kůže, které se vytvářejí ze skleněných vláken napouštěných kaučukem, dále čalouny, desky na knihy, zástěny a záclony nejrůznějších barev a vzorů.“⁴⁹³

Nejmenovaná britská továrna na pneumatiky vynalezla „ideální podlahu“. Vyrábí ji z odštěpných produktů, které vznikají při rafinaci nafty. Její hlavní předností by měla být velmi nízká cena: „Hrubě hoblované parkety nebo jiný podklad jsou vykryty plastickým potahem. Jest to látka podobná syntetickému kaučuku, nanáší se za studena jako tmel a za tři dny uschne.... Výhodou této nové podlahy bude její poměrná láce.“⁴⁹⁴

⁴⁸⁹ Autor neuveden. Domy z lisovaného papíru. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 62, s. 9 [14.3.1948].

⁴⁹⁰ Autor neuveden. Budeme bydlet ve skle? Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 191, s. 4 [23.12.1945].

⁴⁹¹ Autor neuveden. Hliníkové domky. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 252, s. 4 [3.11.1946].

⁴⁹² Alfa Umělé hmoty a ženy. Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 230, s. 4 [6.10.1946].

⁴⁹³ A. Samková. Skleněné vlákno. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 213, s. 8 [12.9.1948].

⁴⁹⁴ Autor neuveden. Ideální podlaha. Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 219, s. 7 [19.9.1948].

5. Závěr

Tato diplomová práce zaznamenává velmi široké téma. Určité hranice mu dává jen zdroj, ze kterého primárně vychází. Přesto nabízí ucelený pohled na život poválečné společnosti. Zaznamenává její nejpalcivější problémy - od nedostatku potravin, textilu, pracovních sil, po vysokou kojeneckou úmrtnost. Role žen ve společnosti nabývá na důležitosti – početně převažují nad muži, politické strany potřebují jejich hlasy. Na druhou stranu je ale zastoupení žen například ve volených orgánech stále mizivé. Současně přetrávají zažité stereotypy – soukromá žena, veřejný muž. Je samozřejmé, že výhradně žena se stará o domácnost, děti. Pokud jde o zaměstnání, je žena nejčastěji spojována se sociální oblastí, která je jí podle článků nejbližší, nejvlastnější.

Střetává se tu především křesťanský pohled na svět s vizí komunistů, kteří rozbíjí tradiční rozdelení rolí. Nukleární rodina v jejich podání ztrácí na významu ve prospěch širších společenství, která přebírají i tak zásadní funkci, jako je péče o dítě. Žena má být především zaměstnána a poté teprve plnit své rodinné poslání. Lidová demokracie naproti tomu ženu stále vidí především jako manželku a matku, která má pracovat doma, rodinu jako základ státu. Toto ideologické pozadí lze vytušit u naprosté většiny článků, které se vztahují k ženám.

Každá kapitola by vydala na samostatnou diplomovou práci. Ke každé kapitole by bylo možné doplnit řadu dalších statistických či historických údajů. Byl by to ale úkol spíš pro historiky, sociology nebo demografy. Já se pokusila zachytit život v poválečném Československu tak, jak ho zaznamenal deník Lidová demokracie. Čísla jsou tak spíš kulisou než hlavním aktérem. Cílem bylo ukázat, jakým způsobem o dané problematice deník informoval, jak ji prezentoval čtenářkám.

Možností, kam diplomovou práci dále rozvíjet či posunout, se nabízí nepřeberná řada. Podle mého názoru by si více prostoru zasloužila například osoba Heleny Koželuhové nebo Albíny Palkoskové, novinářek spojených právě s Lidovou demokracií a současně žen, které byly na vrcholu své kariéry umlčeny. První jmenovaná vedením Čs. strany lidové, druhá komunistickým režimem. Bylo by také možné rubriku Ženy čtou porovnat s obdobou v Rudém právu či Svobodném slovu. Lišila se nějak témata, kterým se redakce věnovaly? Jak přistupovaly k jednotlivým oblastem? Je možné z článků vyčíst ideologické pozadí jednotlivých deníků?

6. Summary

This diploma thesis focuses on lifestyle changes in Czechoslovakia after the Second World War. The main source for this is the section for women in the journal *Lidová demokracie*. There are eight key areas that we can follow regarding how the life of common people changed.

The first chapter describes Czech society in 1945-1948 – a period between two totalitarian systems. The country was devastated and society changed radically – more than two million German people were forced to leave and the state took over their factories. After the transfer Czechoslovakia fought with a lack of labour force that lead to a drop in levels of production. Rationing was still in practice and food levels were insufficient.

In politics, right-wing parties were not allowed. The government was built from a coalition of parties called *Národní fronta* to which there was no official opposition. The first election in this period (and also the last) was won by the Communist Party and in 1947 the government refused participation on the Marshall plan. Czechoslovakia fell under the soviet sphere of influence and the 1948 election passed in an atmosphere of fear.

The second chapter deals with the media in the 1945-1948 period. During this period all journals and magazines were the possession of the nation and enterprise was not allowed. Here I will pay special attention to the press of *Čs. strana lidová*, in particular the *Lidová demokracie* journal and its women's section.

Based on my analysis of the women's section I will detail eight key areas in separate chapters. The first details politics, especially women and their participation in public life and their role as voters where they outnumbered the male population in post Second World War Czechoslovakia.

Another significant area is women and their role in labour and the workforce. In this period women left their traditional roles because of a lack of manpower. No longer were they just mothers and housekeepers, they were also members of the workforce. This interfered with the more traditional Christian view of a women's role against the vision of the communists, who spoke about the need of involving all the women within labour.

An important part of *Lidová demokracie* concerned nutrition. A section was dedicated to recipes and recommendations on how to use what food was available.

Another major section detailed fashion. *Lidová demokracie* brought information about the latest trends and tried to increase the optimism that women in Czechoslovakia would have

the opportunity to follow them. In reality, the country was wrestling against urgent lack of textiles.

Another significant topic was children, their upbringing and advice about the right nutrition. All this was provided in the shadow of enormous infant mortality and fertility rates. This is related to another important area – family. The postwar period saw an increase in the break up of many marriages.

The final key topic is the household. Lidová demokracie women's section offered instructions how to get rid of housework and detailed the latest appliances and materials that improved the efficiency of housekeeping.

7. Použitá literatura a prameny

- BARTOŠOVÁ, Milada. *Populační politika v ČSSR 1945-1975*. Praha: Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 1978. 147 s.
- BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948 . In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.). *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*. 1. vyd. Praha, Matfyzpress, 2004, s. 132–144. ISBN 80-86732-35
- BULÍŘ, Michal. *Zařízení předškolní péče a výchovy v ČSR*. Praha: Český statistický úřad. 1990. 9 s.
- DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě západu*. Praha: Prostor, 2000. 682 s. ISBN 80-7260-046-X
- HAAS, Felix. *Architektura 20. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. 645 s. SPN 16-05-11/1
- JECH, Karel; KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Dokumenty I, II. Brno, 1995.
- KALINOVÁ, Lenka. *Východiska, očekávání a realita poválečné doby*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. 119 s. ISBN 80-7285-043-1
- KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. 425 s. ISBN 80-204-0145-8
- KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: nakladatelství Doplněk ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, 1997. 557 s. ISBN 1081-085-1997
- KAPLAN, Karel; TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. 183 s. ISBN 80-85270-38-2
- KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. 75 s. ISBN 80-04-26312-7
- Kolektiv autorů. *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody*. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. 419 s. ISBN 80-86712-32-X
- Kolektiv autorů. *Dějiny zemí koruny české II*. Praha: Paseka, 1997. 328 s. ISBN 80-7185-097-7
- KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. Praha: Torst, 1998. 663 s. ISBN 80-7215-055-3
- PALKOSKOVÁ-WIESENBERGEROVÁ, Albína. *Nebyl to jen sen*. Praha: Luxpress, 1991. 85 s. ISBN 80-7130-007-11

- PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli*. Praha: Nakladatelství BRÁNA, 2003. 328 s. ISBN 80-7243-162-5
- PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Nakladatelství Doplňek, 2009. 1004 s. ISBN 978-80-7239-228-5
- RENNER, Jan. *Československá strana lidová 1945 – 1948*. Brno: Prius, 1999. 100 s.
- RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha: Academia, 2002. 284 s. ISBN 80-200-0957-4
- SOMMER, Karel. *UNRRA a Československo*. Slezský ústav AV ČR Opava, 1993. 112 s.
- SYROVÝ, Bohuslav a kol. *Architektura-svědectví dob*. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1977. 447 s. SPN 04-706-77
- TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha: Academia, 2002. 316 s. ISBN 80-200-0792-X
- ZIERIS, Karel. *Nové základy českého periodického tisku*. Praha: Orbis, 1947. 40 s.

Prameny

Lidová demokracie.1945 - 1948.
revue Demografie. 1970.

Národní archiv ČR
Archiv KDU-ČSL
Ústřední statistická knihovna

Internetové adresy

<http://www.psp.cz>
<http://www.totalita.cz>
<http://nase-rec.ujc.cas.cz>
<http://www.genderonline.cz>
<http://m.ihned.cz>

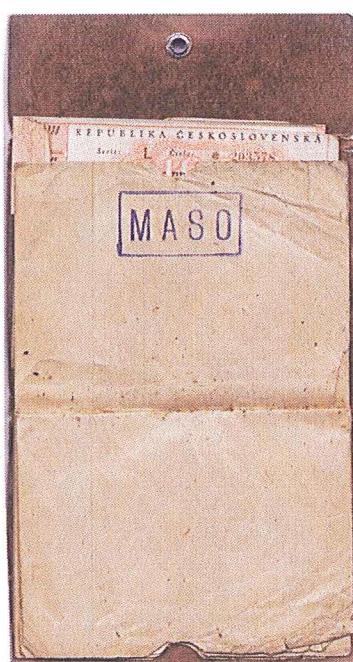
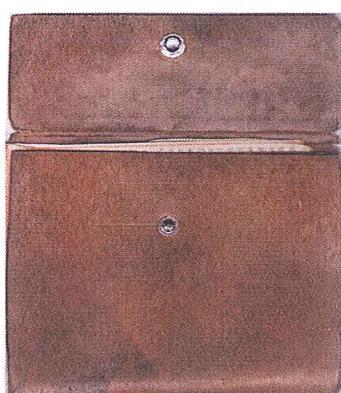
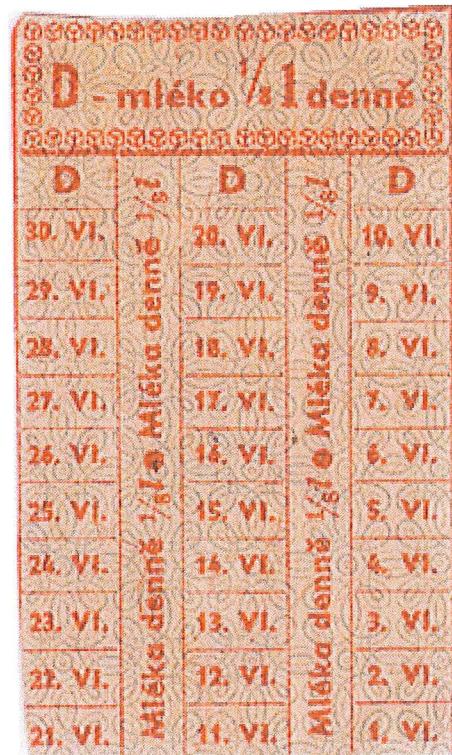
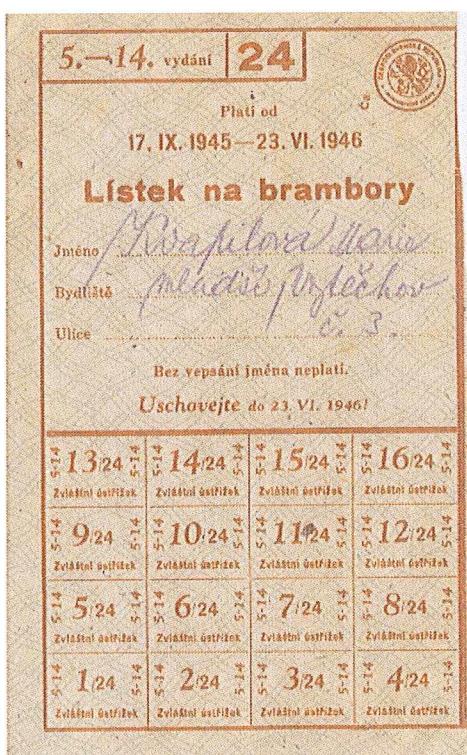
8. Seznam použitých zkratek

č.	číslo
Čs.	Československý/á
ČsČK	Československý Červený kříž
Čsl.	Československý/á
ČSR	Československá republika
inž.	akademický titul „inženýr“
jaz.	jazyk
kal	kalorie
koldům	kolektivní dům
KSC	Komunistická strana Československa
nár.	národní
NV	Národní výbor
pol.	politika
proc.	procent
příp.	případně
resp.	respektive
roč.	ročník
ROH	Revoluční odborové hnutí
Sb.	Sbírka (zákonů)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
tbc.	tuberkulóza
t. m.	toho měsíce
tj.	to jest
tak zv.	takzvaný
UNRRA	Organizace pro pomoc válkou zničeným spojeneckým zemím (United Nations Relief and Rehabilitation Administration)
ÚRO	Ústřední rada odborů
zák.	zákon
ZNV	Zemský národní výbor

8. Seznam příloh

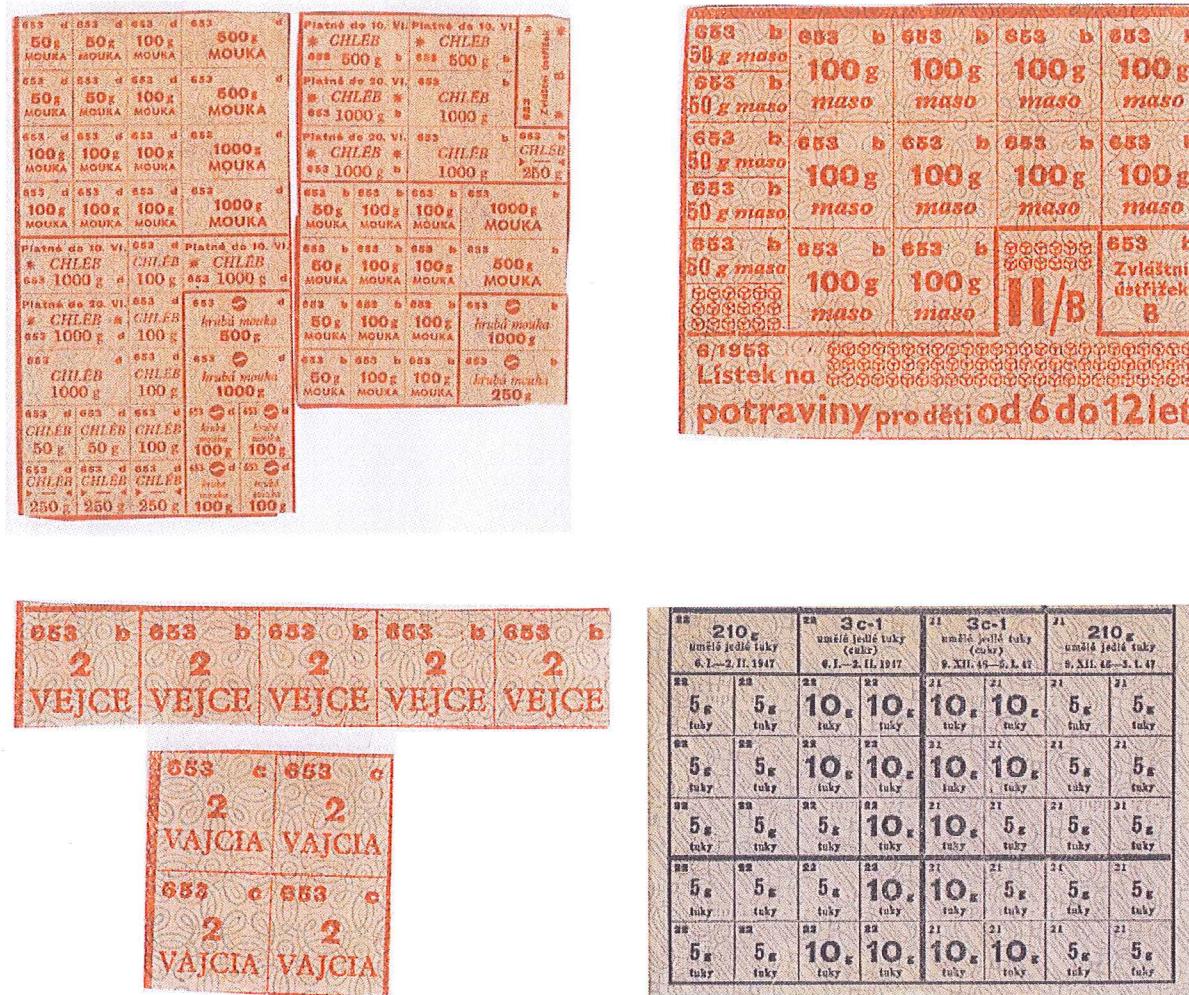
- Příloha č. 1: Potravinové lístky z let 1945-1948 (obrázek)
- Příloha č. 2: Tržba za zboží UNRRA v letech 1945-1949 (tabulka)
- Příloha č. 3: Tržba za zboží UNRRA do 30.6. 1950 (tabulka)
- Příloha č. 4: Ukázka z potravinových dodávek UNRRA Československu (fotografie)
- Příloha č. 5: Ulice UNRRA v Českých Budějovicích (fotografie)
- Příloha č. 6: První vlak se zbožím UNRRA na začátku července 1945 (fotografie)
- Příloha č. 7: Ceny vybraných výrobků v prosinci 1948 (tabulka)
- Příloha č. 8: Návrh na vydávání Lidové demokracie (dokument)
- Příloha č. 9: Náklad Lidové demokracie a počet abonentů v roce 1945 I. (dokument)
- Příloha č. 10: Náklad Lidové demokracie a počet abonentů v roce 1945 II. (dokument)
- Příloha č. 11: Organizační pokyny Akčního výboru žen Čs. strany lidové (dokument)
- Příloha č. 12: Volební leták Čs. strany lidové z roku 1946 (dokument)
- Příloha č. 13: Helena Koželuhová na volebním letáku Čs. strany lidové (dokument)
- Příloha č. 14: Volební leták Komunistické strany Československa z roku 1946 (dokument)
- Příloha č. 15: Evidenční list Albíny Palkoskové ze Svazu čs. novinářů (dokument)
- Příloha č. 16: Členská přihláška Albíny Palkoskové do Svazu čs. novinářů (dokument)
- Příloha č. 17: Zpráva o možném zatčení Albíny Palkoskové (dokument)
- Příloha č. 18: Fotografie Albíny Palkoskové (fotografie)
- Příloha č. 19: Ukázka přílohy Ženy čtou ze 3. listopadu 1945 (dokument)
- Příloha č. 20: Ukázka přílohy Ženy čtou z 9. března 1946 (dokument)
- Příloha č. 21: Ukázka přílohy Ženy čtou z 25. dubna 1946 (dokument)
- Příloha č. 22: Ukázka přílohy Ženy čtou z 10. listopadu 1946 (dokument)
- Příloha č. 23: Ukázka přílohy Ženy čtou z 30. března 1947 (dokument)
- Příloha č. 24: Ukázka přílohy Ženy čtou z 1. ledna 1948 (dokument)
- Příloha č. 25: Ukázka přílohy Ženy čtou z 5. prosince 1948 (dokument)
- Příloha č. 26: Počet dětí, míst v jeslích a mateřských školách v letech 1945-2005 (graf)
- Příloha č. 27: Přídavky na děti od roku 1945 (tabulka)
- Příloha č. 28: Plakát k Výstavě vnitřního zařízení z roku 1947 (dokument)
- Příloha č. 29: Kolektivní dům v Litvínově (fotografie a půdorys)
- Příloha č. 30: Kolektivní dům ve Zlíně (fotografie a půdorys)

Příloha č. 1: Potravinové lístky z let 1945-1948 (obrázky)

Příloha č. 1: osobní majetek Vladimíra Mikuše.

Příloha č. 1: Potravinové lístky z let 1945-1948 (obrázky)

Příloha č. 1: osobní majetek Vladimíra Mikuše.

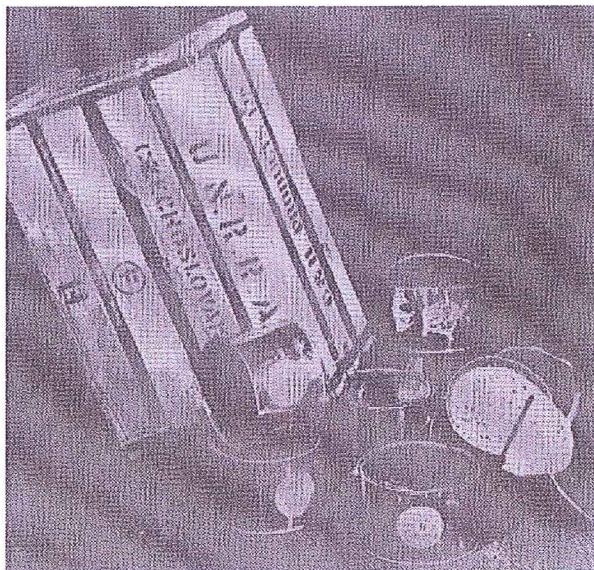
Příloha č. 2: Tržba za zboží UNRRA v letech 1945-1949 (tabulka)

Rok	Hrubá tržba v Kčs
1945	838 959 000
1946	8 026 021 192
1947	6 412 401 096
1948	1 458 928 333
1949	1 083 665 124
Celkem	17 819 974 745

Příloha č. 3: Tržba za zboží UNRRA do 30.6. 1950 (tabulka)

Druh zboží	v tunách	dle váhy v %	Tržba v Kčs
1. Potraviny, jedlé tuky a oleje, mýdlo a cigarety	793 451	48,70	9 673 274 007
2. Šatstvo, textilie a obuv	61 580	3,78	825 661 997
3. Lékařské a zdravotnické potřeby	8 823	0,54	671 133 113
4. Průmyslové stroje a zařízení	11 184	0,69	579 817 959
5. Dopravní a dorozumívaci zařízení, mosty a konstrukce	99 752	6,12	1 496 951 360
6. Ostatní zařízení (promítací stroje, učební pomůcky)	288	0,02	62 471 246
7. Hospodářské a zemědělské potřeby, zařízení, stroje	374 905	23,01	987 588 442
8. Různé výrobky, nástroje, náhradní součásti	7 996	0,49	205 872 820
9. Paliva, mazací oleje, petrolej, benzin a jiné produkty	141 305	8,67	1 477 850 267
10. Suroviny, materiál, polotovary	129 943	7,98	2 081 374 894
Celkem	1 629 227	100	18 061 996 103

Příloha č. 4: Ukázka z potravinových dodávek UNRRA Československu (fotografie)

Příloha č. 5: Ulice UNRRA v Českých Budějovicích (fotografie)

Příloha č. 6: První vlak se zbožím UNRRA na začátku července 1945 (fotografie)

Příloha č. 7: Ceny vybraných výrobků v prosinci 1948 (tabulka)

I. Poválečné revoluční přeměny a obnova národního hospodářství				Tab. 1.12 Úřední a nelegální ceny vybraných výrobků v českých zemích v prosinci 1948			207
Výrobek	Cena v Kčs za 1 kg			Výrobek	Cena v Kčs za 1 kg		
	úřední	nelegál-	index		úřední	nelegál-	index
Rýže	10	302	3020	Maso vepřové	46,50	274	589
Čaj (1 dkg)	2,00	35,30	1765	Mouka hrubá	7,00	30,50	436
Kakao	55	772	1404	Chléb	5,00	12,40	248
Cukr	15,40	212	1337	Brambory	2,10	3,60	171
Káva zrnková	115	1070	930	Mýdlo jádrové	40	205	513
Máslo	80	483	604	Koks (100 kg)	119,80	150	125

Pramen: StZ, roč. 1949, s. 101.

MINISTERSTVO INFORMACÍ
TISKOVÝ ODBOR

Čj. 41.951/45 T.O.

Věc: Časopis "Lidová demokracie". -
Návrh na vydávání.

V Praze dne 26. července 1945.

ODDĚLENÍ	✓	C.A.T.
VYŘÍDÍ		A. M. F. Žárovský
28.VII.1945 * č. 019534		
VYŘÍDIL		

P.T. Vydavatelstvu časopisu
"Lidová demokracie"

v Praze II.,
Václavská ul. 12.

Ministerstvo informací /tiskový odbor/ běže na vědomí
Váš návrh na vydávání časopisu "Lidová demokracie".

Majitelem a vydavatelem časopisu je československá strana lidová. Časopis vychází denně mimo pondělí.

Šéfredaktorem je pan Dr. Josef Doležal, nar. 24.7.1893
v Litomyšli, tamtéž příslušný, bytem v Praze XVIII., čp. 467,
Říčanova 42.

Odpovědným redaktorem jest pan Dr. František Formánek,
nar. 13.8.1900 v Praze, tamtéž příslušný, bytem v Praze XVII.,
Vidoulská 666.

Časopis tiskne ČAT. Českomoravské akciové tiskařské a
vydavatelské podniky, Praha II., Václavská ul. 12.

Redakce, administrace a expedice je v Praze II., Václavská ul. 12.

Veškeré event. změny ve vycházení časopisu a v údajích
podle § u 10 zákona o tisku nám laskavě oznamte.

Přednosta:

Za správnost vyhotovení:
Důlina Škulhany, k.v.p.l.

Dr. Bauer, v.r.

Příloha č. 9: Náklad Lidové demokracie a počet abonentů v roce 1945 I. (dokument)

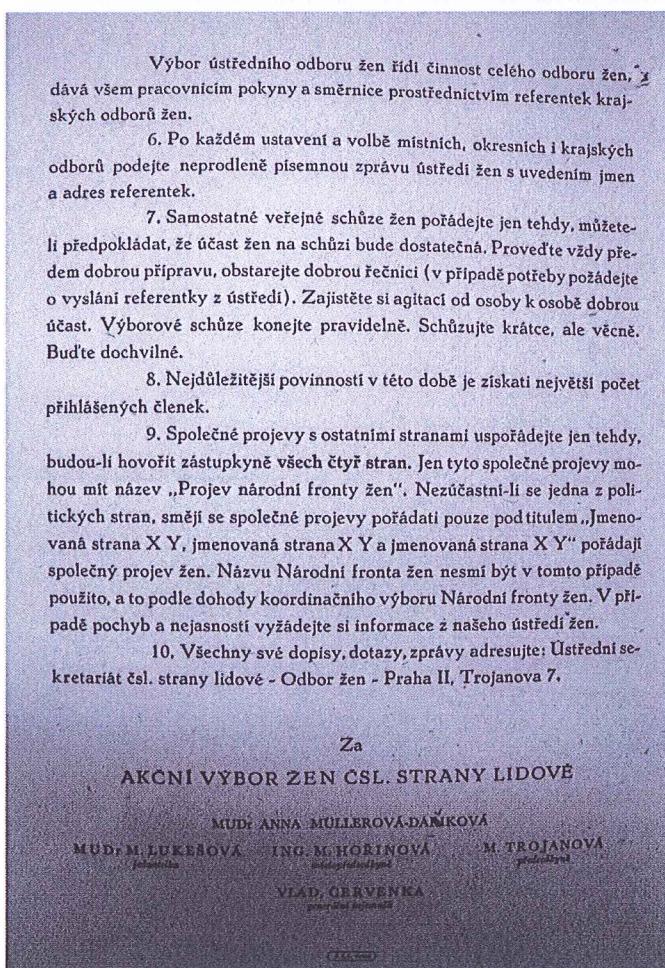
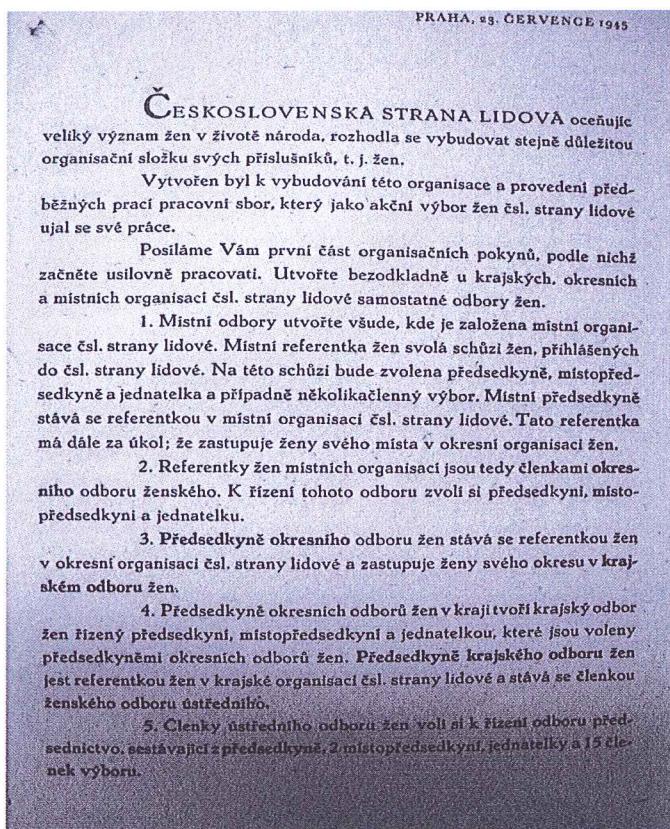
Lid. Listy	Lidová Demokracie	Lidová Demokracie	Lidová Demokracie	Obzory	Zemědělská Lid. Demokracie	Mědia
	11.5.1945	30.6.1945	15.7.1945	24.10.1945	24.10.1945	
Abonentí : 4.567	12.000			28.265	4.731	489
Drobny prodej : 1.670 výt.	21.000 výt.			34.740 výt.		
Celkový náklad : 15.050 výt.	161.554 výt.	179.900 výt.		167.212 výt.	80.000 výt.	100.000 výt.
Prodejen : 1.403	4.205			4.698	3.818	2.506
Kamelotí : 40	210			252	252	74
Roznašeď : 21	30			48	48	48
Zaměstnancí						
insert.oddíl. : 4					8	
admin.oddíl. : 13					56	
Celkem včetně insert.oddíl. : 17					63	
Zaměstnanci fil.admín. : -					16	
V důsledku nedostatku papíru musela administrace snížit náklad na 133.600 výtisků						

V Praze dne 24. října 1945.

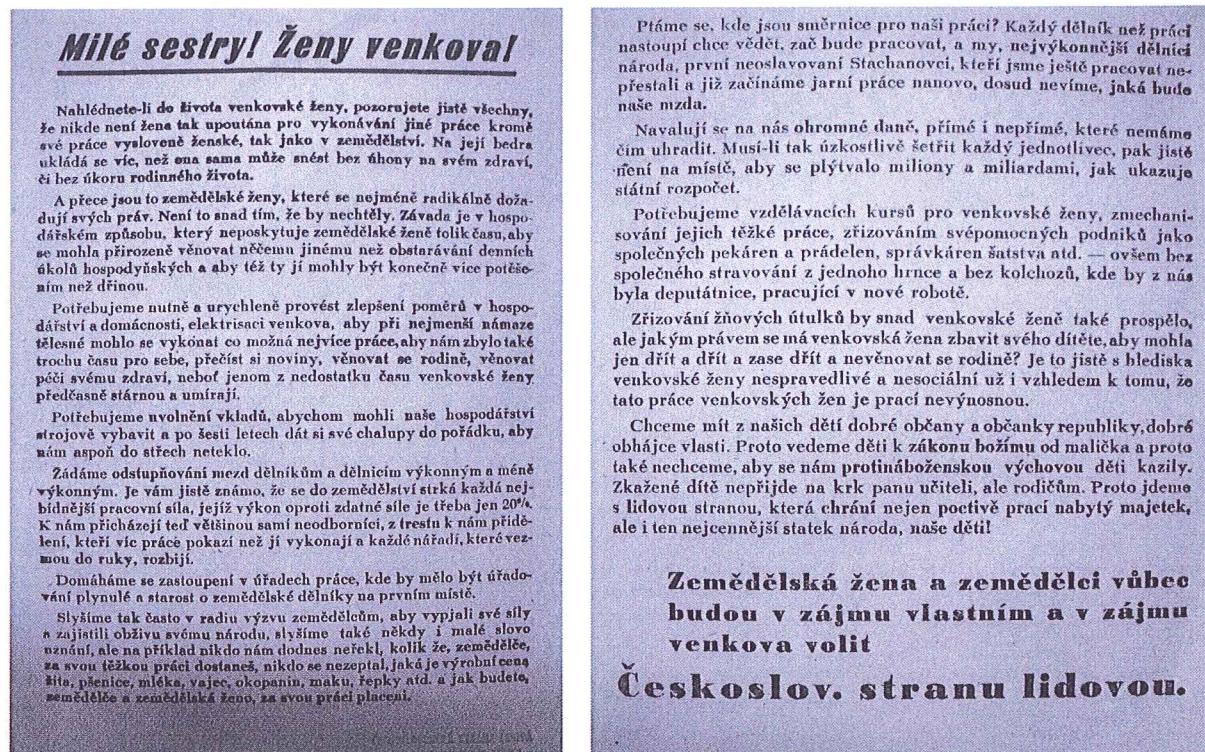
Příloha č. 10: Náklad Lidové demokracie a počet abonentů v roce 1945 II. (dokument)

<u>Administrace:</u>
<u>LIDOVÁ DEMOKRACIE:</u>
Náklad k 23.10.1945 ..... 167.112 výt.
z toho abonentů ..... 28.265 výt., t.j. 17 %
pro prodejny ..... 138.847 výt., t.j. 83 %
Prodejen celkem 4.698.
Náklad 167.112 výtisků rozesílá se:
Slovensko ..... 2.290 výtisků
Morava ..... 12.500 "
a) <u>mítace:</u>
Kladské pomezí ..... 6.498 "
Ceský západ ..... 6.447 "
Jižní Čechy ..... 15.445 "
Východní Čechy ..... 8.551 "
Ceský Ráj ..... 7.382 "
Polabí ..... 5.519 "
b) <u>ostatní kraje Čech</u> ..... 35.716 "
c) <u>Práhov prodejny</u> ..... 32.034 "
kameloti ..... 34.740 "
167.112 výtisků
Filiální administrace jsou v provozu:
v Kolíně, Pardubických, Dvore Králové, Plzni, Sušici, Karlových Varech, Chomutově.
<u>OBZORY:</u>
Náklad k číslu 9. ješt ..... 80.000 výtisků
z toho : 4.731 abonentů.
<u>ZEMĚDĚLSKÁ LIDOVÁ DEMOKRACIE:</u>
Náklad k číslu 3. ješt ..... 20.000 výtisků
z toho : 3.456 abonentů.
<u>MĚDIA:</u>
Náklad k číslu 4. ješt ..... 100.000 výtisků
z toho : 489 abonentů
U danička i tyčenka jest náklad ve stálém pohybu a přiliv abonentů.
Praha, 24./10.1945.

Příloha č. 11: Organizační pokyny Akčního výboru žen Čs. strany lidové (dokument)

Příloha č. 12: Volební leták Čs. strany lidové z roku 1946 (dokument)

Příloha č. 13: Helena Koželuhová na volebním letáku Čs. strany lidové (dokument)

Příloha č. 12: Archiv KDU-ČSL, karton 40.

Příloha č. 13: Archiv KDU-ČSL, karton 40.

Příloha č. 15: Evidenční list Albíny Palkoskové ze Svazu čs. novinářů (dokument)

		Praha III., Plasská č.14.					
		Bydliště:	tel.				
		Narozen:	27.června 1908 v				
		Státní přísl.	ČSR	Národnost: česká			
PALKOSKOVA Albína		Stav:	rozloučená	Počet dětí: ---			
				VŠEOBECNÝ ÚČET ČLENSKÝ			
Osob. číslo:	Redaktorem z povolání od: Přijat dne: 11.8.1949 v platnosti od: 1.6.49 Číslo sp. očist. komise:	Dne	Věc	Kčs	Dne	Věc	Kčs
I.	Redakce: Lidová demokracie						
II.							
III.							
IV.	Obor: ženská a dětská rubrika						
	Odborná skupina:						
	Odbočka: Praha						
	Přestup dne:						
	Po redakci:						
	Plat: Kčs 6.240,-						
	Zánik členství:						
	Poznámky:						
		Legitimace	Označení	Reporter, označení			
		Svaz československých novinářů, Praha XII					
		EKAHA pat. č. 57.362 M. Schulz a spol., Praha I, Příkopy 31 - Obj. č. 845 - S1					

Příloha č. 16: Členská přihláška Albíny Palkoskové do Svazu čs. novinářů (dokument)

SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH NOVINÁŘŮ	
Členská přihláška	
Palkosková Albína	
Panská č. 14, Praha III.	
Datum a místo	Odhadem:
Publikování dne	Anděl
Výpis z původního číslo	odboče
Celostátní od	pena, súťaž
Cílem vyd	vydavatelství
Sudu slos. not.	
Denní, měsíční, rok a místo narození 27. června 1908	
Místa působnosti Československá	
Jazyk český	
Místo studia ref. reál. dívčí gymnázium na Smíchově	
Místo bytu, ROH	
Ostatní činnostného periodik a jejich trvání	
Cílem novinářské organizace (které) od	
Jako redaktor pracoval v daných:	od do
Národní Politika	1.IV.1938 - 9.V.1945
Lidová demokracie	1.XI.1948 nepřetržitě
Měděná kacopis Elegance	1.X. 1946 - 31.XII 1947

Práva vydavatele a jeho smlouvy
Zákon o novinářství z 2. 3. 1945, uvedený v § 2 odst. c, d, e, zákon o redaktorském zákona
ne

Přihlašujem, že jsem nebyl odsouzen podle dekretu čís. 16/45 o potrestání naduček, zrádců, ardu a jejich pomocníků, ani podle dekretu slovenské Národní rady čís. 33/45 o potrestání fašistických zrádců, okupantů, zrádců a kolaborantů.

Přihlašuj dál, že jsem nebyl odsouzen pro jiný trestný čin, spáchany z pochutiny nizké a nebezpečného nebo ke ztrátě čestných práv občanských. (§ 2 odst. c, d, e, redaktorského zákona.) Na dílce toho jsem

Chápe dne 8. VI. 1949

Aléa Palkosková

Aleja Palkosková - členem novinářů

je jako redaktor a vedoucí redakčního sekretariátu v časopisu redakčním svazku časopis Lidová demokracie,
odde dne 1. června 1949.

zadání Lidová demokracie
Pracovní obor redaktorka ženské a dětské rubriky
měsíční plát Kčs 6.240,- měsíční 74.880,-

Správnost a závaznost této údajů potvrzuju:

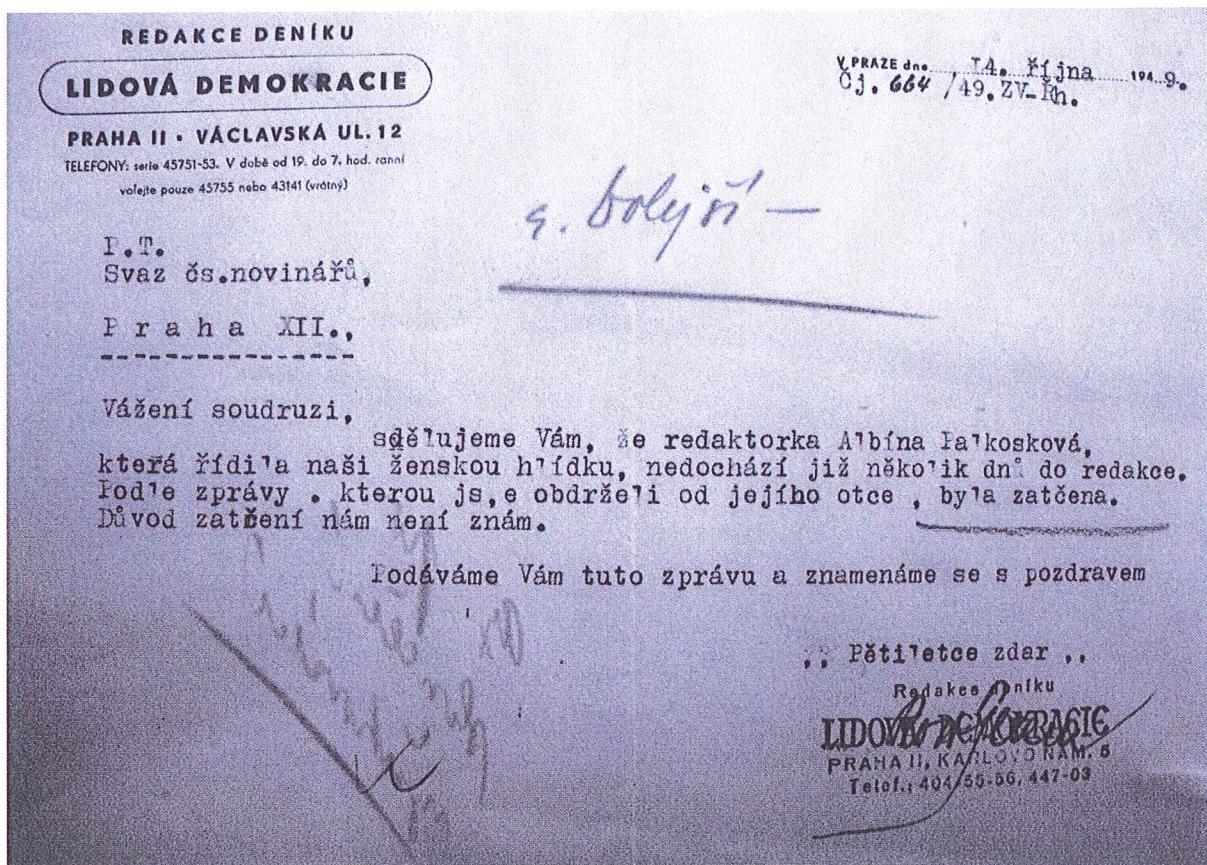
REDAKCE
LIDOVÁ DEMOKRACIE
PRHA II - KARLOVO NÁMĚSTÍ
redaktor a podpis redaktora
V. V. Palkosková

REDAKTOR
LIDOVÁ DEMOKRACIE
PRHA II - KARLOVO NÁMĚSTÍ
redaktor a podpis redaktora
V. V. Palkosková

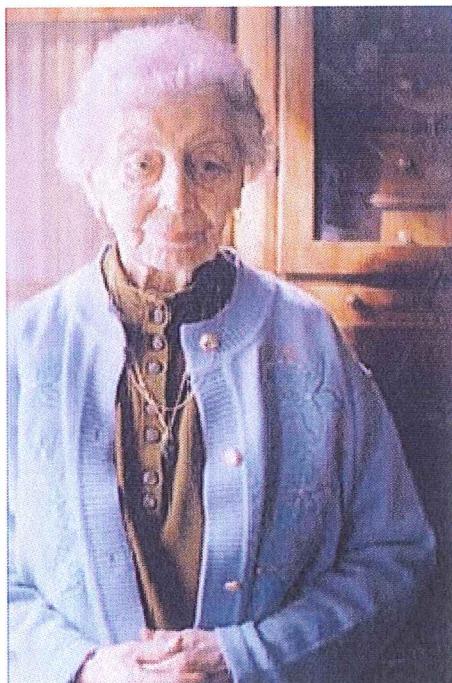
Odborová Svaz československých novinářů v prozkoumala
tuto přihlášku a doporučuje:
Přijeti za člena od
Přijeti za řádného člena od
Zamítnuti z této důvodů

V dne 19 rok 1949
Předsednictvo Svazu československých novinářů prozkoumalo přihlášku dne
a soudr.
přijalo — neptíjalo za člena — člena.

Příloha č. 17: Zpráva o možném zatčení Albíny Palkoskové (dokument)

Příloha č. 18: Fotografie Albíny Palkoskové (fotografie)

Příloha č. 17: ASYN, f. 1308, desky: Palkosková.
Příloha č. 18: <http://www.radioservis-as.cz/archiv/2200/film1.htm>.

Příloha č. 19: Ukázka přílohy Ženy čtou ze 3. listopadu 1945 (dokument)

Příloha č. 20: Ukázka přílohy Ženy čtou z 9. března 1946 (dokument)

Příloha č. 19: Lidová demokracie, 1945, roč. I, č. 149 [3.11.1945].

Příloha č. 20: Lidová demokracie, 1946, roč. II, č. 58 [9.3.1946].

Příloha č. 23: Ukázka přílohy Ženy čtou z 30. března 1947 (dokument)

Příloha č. 23: Lidová demokracie, 1947, roč. III, č. 76 [30.3.1947].

Příloha č. 24: Ukázka přílohy Ženy čtou z 1. ledna 1948 (dokument)

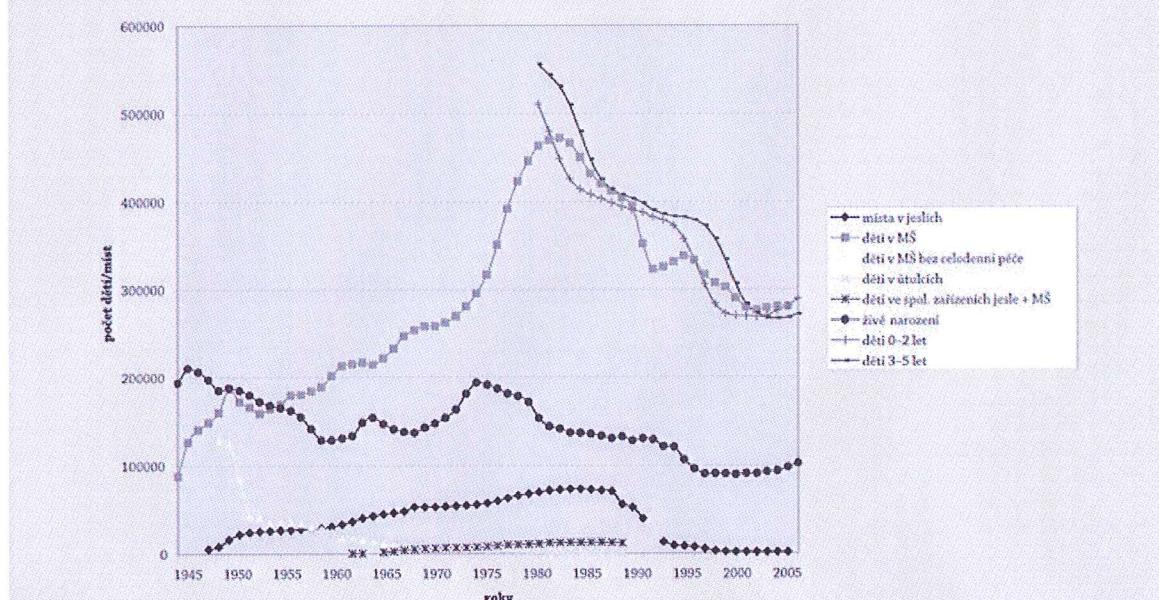
Příloha č. 24: Lidová demokracie, 1948, roč. IV, č. 1 [1.1.1948].

Příloha č. 25: Ukázka přílohy Ženy čtou z 5. prosince 1948 (dokument)

Příloha č. 26: Počet dětí, míst v jeslích a mateřských školách v letech 1945-2005 (graf)

Graf 1: Počet živě narozených dětí, počet dětí ve věku 0–2 roky a 3–5 let, počet míst v jeslích a počet dětí v mateřských školách, mateřských školách bez celodenního provozu, v dětských útulcích a společných zařízeních jesle a mateřská škola v ČR v letech 1945 až 2005.

Příloha č. 27: Přídavky na děti od roku 1945 (tabulka)

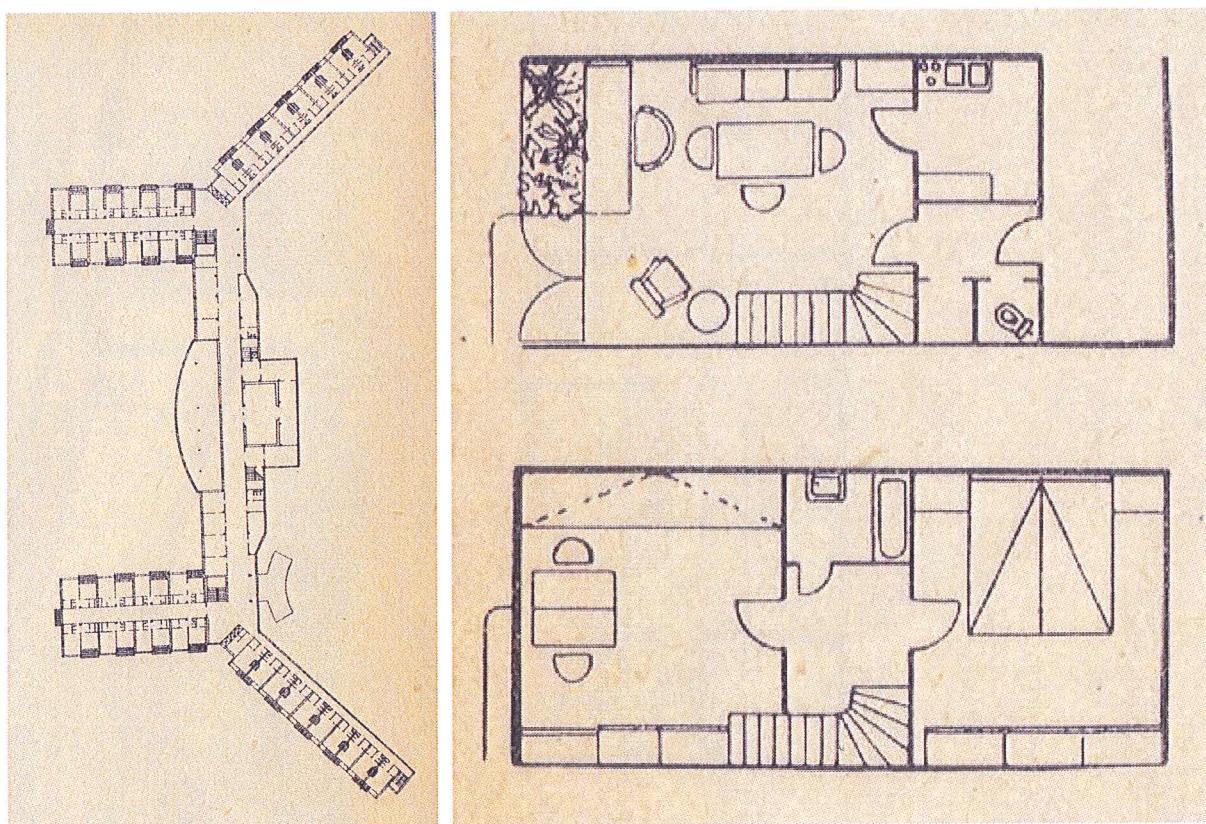
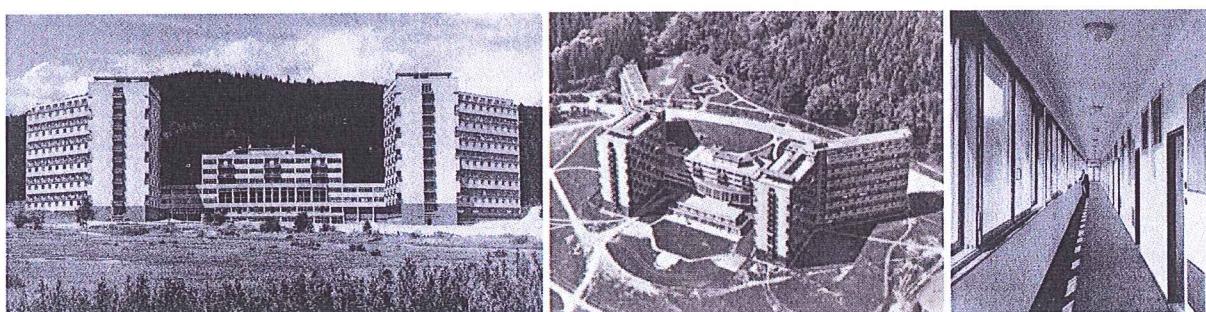
Počet dětí	Přídavky měsíčně v letech					1959-1968 podle výše příjmu živitele						
	1945 až 1947	1947 až 1949	1949 až 1953	1953 až 1957	1957 až 1959	do 1 400	1 401 až 2 200	2 201 až 3 000	3 001 až 3 800	3 800+	1968 až 1972	1973
1	30	30	38	70	70	70	70	70	-	-	90	90
2	60	70	86	170	170	170	170	170	100	-	330	430
3	90	120	144	310	310	430	400	370	330	310	680	880
4	120	180	212	470	490	690	640	590	530	490	1 030	1 280
5	150	250	290	630	710	950	880	830	750	710	1 270	1 520
6	180	330	378	790	930	1 210	1 210	1 070	970	930	1 510	1 760
7	210	420	476	950	1 150	1 470	1 360	1 310	1 190	1 150	1 750	2 000
za kaž- dé další	+30	+100	+108	+160	+220	+ 260	+ 240	+ 240	+ 220	+ 220	+ 240	+ 240

Příloha č. 28: Plakát k Výstavě vnitřního zařízení z roku 1947 (dokument)

Příloha č. 27: BARTOŠOVÁ, Milada. Populační politika v ČSSR 1945-1975. Praha: Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 1978.
Příloha č. 28: LAMAROVÁ, Milena. 50. léta - užité umění a design. Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, 1988.

Příloha č. 29: Kolektivní dům v Litvínově (fotografie, celkový půdorys domu a půdorys mezonetového bytu)

Příloha č. 30: Kolektivní dům ve Zlíně (fotografie, půdorys typického podlaží domu a detailní půdorys sekce pro maminky s dětma)

